

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ISLAHAT DÖNEMİNDE BOLU TARİHİ (1868-1869)
(937 NO'LU ŞER'İYE SİCİLİ DEFTERİNE GÖRE)

Ahmet BOZTAŞ

BOLU-2006

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

ISLAHAT DÖNEMİ BOLU TARİHİ (1868-1869)
(937 NO'LU ŞER'İYE SİCİLİ DEFTERİNE GÖRE)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ahmet BOZTAŞ

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Levent Kayapınar

BOLU-2006

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Ahmet BOZTAŞ'a ait Islahat Dönemi Bolu Tarihi (1868-1869)-(937 Nolu Şer'îye Sicili Defterine Göre) adlı çalışma, jürimiz tarafından Tarih Anabilim/Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir. 27.09.2006.

Akademik Unvan ve Adı Soyadı

Üye (Tez Danışmanı) : Yrd. Doç. Dr. Levent KAYAPINAR.....

Üye :Doç. Dr. Mustafa GENCER.....

Üye : Yrd. Doç. Dr. Adem KARA.....

Prof. Dr. Uğur ESER

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ABSTRACT

The History of Bolu in the Reformation Period (1868-1869) According to 937

Judical Records (Şer'iye Sicilleri)

Ahmet BOZTAŞ

Master of Arts Thesis

Department of History

Modern History

Supervisor: Yrd. Doç. Dr. Levent KAYAPINAR

August 2006, 154 pp.

Bolu, which has been one of the residential districts of societies since the prehistoric times, has been one of the attractive regions in all periods of the history. The history of Bolu and its region which begins with Bitinian and called Bitinium due to this has been based on until the period of Hittite and Phrygia according to the historical findings. Bolu has been dominated by Lidya, Persians, Great İskender (Alexander) and Romans in the course of time and it has been commemorated as Claudiopolis –referring to Emperor Cladius- with Romans.

With the beginning of the settlement of Turks to Anatolia, Bolu and its environment has been the settling place of Turk and Oğuz clans. Bolu which was “uç” in the first periods of Selçuklu and Ottomans has completely kept in Turkish lands with the conquest movements of Ottomans to the west.

Bolu has been a flag connected to Kastamonu in the period we have examined (1868-1869) and its management has been given to governors of provinces.

Bolu, which has been administrated by Flag Rulers , Governors of Provinces and Voivodes with the administrative changes made in the Ottoman period, has been one of the places where reforms have been practised firstly due to its proximity to the capital of the Empire.

After Imperial Reform Edict (Islahat Fermanı) dated 1856, the non-Muslims communities in the Ottoman Period was granted new rights greatly. Also the application of the Reform accelerated in the all Empire. According to judical records (Şer'iyye sicilleri) numbered 937, we can observe the application of the Reform in

Bolu habited by the non-Muslims communities. In addition to we can examine the administrative reforms in Bolu after the declaration of the Ottoman Province Regulation (Vilayet Nizamnamesi) dated 1864 and following years.

We witness that life of the society, usage and custom and traditions have remained alive during the history. Bolu is a typical Anatolian city where two types of life styles as rural and urban are remarkable. While main means of existence in the villages depends on forest, agriculture and animal husbandry, it depends on commerce, craft and hand work in the city.

Bolu forests have been lumberyard not only in the Ottoman period but also Roman. They were one of the significant centres which provided lumber need of Shipyard, especially in the Ottoman period. Moreover, milk products obtained from the animals have protected their fame in every period.

Key Words: Bolu, Ottoman History, Reformation Period, Judica Records.

ÖZET

ISLAHAT DÖNEMİNDE BOLU TARİHİ (1868-1869) (937 NO'LU ŞER'İYE SİCİLİ DEFTERİNE GÖRE)

Ahmet Boztaş

Yüksek Lisans Tezi

Tarih Anabilim Dalı

Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Levent Kayapınar

Ağustos 2006, 154 Sayfa.

Tarih öncesi çağlardan beri toplumların yerleşim yerlerinden birisi olan Bolu, tarihin her devresinde ilgi çeken yörelerden birisi olmuştur. Tarihi Bitinyalılar ile başlayan ve bu yüzden de “Bithynia (Βιθυνία)” adıyla anılan Bolu ve yöresinin tarihi, eldeki tarihi bulgulara göre Hitit-Firig dönemine kadar dayandırılmaktadır. Bolu zaman içinde Lidya, Pers, Büyük İskender ve Romalıların hakimiyeti altına girmiş, Romalılarla birlikte İmparator Claudius’un adına izafeten “Claudiopolis” olarak anılmaya başlanmıştır.

Türklerin Anadolu’ya yerleşmeye başlamasıyla birlikte, Bolu ve civarı da Türk-Oğuz boylarının iskan yerlerinden olmuştur. Selçuklular ve Osmanlıların ilk zamanlarında bir “uç” olan Bolu, Osmanlıların batıya doğru olan fetih hareketleriyle birlikte tamamen Türk toprakları içerisinde kalmıştır.

Bolu, incelemiş olduğumuz dönemde (1868-1869) Kastamonu’ya bağlı bir sancak olmuş ve idaresi de mutasarrıflara verilmiştir. Osmanlılar döneminde yapılan idari değişikliklerle Sancak Beyleri, Mutasarrıflar ve Voyvodalar tarafından da yönetilen Bolu, merkeze yakın olması nedeniyle yapılan yeniliklerin ilk uygulandığı yerlerden olmuştur.

1856 Islahat Fermanı’ndan sonra Osmanlı Devleti içerisinde bulunan azınlıklara daha geniş haklar tanınmış, getirilen yeniliklerin de ülke bazında uygulanmasına hız verilmiştir. İncelediğimiz 937 no’lu deftere göre bu yeniliklerin tamamen olmasa da, gayr-i Müslim halkı olan Bolu’da uygulanışına şahit oluyoruz.

1864 Vilayet Nizamnamesi ve onu takip eden yıllarda, idari anlamda taşraya getirilen yeniliklere yine Bolu'da rastlamaktayız.

Bolu'da Türk toplum hayatının örf, adet ve geleneklerinin tarih boyunca canlı kaldığına şahit olmaktayız. Tipik bir Anadolu şehri olan Bolu'da Şehir ve köy hayatı olarak iki tip hayat tarzı göze çarpmaktadır. Köylerdeki temel geçim kaynağı orman, tarım ve hayvancılığa bağımlı iken, şehirde ise ticaret, zanaat ve el emeğine dayanmaktadır.

Bolu ormanları sadece Osmanlılar döneminde değil, Romalılar döneminde bile kereste deposu olmuştur. Özellikle Osmanlılar döneminde Tersanenin kereste ihtiyacını karşılayan önemli merkezlerden birisidir. Ayrıca hayvansal ürünleriyle tanınmıştır. Bolu bu özellikleri ile Anadolu toprakları üzerinde kurulmuş olan imparatorluk ve devletlerde her zaman önemli bir yerleşim birimi olma özelliğini korumuştur.

Anahtar Kelimeler: Bolu, Osmanlı Tarihi, Islahat Dönemi, Şer'îye Sicilleri.

TEŞEKKÜR

Bu tezin ortaya çıkmasındaki katkılarından ve araştırma süresince vermiş olduğu destek, gösterdiği anlayış ve yaptığı rehberlik nedeniyle başta Tez Danışmanı Hocam, Sayın Yrd. Doç. Dr. Levent Kayapınar olmak üzere tüm hocalarım, arkadaşlarım, eşim ve aileme sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT.....	iii
ÖZET.....	v
TEŞEKKÜR.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BOLU TARİHİ'NİN KAYNAKLARI

1.1. Tahrir Defterleri.....	3
1.2.Şer' iye Sicilleri.....	6
1.2.1. 937 No' lu Şer' iye Sicil Defteri Hakkında Genel Bilgiler.....	7
1.2.2. Bolu Şer' iyye Sicilleri.....	8
1.3. Sâlnâmeler.....	14

İKİNCİ BÖLÜM

İLKÇAĞ'DAN CUMHURİYET'E BOLU TARİHİ

2.1. İlk ve Ortaçağ' da Bolu.....	15
2.1.1. İlkçağ' da Bolu.....	15
2.1.2. Ortaçağ' da Bolu	19
2.1.2.1. Bizans Dönemi.....	19
2.1.2.2. Selçuklular Dönemi.....	21
2.1.2.3. Beylikler Dönemi.....	24
2.2. Osmanlı Döneminde Bolu.....	26
2.2.1. Bolu' nun Osmanlı Devleti' ne Bağlanması.....	26
2.2.2. Osmanlı' dan Cumhuriyet' e Bolu Tarihi.....	30
2.2.3. Tanzimat ve Islahat Döneminde Osmanlı İdari Yapısındaki Değişiklikler ve Bolu' ya Yansıması.....	37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

937 NO'LU ŞER'İYE SİCİLİ'NE GÖRE BOLU'NUN İDÂRİ YAPISI

3.1. Bolu'nun Kurulduğu Yer.....	43
3.2. Bolu Sancağı'nın Tarihi Gelişimi.....	43
3.3. Bolu Sancağı'nın İdâri Taksimatı.....	44
3.3.1. Bolu'nun Mahalleleri.....	44
3.3.2. Bolu'nun Kazaları.....	46
3.3.3. Bolu'nun Nâhiyeleri.....	47
3.3.4. Bolu'nun Divanları.....	48
3.3.5. Bolu'nun Köyleri.....	48
3.3.5.1. Merkez Kazaya Bağlı Köyler.....	51
3.3.5.2. Gökçesu Nâhiyesi'ne Bağlı Köyler.....	57
3.3.5.3. Sazak Nâhiyesi'ne Bağlı Köyler.....	58
3.3.5.4. Çarşamba Nâhiyesi'ne Bağlı Köyler.....	59
3.3.5.5. Kıbrıscık Nâhiyesi'ne Bağlı Köyler.....	60
3.4. Bolu Sancağı'nın İdari Yapısı.....	61
3.4.1. Mutasarrıf (Bey-Vali).....	61
3.4.2. Mültezim.....	62
3.4.3. Kadı.....	64
3.4.4. Kâtip.....	68
3.4.5. Beytü'l-mâl.....	69
3.4.6. Zabtiye.....	71

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

937 NO'LU ŞER'İYE SİCİLİ DEFTERİNİN HUKUKİ AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Medeni Hukuk.....	73
4.1.1. Evlenme.....	73
4.1.1.1. Mehr-i Müeccel ve Mehr-i Muaccel.....	73
4.1.2. Boşanma.....	75

4.1.3. Ölüm.....	78
4.1.3.1. Tereke Ve Miras Taksimi.....	78
4.1.3.2. Vasî ve Velî Nasbı.....	82
4.1.3.2.1. Vasî-i Muhtar.....	82
4.1.3.2.2. Vasî-i mansûb.....	83
4.2. Ticaret ve Borç Hukuku.....	84
4.2.1. Vasî'nin tasarruf hakkı.....	85
4.2.2. Ölenin Şahıslara borcu.....	85
4.2.3. Kefâlet.....	87
4.3. Ceza Hukuku.....	87
4.3.1. Darp.....	88
4.3.2. Gasp.....	88
4.3.3. Hırsızlık.....	90
4.3.4. Cinayet.....	91

BEŞİNCİ BÖLÜM

937 NO'LU ŞER'İYE SİCİL DEFTERİNİN SOSYO- EKONOMİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİMESİ

5.1. Şehirde Sosyo-Ekonomik Hayat.....	93
5.1.1. Müslümanlar.....	96
5.1.2. Gayr-i Müslimler.....	97
5.2. Köyde Sosyo-Ekonomik Hayat.....	98
5.3. Folklorik Yapı.....	101
5.3.1. Şahıs İsimleri.....	101
5.3.2. Unvan ve Lakablar.....	106
5.3.3. Giyim Eşyaları.....	112
5.3.4. Ev Eşyaları.....	113
5.3.5 Ziynet Eşyaları.....	115

SONUÇ	116
KAYNAKÇA	118
EKLER:	
EK 1: 937 No’lu Şer’iye Sicili Defteri Dava Özetleri.....	122
EK 2: 937 No’lu Şer’iye Sicili Defteri’den örnekler.....	152

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.t.	Adı geçen tez
bkz.	Bakınız
BŞS.	Bolu Şer’iye Sicilleri
c.	Cilt
haz.	Hazırlayan
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
OSAV	Osmanlı Araştırmaları Vakfı
s.	Sayfa
S.	Sayı
TDVY	Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
TT.	Tapu Tahrir Defterleri
TTK	Türk Tarih Kurumu
vb.	Ve benzeri
Yay.	Yayınlayan

GİRİŞ

Anadolu'ya medeniyetler beşiği denmesi boşuna olmasa gerektir. Milattan öncesine dayanan tarihi ile bugün dünyanın sayılı yerlerinden birisi de Anadolu'dur. Coğrafi konumu ve tarıma elverişli toprakları Anadolu'nun en önemli cazibesiydi. Anadolu'ya ilk yerleşenler kesin olarak bilinmese de M.Ö. 5000 yıllarında Anadolu'ya yerleşmeye başlayan Proto-Hititler (Yafesiler) Anadolu'nun ilk ahalisi olarak tahmin edilmektedir. Bolu ve çevresinin tarihi ise, eldeki bulgular ışığında Trak kavimlerinden Bithynlerin zamanına kadar inebilmiştir. Zaten bu isimden dolayı da ilkçağ ve ortaçağ boyunca "Bitinya" adıyla anılmıştır. Zamanla Pers, Büyük İskender, Roma ve Bizans gibi güçlü imparatorlukların hakimiyetinde kalan bu bölge, Türklerin Anadolu'ya yerleşmeleriyle birlikte Türk akınlarına maruz kalmıştır.

Türkler, batıya doğru olan keşif hareketlerinden sonra Anadolu'yu mesken tutmaya başlamışlardır. Bizans'ın da zayıf durumunda olmasından yararlanan Türk aşiret ve boyları zamanla kendi bulundukları bölgede güç sahibi olmaya başlamışlardır. Anadolu'ya gelip yerleşen bu boylardan bir tanesi "Kayı"lar idi. Kayı boyundan olan Osman Bey'in bağımsızlığını ilan edip, batıya doğru fütuh hareketlerine hız vermesiyle Bolu ve civarı tamamen Osmanlı idaresi altına girdi.

Osmanlılar, 14-16. yüzyıllarda her bakımdan en parlak devrini yaşamıştır. Fakat 17. yüzyılda içte ve dışta meydana gelen bir takım olumsuzluklar Osmanlı Devleti'ni rahatsız etmiştir. 17. ve 18. yüzyıllarda devleti içine düştüğü buhranlardan kurtarmak amacıyla bazı ıslahatlar yapıldıysa da bu yeterli olmadı. Özellikle taşrada isyan hareketleri eksik olmuyordu. Bolu ve civarında da bu tür isyan, zulüm ve haksızlıklar vücuda gelmiştir. Durum böyle olunca da can, mal ve namus emniyeti yok denecek kadar azalmıştır.

Bu durum karşısında devlet kendisini yenilemeliydi. Yenileşme hareketleri de diyebileceğimiz bu gelişmeler, III. Selim'in ıslahat girişimleri ve II. Mahmud'un reformlarıyla devam etmiştir. 1839 Tanzimat Fermanı, herkesin can, mal ve namus güvenliğini sağlamayı taahhüt etmiştir. Ayrıca zamanla, yenilikler manzumesi olan bu fermanla idâri, askeri ve sosyo-ekonomik alanda kapsamlı çalışmalar yapılarak halkın ve devletin refahının artırılması hedeflenmiştir. Yapılan yenilikler bunlarla da

sınırlı kalmamış, büyük güçler yapılan yenilikleri yeterli görmeyerek, 1856'da Islahat Fermanı'nın yayınlanmasında etkili olmuşlardır. Bu ferman gayr-i Müslimlere çok daha geniş yetkiler tanımaktaydı. Ayrıca bu tarihten sonra devletin idâri mekanizmasında köklü değişikliklere gidilmiştir.

Tanzimat'ın ve Islahat Fermanı'nın Bolu'ya ne ölçüde yansıdığını, ayrıca Bolu'nun 1868-1869 yıllarında sosyo-ekonomik, kültürel ve idâri yapısının nasıl olduğunu anlamak için "Islahat Dönemi'nde Bolu" başlığı adı altında tezimizi ele aldık. Şer'îye Sicillerinde yer alan belgelere dayanarak hazırlamış olduğumuz tezin 1868-1869 yıllarına ait olmasının sebebi; Bu dönem Bolu Tarihi'nin çalışılmamış olmasıdır. Böylece bu eksikliğin giderilmesine katkıda bulunmak istedik.

Tezimizin birinci bölümünde, birinci derecede kaynaklardan olan Tahrir Defterleri, Şer'îye Sicilleri ve Sâlnâmeler hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca Bolu'ya ait olan Tahrir Defterleri'nin ve Şer'îye Sicilleri'nin arşivlerdeki kayıt numaralarını ve kapsadıkları dönemleri belirttik. İkinci bölümde, ilkçağlardan başlayarak, Bolu'nun Cumhuriyete kadar olan siyasi tarihini açıklamaya çalıştık. Üçüncü ve Dördüncü bölümde, 937 no'lu deftere göre Bolu'nun hukuki ve idâri yapısını açıklamaya çalıştık. Beşinci bölümde yine 937 no'lu deftere göre Bolu'nun sosyo-ekonomik açıdan değerlendirmesini yapmaya çalıştık.

BÖLÜM I

BOLU TARİHİNİN KAYNAKLARI

1.1. TAHRİR DEFTERLERİ

Tapu Tahrir Defterleri (Defter-i Hâkânî veya kısaca Tahrir Defterleri) yeni fetihler, padişah değişimi veya zamanla meydana gelen değişiklikleri tespit etmek için yapılan sayımların neticelerini ihtivâ ederdi. Tahrir adı verilen bu sayımlar, sadece bir bölge için yapılabildiği gibi, bütün ülkeyi de kapsayabilmekteydi. Yapılan tahrirler rastgele değil, belirli kurallara göre yapılırdı. Bu ise kanunnâmelerle tespit edilmiştir.

Tahrir yapılacak yere bu işi yapmak üzere bir “Emîn” (il yazıcısı, muharrir, mübâşir, vilâyet kâtibi) görevlendirilirdi. Emîn’e yardımcı olmak üzere de bir “kâtip” vazifelendirilirdi. Tahrir yapılacak yerin mülki idarecilerine önceden emirler gönderilir ve tahriri yapanlara yardım etmeleri istenirdi.

Tahrir sırasında kaza, nâhiye, mezraa, yaylak, kışlak, mera ve çiftlik gibi yerlerin mülk, vakıf, tımar gibi hukuki durumları tespit edilirdi. Ayrıca buralarda yaşayan erkek nüfus, ellerindeki toprak miktarı, mükellef oldukları vergi miktarı, zirâi ve hayvancılık mahsulleri gibi gelir getiren bütün kalemler kayıt altına alınırdı. Bu bilgiler toplandıktan sonra ise defterler hazırlanırdı.

Tahrir Defterleri özelliğine ve içeriğine göre bazı isimler almıştır:¹

Defter-i Mufassal: Yukarıda bahsedilen hususların bütün teferruatıyla yazıldığı defterlere denir

Defter- İcmâl (Mücmel): Sadece tımar sahiplerinin adlarının ve gelirlerinin yazıldığı defterlere denir.

Defter-i Evkâf: Vakıflara ait bilgilerin yazıldığı defterlere denir.

Defter-i Cedîd: Yeni yazılan deftere denir.

Defter-i Atîk: Yeni yazılan defterden bir önceki deftere denir.

¹ **Kenan Ziya Taş**, “Tapu Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Bolu Sancağı”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilgiler Enstitüsü*, 1993, s. 13-15.

Defter-i Köhne: Defter-i Atık'ten daha önceki defterlere denir.

Defter-i Kadîm (Akdem): İlk tahrirlere ait defterlere denir. Bu defterler tahriri yapan “emîn” in adı ile de anılırdı.

Yaya ve Müsellem Defterleri: Yaya ve Müsellem sancaklarının tahriri neticesinde elde edilen defterlerdir.²

Bolu Sancağı'na ait Tahrir Defterleri ve içerikleri aşağıda verildiği gibidir:³

TT 51–Bolu (Bolu Livâsı'nın nâhiyelerinde sakin cemaatın ve Çakırcı, Şahinci, Zağnoscuların, nüfuslarıyla hasılatını ve tımarlarını hâvi mufassal tahrir defteri).

TT 86–Bolu (Bolu Livâsı'nın Gerede, Çağa, Hızırbeyli, Viranşehir, Borlu, Ereğli, Mengen, Kıbrıs ve sâir nâhiyelerinde bulunan ve Amasra Kalesi müstahfızlarına ait olan tımarların icmâl defteri).

TT 88–Bolu (Bolu Livâsı köylerinin nüfus ve hasılatıyla tımarlarını ve Amasra Kalesi müstahfızlarının tımarlarını mübeyyin, mufasal tahrir defteri).

TT 250–Bolu (Bolu Livâsı'nın nâhiyelerinde mütemekkin müsellemlerin isimleriyle mutasarrıf oldukları arazinin hasılatını hâvi piyâdegân defteri).

TT 425–Bolu (Bolu ve Kocaeli Livâsı'nın tımarları ile Boğazkesen, Yoros, Şile kaleleri ve Kule-i Bâlâ-yı Galata müstahfızlarına ait tımarların icmal defteri).

TT 438–Bolu (Anadolu Eyaleti'nde Kütahya ve Hamid Kanunnâmesi ile Kütahya Karahisar-ı Sâhib, Sultanönü, Hamid, Ankara, Kastamonu, Kengiri, Kocaeli, Bolu livâlarının icmâlen nüfus ve hâsılatını ve tımarları ve evkâf ve emlakını hâvi mufassal tahrir defterinin birinci cildi).

TT 459–Bolu (Bolu Livâsı'nın kurâsında vaki müsellemler çiftliklerinin hâsılatını mübeyyin piyâdegân defteri).

TT 460–Bolu (Bolu Livâsı'nın Gerede kazası kurâsının nüfus ve hâsılatını ve tımarlarını mübeyyin mufassal tahrir defteri).

TT 463–Bolu (Bolu nâhiyesinde bulunan tımarları hâvi ve üç kısımdan mürekkep mufassal tahrir defteridir. Kurânın nüfus ve hâsılatını ve tımarların sahiplerinin isimleri gösterilmiştir).

² Yaya ve Müsellem sancakları hakkında geniş bilgi için bkz. Kenan Ziya Taş, “Yaya ve Müsellem Sancağı olarak Bolu'nun idari yapısı” *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslar Arası Sempozyumu*, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları No: 10, 1998, s.21-33.

³ Başbakanlık Devlet Arşivi, Ankara

TT 465–Bolu (Bolu Sancağı’nda mütemekkin piyâdelerin isimleriyle çiftliklerini hâvi piyâdegân defteri).

TT 504–Bolu (Bolu Livâsı’nın nüfus ve hasılatıyla tımarlarını mübeyyin mufassal tahrir defteri).

TT 575–Bolu (Bolu Livâsı nâhiyelerinde bulunan piyâdelerin isim ve hâsalarını mübeyyin piyâdegân defteri).

TT 576–Bolu (Bolu Livâsı nâhiyelerindeki müsellemlerin isimleriyle çiftlikleri hâsılatını mübeyyin piyâdegân defteri).

TT 584–Bolu (Bolu Livâsı’nın nâhiyelerindeki müsellemlere ait piyâdegân defteri).

TT 587–Bolu (Bolu Livâsı piyadelerinin isimleriyle vakıf çiftliklerini hâvi piyâdegân defteri. Beşyüzyetmişbeş nolu defterin aynısıdır).

TT 618–Bolu (Bolu Livâsı’nın nâhiyelerindeki mensuh piyâde çiftliklerini mübeyyin piyâdegân defteri).

TT 783–Bolu (Bolu Sancağı’nın tımarları ile Taraklıborlu’da Kadiasker Hüseyin Efendi’nin vakıflarını hâvi mufassal tahrir defteri).

TT 809–Bolu (Bolu Sancağı’nın tımar defteri).

TT 841–Bolu (Menteşe, Aydın, Teke, Hamid, Sultanönü sancakları gedikliyanı ile Anadolu Eyaleti’nin çeri sürücüleri, defter kâtipleri, mir-i miran çavuşları, serdengeçtileri, Kütahya, Hüdâvendigâr, Saruhan, Aydın, Bolu, Ankara, Karahisar-ı Sâhib, Mentese, Hamid, Kengiri, Teke, Karasi, Sultanönü, Kastamonu livâları mahlûlatı yoklama defteri).

TT 851–Bolu (Bolu, Hamid, Mentese, Teke, Ankara, Kengiri, Karahisar-ı Sâhib, Karasi, Sultanönü nâhiyelerindeki tımarların yoklamasını hâvi mufassal tahrir defteri).

TT 893–Bolu (Mensûhat aklâmından Saruhan, Aydın, Mentese, Hüdâvendigâr, Kocaeli, Kütahya, Karahisar- Sâhib, Teke, Alâiye, Sığla, Gelibolu, Sultanönü, Biga, Bolu, Kastamonu, Kengiri sancakları zuamâ ve tımarlılarından sefere memur oldukları halde bedele rabt olunanlardan tahsil olunan ve kalyonlar sergisine teslim olunan meblağı hâvi bahriye defteri).

1.2. ŞER'İYE SİCİLLERİ

Şer'iye sicilleri, Osmanlı Devleti'nin Taşra Teşkilatı'nın en önemli şahsiyeti olan kadıların, mahkemelerde tutmuş oldukları zabıtları, merkezden gelen emir ve fermanları ve mahalli kararların yanında, önemli vakaları kaydettikleri defterlerdir. Bu defterlere Kadı defterleri (Kadı Sicilleri), mahkeme defterleri ve zabt- vekâyi ismi de verilmektedir.⁴

Osmanlı Devleti'nin en önemli yargı organı olan Şer'î Mahkemeler, devletin devirlerdeki hukuki, iktisadi, dini, askeri, ve idari müesseseleri hakkında bize çok değerli bilgiler vermektedir. Dil, din, renk farkı gözetilmeksizin bütün insanlarla ilgili olayları ve bu olayları ilgilendiren mahkeme kararlarını ve idari düzenlemeleri ihtivâ eden şer'îye sicilleri, Türk kültür ve tarihinin temel kaynaklarının başında gelmektedir.⁵ Bunun için bir devletin tam manasıyla ve ayrıntılı bir şekilde araştırılıp, öğrenilmesi için o devletin temeli olan taşra teşkilatının çok iyi öğrenilmesi gerekir. Şer'iye sicilleri de kazalardaki kadıların tutmuş oldukları, köydeki en küçük olaydan, padişah'tan gelen fermanlara kadar kaydettikleri defter olduğu için Osmanlı Devleti'ni araştıran yerel, toplumsal, siyasi tarihçilerin ilk başvuracağı kaynakların başında gelir.

Osmanlı Devleti'nin mahkeme kayıtları olan şer'îye sicilleri, XV. Yüzyılın ikinci yarısından, XX. Yüzyılın ilk çeyreğine kadar uzanan zaman dilimini kapsar. Bugüne kadar ulaşabilen defterlerin sayısı 19.000 kadardır. Bunlardan İstanbul'a ait olan 10.000 defter, İstanbul Müftülüğü'nde bulunmaktadır. Geriye kalan 8.928 defter ise taşraya ait olup Ankara'da Milli Kütüphane'de okuyucu hizmetine sunulmakta iken, yine Ankara'da Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı'na taşınmıştır. Bunlardan başka Bulgaristan, Suriye ve Kıbrıs'ta da şer'îye sicillerinin varlığı bilinmektedir.

Şer'îye sicillerinin mahkemece tutulup muhafaza edilmesi bir ihtiyaçtan doğmuştur. Çünkü hâkim, ilâm ve senetlerin bir nüshasını hak sahiplerine vereceğinden, evrak üzerinde sahtekarlık yapılması ihtimali ortaya çıkar. Eğer ilâm

⁴ **Abdülaziz Bayındır**, *İslam Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması)*, İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı, 1986, s. 1

⁵ **Ahmet Akgündüz**, "Şer'îye Mahkemeleri ve Şer'îye sicilleri", *TÜRKLER*, c. X, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 56,57.

ve senetleri kendi koruması altında olan defterlere kaydederse ihtiyaç halinde ona müracaat edebilirdi.⁶

Şer'îye sicillerindeki mevcut belgeler iki ana gruba ayrılabilir. Bunlardan ilki, defterin ait olduğu şehirde, kadı (hakim)'nın bizzat huzurunda meydana gelen gelişmelerin kayıtlarıdır. İkinci grup belgeler ise, devlet merkezinden gönderilen veya kadının muhtelif makamlarla olan yazışmalarının suretleridir.⁷ Buna göre hüccet, ma'rûz, i'lâm, mürâsele, tereke ve mahkeme zabıtları birinci grubu teşkil ederken; Ferman, emirnâme, ta'yin berâtı, buyuruldu ve diğer hükümler ikinci grubu teşkil etmektedir.⁸

1.2.1. 937 No'lu Şer'îye Sicil Defteri Hakkında Genel Bilgiler

İncelemiş olduğumuz 937 nolu Şer'îye Sicili defteri Ankara Milli Kütüphane'nin İbni Sina Araştırmalar Bölümünde Topkapı Sarayı tasnifine göre bulunmakta olup, defteri buradan temin ettik. Defter 1285-1286/1868-1869 tarihini kapsar. 24 varaktan oluşan defter, genellikle rik'a yazı çeşidiyle yazılmıştır. Defterin 9a, 12b, 17a, 19a, 22a, 22b sayfalarında yazı çeşidi olarak talik kırması da kullanılmıştır.

Defterin bazı kısımlarında yazılar silik olduğu için okunamamıştır. 937 no'lu Şer'îye sicilinin transkripsiyonunda orijinal metne sadık kalınmaya çalışılmıştır. Okunamayan ve silinmiş yerler boş(?) olarak geçilmiştir. Transkript yapılırken varakları a ve b sütunlarına ayırıp, her sayfaya ve her satıra bir numara verilmiştir.

937 no'lu defter 8 Rebû'l-evvel 1285⁹ (29 Haziran 1868) tarihi ile 18 Safer 1286¹⁰ (1 Haziran 1869) tarihini kapsamaktadır. 12 aylık zaman diliminde 169 dava saptadık. Bu bilgidен hareketle bir ayda ortalama 14-15 davanın görüldüğü sonucuna ulaşabiliriz.

⁶ Bayındır, *a.g.e.*, s. 2.

⁷ Orhan Avcı, "Şer'îye Sicilleri Toplu Katologlarında Tarih Tesbiti" Erdem Dergisi, c.: 12, S: 34, s. 45-48.

⁸ Dursun Bayraktar, Şer'îye Sicillerine Göre Tanzimat'ın İlk Yıllarında Bolu (1838-1850), Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1995.s. 11,12

⁹ BŞS./16.

¹⁰ BŞS./21.

Hüccet, ma'rûz ve i'lâm'dan müteşekkil olan defterin içindeki mahkeme konuları şunlardır: Mahkeme zabıtları, tereke, miras, verâset, evlenme, boşanma, darp, hırsızlık, cinayet, gasp, alacak-verecek.

1.2.2. Bolu Şer'iyeye Sicilleri

(Topkapı Sarayında)

No:	Tarih:	No:	Tarih:
830	1079-1082	850	1225-1228
831	1082-1084	851	1228-1229
832	1089-1091	852	1230-1232
833	1091-1093	853	1231-1235
834	1093-1095	854	1235-1236
835	1096-1098	855	1234-1244
836	1098-1099	856	1236-1238,
837	1098-1099		1241
838	1099-1100	857	1238-1239
839	1103-1105	857/A	1223-1238
839/A	1105-1107	858	1239-1242
840	1107-1108	859	1238-1242,
841	1108-1110		1244
842	1111-1114	860	1239-1244
843	1114-1116	861	1242-1244
844	1116-1119	862	1243-1244
845	1119-1122	863	1244-1245,
846	1129-1130		1251-1254

847	1133-1134	864	1245-1248
848	1145-1146	865	1248-1255,
849	1250-1252		1259
866	1249-1252	890	1264-1265
867	1251-1253	891	1264-1265
868	1253-1255	892	1264-1265
869	1253-1255	893	1261-1265
870	1252-1257	894	1265-1266
871	1255-1256	895	1265
872	1256	896	1265-1266
873	1257-1258	897	1265-1266
874	1257-1259	898	1265-1266
875	1257-1259	899	1266-1268
876	1257-1258	900	1266-1268
877	1258-1259	902	1267-1268
878	1259-1260	902	1268-1269
879	1259-1260	903	1269
880	1259-1263	904	1269-1270
881	1261-1263	905	1269-1270
882	1261-1262	906	1269-1274
883	1261-1262	907	1270-1272
884	1262	908	1270-1271
885	1262	909	1270-1271
886	1263-1264	910	1271-1272,

887	1263-1268		1274
888	1264-1265	911	1271-1272
889	1264-1265	912	1271-1272
913	1272-1273	934	1282-1284
914	1272-1273	935	1283-1285
915	1272-1273	936	1284-1286
916	1273-1274	937	1285
917	1273	938	1284-1285
918	1273-1274	938/A	1284-1285
919	1274-1275	939	1285-1286
920	1274-1276	940	1286-1287
920/A	1275	941	1286-1287
921	1276	942	1286-1288
922	1276-1277	943	1286-1289
923	1277-1278	944	1286-1287
924	1278	945	1287-1288
925	1278-1279	946	1287-1288
926	1278-1279	947	1287-1291
927	1275-1278	948	1288-1289
928	1279-1281	949	1288-1289
929	1279-1280	949/A	1288-1290
930	1280-1282	950	1288-1290
931	1280-1281	951	1288-1291
932	1281-1282	952	1289-1290

933	1281-1282,	953	1289-1290
	1285-1287,	954	1289-1290
	1295	955	1289-1290
	1289-1291	980	1295-1296
956	1290-1291	981	1295-1296
957	1291-1292	982	1295-1296
958	1291-1292	983	1295-1298
959	1291-1292	984	1296-1297
960	1291-1292	985	1296-1297
961	1291-1292	986	1296-1314
962	1292-1294	987	1287-1288
963	1292	988	1287-1288
964	1292-1293	989	1293-1298
965	1292-1293	990	1296-1298
966	1293-1294	991	1296-1299
967	1292-1313	992	1296-1299
968	1293	993	1296-1300
969	1293-1294	994	1297
970	1293-1294	995	1297-1298
971	1294-1295	996	1298-1301
972	1294-1295	997	1298-1301
973	1294-1295	998	1298-1307
974	1294-1295	999	1298-1302
975	1294-1296	1000	1298-1308

976	1295-1298	1001	1299-1301
977	1294-1299	1002	1299-1301
978	1295-1296	1003	1299-1303
1004	1299-1301	1027	1307-1309
1005	1300-1303	1028	1307-1309
1006	1301-1302	1029	1307-1309
1007	1301-1302	1030	1307-1310
1008	1301-1303	1031	1308-1309
1009	1301-1303	1032	1308-1309
1010	1301-1303	1033	1307-1310
1011	1303-1304	1034	1309-1311
1012	1303-1305	1035	1309-1310
1013	1304-1305	1036	1309-1310
1014	1304-1305	1037	1309-1310
1015	1304-1305	1038	1309-1311
1016	1305-1306	1039	1309-1311
1017	1305-1307	1040	1309-1310
1018	1305-1308	1041	1309-1312
1019	1306	1042	1310-1311
1020	1306-1308	1043	1311
1021	1306-1307	1044	1311-1312
1022	1306-1307	1045	1311-1312
1022/A	1307	1046	1311-1312
1023	1307-1309	1047	1312-1314

1024	1307-1308	1048	1311-1312
1025	1307-1308	1049	1311-1312
1026	1307-1308	1050	1311-1312
1051	1311-1313	1075	1315-1317
1052	1311-1312	1076	1316-1317
1053	1312-1315	1092	1303-1306
1054	1312-1315	1077	1316-1317
1055	1352-1314	1078	1316-1318
1056	1312-1314	1079	1316-1318
1057	1312-1315	1080	1316-1318
1058	1312-1314	1081	1316-1321
1059	1312-1316	1082	1316-1318
1060	1313-1318	1083	1317-1320
1061	1313-1314	1084	1317-1320
1062	1313-1316	1085	1318-1320
1063	1313-1317	1086	1319-1322
1064	1313-1317	1087	1320
1065	1314-1315	1088	1321-1323
1066	1314-1315	1089	1323-1326
1067	1314-1316	1090	1283-1288
1068	1314-1316	1091	1297-1301
1069	1314-1316		
1070	1314-1316		
1071	1314		

1072	1315-1316
1073	1315-1316
1074	1315-1316

1.3. SÂLNÂMELELER

Sâlnâme, geçmiş yıllardaki önemli hadiseleri özetleyen ve ait olduğu yılın müesseseleri ve sosyo-ekonomik durumu hakkında kısaca bilgi veren eserlerdir. Devlet tarafından resmî olarak hazırlanabildiği gibi, özel şirketlerce de hazırlanabilir.¹¹

1310-1312/1894-1896 Kastamonu Sâlnâmesi: Bolu'nun Kastamonu'ya bağlı bulunduğu “Mutlak Mutasarrıflık” dönemine ait bilgiler vermektedir. Kastamonu Vilâyet Matbaası'nda basılmıştır. 273 ve 453. sayfalarında ve devamında Bolu ile ilgili bilgiler verilmektedir.

1332-1334/1916-1918 Müstakil Bolu Sancağı Sâlnâmesi: Bolu Vilâyet Matbaası'nda basılmıştır. Bolu'nun il resmi sâlnâmesidir. Bolu mutasarrıfı Ali Seydî Bey tarafından kurulan bir komisyon tarafından hazırlanmıştır.

1337-1338/1921-1922 Bolu Livâsı Sâlnâmesi: Maarif Müdürü Ahmet Talat Bey'in başkanlığında ilmi bir heyet tarafından hazırlanmıştır.¹² Bu sâlnâme şu anda Bolu Halk Kütüphanesi'nde “eski eserler” bölümünde bulunmaktadır.

¹¹ “Sâlnâme”, *İslam Ansiklopedisi*, c.10, Eskişehir: MEB Yayınları, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 1997, s. 134

¹² **Bayraktar**, *a.g.t.*, s. 14

BÖLÜM II

İLKÇAĞ'DAN CUMHURİYET'E BOLU TARİHİ

2.1. İLK VE ORTAÇAĞ'DA BOLU

2.1.1. İlkçağ'da Bolu

Anadolu'nun Kuzeybatı bölgesinde bulunan Bolu, tarihinin her devresinde ilgi çeken yörelerden olmuştur. Bolu, Doğu–Batı uzantılı büyükçe bir ova üzerine kurulmuş olup yüksekliği deniz seviyesinden 710 metre yüksekliktedir.¹ Güneyde eskilerin Galata Olympus dedikleri Aladağlar (en yüksek zirvesi Köroğlu tepesi: 2378 m.), Kuzey'de ise Sünnice veya Karadere Dağı (1829 m.) adı verilen dağlarla çevrilidir.²

Bolu'nun tarihin ilkçağlarından itibaren çeşitli uygarlıklara beşiklik ettiği bilinmektedir. Öncelikle ilk akla gelen sorulardan birisi Bolu isminin menşei olsa gerektir. Anadolu'nun kuzey batısında Filyos nehrine karışan Bolu suyu (Büyük su)'nun iki km. kadar kuzeyinde bulunan Bolu, çeşitli isimlerle tarihi süreç içerisinde yer almıştır.³ Bolu isminin nereden geldiği kesin olmamakla birlikte bir takım görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşlerden en meşhuru “Polis” isminin zamanla “Bolu” ismini aldığı görüşüdür. Bolu tarihi hayatına “Bitinya” (Bithynie)'lilerle başlamış, böylece şehir ilk defa Bitinyum (Bithynium–bthynion) adıyla anılmıştır. Uzun yıllar bu isimle anıldıktan sonra Bitinya'nın Roma hakimiyetine geçmesiyle

İmparator Claudius adına Klodyopolis (Claudiopolis) olarak adlandırılmıştır.⁴ Claudius Latin, polis (şehir) ise Grek kökenli kelimelerdir. İlk Selçuklu akınlarında bile aynı isim kullanılmaya devam edilmekte idi. Fakat XIII. ve XIV. yy başlarında Bizanslıların Klaudiopolisi, artık yerini yeni bir isme bırakacaktır. O da, Bolı/Bolu'dur. Başka bir görüşe göre Bor, eski Türkçe'de kullanılmaktadır. Kıpçak kabilelerinden biri Ulu-Kiçi Borlı diye anılmaktadır.

¹ Cengiz Orhonlu, “Bolu”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.: 6, İstanbul: Türkiye DiyanetVakfıYayınları, 1992, s. 276.

² Besim Darkot, “Bolu”, *İslam Ansiklopedisi*, c.: 2, Eskişehir: MEB Yayınları, 1997, s. 707.

³ Darkot, *a.g.m.*, s. 707.

⁴ Bayraktar, *a.g.t.*, s. 17.

Zağfiran/Safran-Borlu ve Taraklı-Borlu yanında Klaudiopolis yerine sadece Borlu/Bolu da kullanılmıştır. İşte Borlu ismi daha sonra Bolu ismine dönüşmüştür.⁵ Bir diğer görüşe göre Bolu adı ile, Filyos ırmağının eski adı Billaios, Billis (Billion), Billiem isimlerinin benzerlik gösterdiği'dir.⁶ Bütün bu görüşlere rağmen Bolu isminin menşei tahminden öteye gidememektedir.

Daha önce belirttiğimiz gibi tarihi Bitinyalılar ile başlayan Bolu bölgesi ilk defa “Bitiniyum” (Bithynium-bthynion) adıyla anılmıştır.⁷ Bitinya bölgesine daha önceden kimlerin yerleştiği şu anda tahminden öteye gidememiştir. Ancak Anadolu’ya ilk gelip yerleşenlerin Proto-Hititler (Yafesiler) olduğu tahmin edilmektedir. (M.Ö. 5000 yıllarında) Hatta Bolu’da yapılan kazılarda elde edilen bulgular ışığında, Proto-Hititlerin Bitinya Bölgesine kadar geldikleri tahmin edilmektedir.⁸ Anadolu’nun bu ilk ahalisine Avrupalı tarihçiler ve filozoflar “Küçük Asya Kavimleri” veya “Asiyanik Kavimler” adını vermişlerdir.

M.Ö. 2000’li yıllarda Hititler, M.Ö. 1200’lü yıllarda ise Traklar (Thraklar) Balkanlar’dan Anadolu’ya göç edip yerleşmeye başlamışlardır. Böylece Anadolu’nun ilk halk tabakasını Proto-Hititler, ikinci tabakasını Hititler, üçüncü tabakasını ise Traklar oluşturmuştur.⁹

Bolu ve civarında yapılan resmi ve gayr-ı resmi kazı çalışmalarıyla İlkçağ’dan kalma bazı mimari kalıntı, heykel, lâhit ve kitabeye rastlandığı görülmüştür.¹⁰ Arkeolojik araştırmalara göre M.Ö. 3000-4000 yıllarında Anadolu’nun doğusunda Hurriler, orta kısmında Hititler, batısında ise Luviler yaşarken Bolu’nun bulunduğu Batı Karadeniz bölgesinde kimlerin yaşadığı ve Bolu’da nasıl bir hisar şehri kurulmuş olduğu tam olarak bilinmemektedir. Bununla beraber İlkçağ’daki Bitinya şehrinin şimdiki Bolu yerinde (yani ovanın ortasında) değil, kuzeydeki dağların eteğinde olan ve halkın Eski-Hisar (Çakmaklar köyü üzerinde) dediği harabe yerinde kurulmuş olması muhtemeldir.¹¹

⁵ www. Bolu. Pol.tr.

⁶ Bayraktar, a.g.t., s. 17.

⁷ Enver Konukçu, “Bolu ve Fatihleri”, *Bolu’da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslar Arası Sempozyumu*, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları No: 10, 1998, s. 1.

⁸ Remzi Oğuz Arık, “Bitik Kazısı ve Hatay Tetkikleri Hakkında Kısa Rapor” *Belleten*, c.VIII, Sayı: 30, 1986, s. 343-347.

⁹ Ali Haydar Kutlu, *Bolu Tarihine Kısa Bir Bakış*, Bolu: Halk Eğitim Merkezi, 1964, s. 2.

¹⁰ Bayraktar, a.g.t., s. 18.

¹¹ Darkot, a.g.m., s. 708.

Eldeki bulgularla ancak Hitit-Firig çağlarına kadar inilmektedir. Bolu’da bir Hitit Köyü’nün varlığı Hititlerin bu bölgeye hakim olduğunu gösteren en önemli delillerdendir.¹² Anadolu’da siyasi birliği sağlayan Hititler zamanında tüm Anadolu gibi Bitinya bölgesi de Hitit hakimiyeti altına girmiştir. Bu durum Dorların Balkanları istila edip o bölgede bulunan Trak (Thrak) asıllı kavimlerin (Firigler, Aryadlar, Mantiniler) boğazları geçmesiyle son bulmuştur. Böylece Bitinya bölgesi batıda Blympus (Uludağ)’dan, doğuda Karatia (Gerede)’ya kadar Firig hakimiyetine girmiş oldu. Trak Kavimlerinden Bithiniyenlerin Bolu ve civarına yerleşmesiyle birlikte Bitinyum (Bolu) şehri de tarihi hayatına başlamış oldu.¹³

Bitinya Bölgesi’nde hüküm süren Firigler’in hakimiyetine M.Ö. 670 yıllarında Lidyalılar son vermiş ve sınırlarını Kızılırmak’a kadar genişletmişlerdi. Böylece Anadolu’nun orta kısımlarına kadar egemen olan Persler ile Lidyalılar karşı karşıya gelmişler ve iki devletin amansız mücadeleleri başlamıştı. Bu mücadeleler sonunda Persler Lidya devletine son vererek Bitinya bölgesinin hakimiyetini ele geçirmiştir.¹⁴

Lidya başkentinin Perslerin eline geçmesiyle birlikte Persler Anadolu’ya hakim olmaya başladılar. Bitinya Bölgesi, Büyük İskender’in Asya Seferi’ne kadar Pers hakimiyeti altında kalmıştır.¹⁵ Büyük İskender M.Ö. 334 yılında Çanakkale Boğazı’nı geçerek Pers ordusunu yenmiş, bir sene içerisinde de Anadolu’yu hakimiyeti altına almıştır. Büyük İskender’in Pers ordusuna savaş açtığı sıralarda Bitinyalılar, komşuları Ereğlililerle mücadele halindeydiler. Büyük İskender’in Anadolu hakimiyetini ele geçirmesiyle Bitinyalılar da İskender’e boyun eğmek zorunda kalmışlardır.

Bitinya-Ereğli mücadelesi aralıklarla devam etmiş, bu mücadeleler sonucunda Bitinyalılar üstün çıkmış ve zamanla Bitinya’yı güçlü bir krallık haline getirmişlerdir. Bithynlerin Bolu hakimiyeti M.Ö. 279 – M.Ö. 74 tarihleri arasında olmuştur. Kurucuları I. Nikomedes’tir. Bu kral, Nikomedia (İzmit) şehrini kurmuş ve burayı başkent yapmıştır.¹⁶ Bitinya Krallarının doğu fetihleri sonucunda “Salonia”¹⁷

¹² Bayraktar, *a.g.t.*, s. 17.

¹³ Firuzan Kınal, “İlkçağlarda Bolu” ÇD, Sayı: 14, Ankara, 1963, s. 13.

¹⁴ Enver Konukçu, *1998 İl Yıllığı Bolu Valiliği*, Ankara: Plaka Matbaacılık, 1998, s.159.

¹⁵ Bayraktar, *a.g.t.*, s. 19.

¹⁶ www. Bolu. Pol.tr

diye anılacak olan ovada, Bitinyum'un (Bolu) temelleri atılmıştır (Bu şehir Kral Ziealas tarafından kurulmuştur). Daha sonraki yıllarda Bitinya Kralı I. Nikomedes tarafından Anadolu'ya kabul edilip yerleşen "Galatlar" (Trak Kavimlerinden) Bitinya şehirleri (Bolu-Gerede) için tehlike oluşturmaya başlamıştır. Bitinya Kralları arasındaki mücadele artınca da Galatlar ülke için tamamıyla tehlike oluşturmaya başladılar. Bütün bu olumsuz gelişmeler yetmiyormuş gibi bu sıralarda Romalıların Anadolu'ya geçmesi (M.Ö. 183), Bitinyalılar için ciddi tehlike oluşturmıştır.

Bu sırada tahta çıkan III. Nikomedes devleti iyi yönetemeyince halkın tepkisine maruz kalmıştır. Taht mücadelelerinin de büyümesi üzerine Bitinya toprakları kana bulanmıştır.¹⁸ Kral III. Nikomedes otoriteyi sağlamak için Pontus Kralı'nın yardımına başvurmuş, böylece Pontus Devleti Bitinya üzerinde söz sahibi olmaya başlamıştır.¹⁹ Ancak daha sonraları Kral, siyasetini değiştirmiş ve Roma'dan yardım istemek suretiyle Roma'ya bir çok imtiyaz verilmesine neden olmuştur. Pontus Kralı ile III. Nikomedes'in arası açılınca da Roma-Pontus Savaşı kaçınılmaz olmuştur. Kral Pontusluların baskısı ile Roma'ya sığınmış, yapılan savaşı Romalıların kazanmasıyla III. Nikomedes tekrar ülkesine dönmüştür. Kral III. Nikomedes'den sonra başa geçen IV. Nikomedes (M.Ö. 94-74) ölmeden önce ülkeyi vasiyetnâme ile Roma'ya bıraktı.²⁰ Böylece Bitinya Roma'nın idaresine girdi.

Bitinya Bölgesinin Roma hakimiyetine girmesinden sonra, Latin kültürünün etkisi artık Bitinya'da da hissedilmeye başladı. Anadolu'ya hakim olmaya başlayan Romalılar, zamanla Anadolu'da Hititler gibi güçlü bir siyasi birlik kurmuşlardı.

Roma'nın 17 büyük eyaleti vardı. Bunlardan 5 tanesi Anadolu'da idi: Asya (Bergama), Kilikya (Adana), Bitinya, Pont (Trabzon), Suriye²¹ Bitinya'nın sınırları Kadıköy'den Kastamonu ve Ankara'ya kadar uzanıp, Bolu'da oturan Roma'nın Bitinya valisi tarafından yönetilmekteydi.²²

¹⁷ Roma Devrinden önce bu bölgenin pek ehemmiyetli olmadığı, ancak Roma Devrinde Salonia ovasında ve etrafındaki dağlarda yetiştirilen sürülerin verdiği süten elde edilen peynirlerin Roma'ya gönderilecek kadar meşhur olduğu kaydedilmektedir. Bkz. Darkot, *a.g.m.*, s. 708.

¹⁸ **Enver Konukçu**, "Cumhuriyetin 70. Yılında Bolu", Bolu: Bolu Gazeteciler Cemiyeti, 1988, s. 7.

¹⁹ www. Bolu. Pol.tr

²⁰ **Bayraktar**, *a.g.t.*, s. 20.

²¹ **Kutlu**, *a.g.e.*, s. 5.

²² **Bayraktar**, *a.g.t.*, s. 21.

Romalılar devrinde şehrin kalesi şimdiki Atatürk Lisesi'nin bulunduğu tepelik alana inşâ edilmiş ve şehrin adı da Roma İmparatoru Claudius'un (41-54) adına izafeten *Claudiopolis* olarak değiştirilmiştir.²³ Bu şehir bir çok imparator tarafından ziyaret edilmiş, hatta imparatorluk davasında harp sahası olmuştur.

Roma, üç asır kadar barış içinde yaşadktan sonra ülke içinde bazı karışıklıklara ve isyanlara mâruz kaldı. İmparator Büyük Teodos, bu karışıklıklardan dolayı ülkeyi iki oğlu arasında taksim etti. (395) Bu taksimde Bolu, merkezi Kostantinopolis (İstanbul) olan Doğu Roma'nın hissesine düştü.

2.1.2. ORTAÇAĞ'DA BOLU

2.1.2.1. Bizans Dönemi

Bolu şehri, Bizans döneminde siyasi ve dini merkez halini alacaktır. Çünkü hem Bitinya'nın başkenti, hem de kilise teşkilatına göre Metropolit'in (Piskoposluk) merkezi olmuştur. Durum böyle olunca Ereğli, Üskübü, Filyos, Gerede ve Viranşehir gibi şehirler siyasi ve dini bakımdan Bolu'ya bağlı hale getirilmiştir.²⁴ Roma'nın Bitinya'ya önem vermesinin başka bir nedeni ise, Pontus'a giden yolun İzmit, İznik, Bolu ve Gerede üzerinden geçmesiydi.²⁵ İlk çağların sonuna doğru Bolu şehrinin şiddetli bir deprem yüzünden harap olduğu da tarihçiler tarafından kaydedilmektedir.²⁶

Batı Roma İmparatorluğu'ndan yaklaşık olarak on asır kadar fazla yaşayan Doğu Roma'nın (Bizans), V. Asırdaki sınırları Anadolu, Suriye, Filistin, Mısır ve Libya'ya kadar uzanıyordu.²⁷

Ortaçağ boyunca gerek batıdan, gerekse doğudan Bizans'a karşı yapılan akınlar bir nebze olsun Bizans'ı yıpratmıştı. VII. asırda başlayan Müslüman-Arap akınlarına kadar, Bizanslılar genelde Sasani İmparatorluğuyla mücadele etmişlerdir. Bizanslılar, İslamiyet doğduğu sıralarda Sasanilerle yapılan savaşlardan dolayı yorgun düşmüşlerdi. Sasani ve Bizans Arasındaki mücadelelerden yararlanan

²³ Darkot, a.g.m., s. 708.

²⁴ Kinal, a.g.m., s. 13.

²⁵ Bayraktar, a.g.t., s. 21.

²⁶ Darkot, a.g.m., s:708.

²⁷ Kutlu, a.g.e., s. 6.

Müslümanlar Sasanileri bertaraf etmiş, beri tarafta ise Bizans şehirlerinden bazılarını da ele geçirmiştir.

VII.-IX. asırlar arasında Müslüman Araplar Bizans üzerine birçok sefer düzenlemişler, ancak Bolu yöresine kadar gelememişlerdir.²⁸ Müslüman-Araplar'dan gelen akınların azaldığı zamanlarda Bizans İmparatorluğu biraz rahatlar gibi olduysa da, bu sefer de Doğu'dan gelen Türk akınları Bizans'ın ciddi şekilde tehlikeye girmesine sebep oldu.²⁹

Orta-Doğu'nun büyük devletlerinden birisi olan Bizans İmparatorluğu için, İmparator II. Basil'in ölümü (1025) bir dönüm noktası olmuştur. Justinianus'tan sonra Bizans'a en parlak devrini yaşatan II. Basil'den sonra tahta geçen hükümdarlar devrinde Bizans'ta bir gerileme ve anarşi hüküm sürmüştür. II. Basil devrinde Balkanlar'dan Güney Kafkasya'ya, Adriyatik'ten Güney İtalya'ya kadar uzanan Bizans sınırları, gerileme devrinde, bir yandan Normanlar, Peçenekler ve Uzlar, öbür yandan da özellikle Anadolu Selçuklu baskıları sebebiyle iyice daraldı ve doğuda birçok sınır eyaletleri kaybedildi.³⁰

Bu dönemde Bizans İmparatorluğu'nu sadece dıştan gelen baskılar değil, içtimâî hayatındaki bozukluklar da oldukça yıpratmıştır. Bizans parasının değer kaybetmesi, halka ağır vergilerin yüklenmesi, orduya gereken önemin verilmemesi, büyük toprak sahibi olanların, küçük toprak sahiplerini ezmeleri³¹ Bizans'ta meydana gelen çöküşün belli başlı sebeplerindendi. Hiç şüphesiz Bizans'ın içtimâî hayatında buna benzer aksaklıklar yaşaması, Anadolu'ya yapılan Türk akınlarına ciddi şekilde mukavemet gösterememesinde çok etkili olmuştur.

2.1.2.2. Selçuklular Dönemi

Türklerin Anadolu'da yerleşmeye başlamaları Malazgirt Savaşı'nda (1071) Bizans'ı yenilgiye uğratmalarıyla başlamıştır. Tabii ki bu yerleşme bir anda değil belli bir süreçten sonra gerçekleşmiştir.

İslamiyet Maveraünnehir sınırlarını aşp bir asır zarfında (X. asır ortalarından XI. asır ortalarına kadar) Türk ve göçebe kitleleri arasında yayılırken

²⁸ Darkot, *a.g.m.*, s. 708.

²⁹ Kutlu, *a.g.e.*, s. 6.

³⁰ Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Ankara: TTK Yayınları, 1993, s. 5.

³¹ *gös. yer.*

göç hareketleri de başlamıştı.³² Çünkü, Selçuklu ailesi Maverâünnehir’de Karahanlı ve Gazneli devletlerinin şiddetli takip ve baskıları altında hayatlarını sürdürmekte idiler.³³ Selçuklu Devleti’nin kurulması ve Selçukluların İslam dünyasına hakimiyeti de bu göçlerden sonra gerçekleşmiştir.

Türklerin İslamiyet’i kitleler halinde kabul ettikleri yıllarda, İslam dünyası içeride siyasi ve manevi buhranlarla sarsılırken, dışarıdan da Hristiyanların Haçlı Seferlerine maruz kalmışlardı. Böylece Türkler İslamiyet’in en önemli koruyucuları olmuşlardır. Öyle ki daha Abbasiler zamanında orduda yer alan Türkler, zaman zaman Anadolu’ya kadar gelip gaza yaparak bu ülkeyi tanıma fırsatı bulmuşlardı. Hatta Sadece Abbasi Devleti içindeki Türkler değil, Türkistan’dan gelip din uğrunda savaşan gaziler de Anadolu’yu tanımaya başlamışlardı.³⁴

Anadolu’yu tanıyan bu gazilerden alınan bilgiler ışığında hareket eden Tuğrul Bey’in kardeşi Çağrı Bey, 1015 yılından itibaren keşif amaçlı Anadolu’ya sefere çıkmıştır. Bu seferler sırasında bazı Bizans komutanlarını yenilgiye uğratarak Van Gölü Havzasına kadar girdi. Daha sonra 1028, 1042-1043 ve 1045, 1046 yıllarında Güney Kafkasya’ya inerek Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan’ı idareleri altına aldı.³⁵ Çağrı Bey’in keşif hareketleri devam ederken, diğer taraftan kardeşi Tuğrul Bey de Büyük Selçuklu Devleti’nin bağımsızlığı için uğraşmaktaydı.

Gazneliler ile Selçuklular arasında yapılan Dandanakan Savaşı (1040), Gaznelilerin yenilgisiyle sonuçlandı. Böylece Büyük Selçuklu Devleti resmen kurulmuş oldu. Selçuklu Devleti’nin Hakanı Tuğrul Bey olmasına rağmen, amcası İnanç Yabgu ve ağabeyi Çağrı Bey de kendi adına nöbet vurdurur ve sikke bastırırdı. Devlet bu haliyle üçe bölünmüş izlenimi veriyorsa da her ikisi de hutbede kendi isimlerinden önce Tuğrul Bey’in adını okutarak onun yüksek hakimiyetini kabul etmiş olduklarını gösteriyorlardı.³⁶ Bu tarihten sonra Selçuklular Batı’ya, yani Anadolu içlerine daha da sokulmaya başladılar. Anadolu sınırına yığılmış olan Türkmenlerin, Tuğrul Bey’in emriyle Anadolu’ya (Bizans toprakları) sık sık

³² **Osman Turan**, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, c. I-II, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1998, s. 170.

³³ **Sevim**, a.g.e., s. 39

³⁴ **Turan**, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi*, 1998, s.203.

³⁵ **Osman Turan**, *Selçuklular Tarihi*, Ankara, 1965, s. 74.

³⁶ **Osman Turan**, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, İstanbul, 1980, s. 107.

akınlarda bulunmaları ise Bizans'ı zorlayan önemli faktörlerden birisi idi.³⁷ Çok kalabalık olan Türkmen kitlelerinin batıya doğru akışları Anadolu'nun çabucak Türkleşmesini mümkün kılmıştır.³⁸ Yukarıda da ifade edildiği gibi Selçuklu akınları 1015'ten itibaren artarak sürdü. Bu akınlarda Bizans ile irili ufaklı çatışmalar olmuş, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da bazı yerler Selçukluların eline geçmiştir. Büyük Selçuklu komutanlarından ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin cediti olan Kutalmış da Anadolu'ya akın düzenleyen komutanlardandı.³⁹

Tuğrul Bey'in ölümünden sonra başa geçen Sultan Alparslan, Selçuklu komutanlarını Anadolu'nun fethi için görevlendirmişti. Böylece Bizans üzerine daha sık seferler düzenlenmeye başlandı. Bizans İmparatorluğu, artarak devam eden bu akınlara içtimâi meselelerinden dolayı gereken önemi verememiştir. Selçuklu akınlarının önünü alamayan Bizans, 1071 yılında İmparator Roman Diojen'in emriyle büyük bir kuvvet topladı. Selçuklular ile Malazgirt Ovası'nda yapılan savaşı Selçukluların kazanmasıyla Bizans büyük bir yara aldı. Elde edilen zafer Türk ve Dünya tarihinin dönüm noktalarından birisi olmuştur.⁴⁰ Çünkü, Bizans'ın bütün maddi imkanlarını kullanarak hazırlamış olduğu bu büyük ordu bozguna uğratılmış, zaferi izleyen yıllarda Türk akıncı kuvvetleri kendilerine karşı ciddi bir direniş hareketiyle karşılaşmamıştır. Durum böyle olunca da Selçuklu komutanları Anadolu içlerine akarak, Marmara kıyılarına kadar kolayca ilerleyebilmişlerdir.⁴¹ Malazgirt Savaşı'ndan sonra ilk Anadolu Beylikleri adıyla ortaya çıkan ve Sultan Alparslan'ın kumandanlarının kurmuş olduğu bazı beylikler kurulmuştur. Bu beylikler özellikle Bizans'ın gücünün az hissedildiği ve Türkmenlerin ilk yerleştikleri yerler olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da kuruldu. Saltuklular (Erzurum ve çevresi), Mengücekliler (Erzincan ve çevresi), Artuklular (Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da üç kol halinde), Danişmendliler (Sivas ve civarında) bu beyliklerin önemlilerinden bazılarıdır.

Selçuklu komutanlarından Artuk Bey'in İzmit civarına kadar akınlar yaptığı bilinmekteyse de, Bolu'nun o yıllarda Selçukluların eline geçtiğine dair kesin bir bilgi yoktur. Ancak, Artuk Bey Frigya'yı geçerek Bitinya bölgesine kadar gelmiş ve

³⁷ Sevim, *a.g.e.*, s. 44.

³⁸ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul: Ötüken Yayınevi, 1998, s. 366.

³⁹ Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi*, s. 203.

⁴⁰ Z. Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul, 1981, s. 168-171.

⁴¹ Sevim, *a.g.e.*, s. 95.

Bizans'ın telaşa düşmesine sebep olmuştur.⁴² Bolu'nun Selçuklular tarafından kuşatıldığını haber alan Bizans İmparatoru, takviye orduyla Bolu'ya kadar gelmiş ve Selçukluların Gerede taraflarına çekilmelerine sebep olmuştur.⁴³

Yine Selçuklu komutanlarından Kutalmışoğlu Süleymanşah Marmara kıyılarına kadar akınlarda bulunmuş, 1075'te İznik merkez olmak üzere Büyük Selçuklulara bağlı olarak Anadolu Selçuklu Devleti'nin temellerini atmıştır.⁴⁴ Bundan sonra Anadolu'daki fetih hareketlerine hız veren Süleymanşah, Bizans'taki taht kavgalarının da etkisiyle devletin sınırlarını sürekli genişletme imkanı bulmuştur. Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurulmasından sonra Anadolu'ya göç eden büyük Türkmen kitleleri birçok Bizans vilayetinin Türkleşmesine sebep olmuşlardır.

I. Kılıçarslan zamanında başlayan Haçlı seferleriyle⁴⁵ tekrardan atağa geçen Bizanslılar, Selçukluların başkentini Konya'ya taşımalarına sebep oldular. II. Kılıçarslan zamanına kadar Haçlılar ve Bizanslılarla olan mücadeleler devam etti. 1176 tarihinde Anadolu Selçuklularının, Miryokefalon Vadisi'nde büyük bir Bizans ordusunu yenmesiyle Bizans'ın Anadolu'dan Türkleri atma ümidi tamamen sona erdi.⁴⁶ Türk tarihi dönüm noktalarından birisi olan Miryokefalon zaferinden sonra Anadolu'ya yapılan Türkmen akınları artarak devam etti. Bu zaferden sonra Bolu ve Gerede kaleleri de kuşatıldı. Fakat karşı bir girişimde bulunan Bizans, Bolu'yu kuşatan Türk ordusunu geri çekilmeye zorladı.

Bundan sonraki dönemde II. Kılıçarslan ülkeyi oğulları arasında paylaştırmış, oğullarından Muhyiddin Mesud'a Ankara, Çankırı, Kastamonu ve Eskişehir havalisini vermiştir.⁴⁷ Bizans topraklarına akınlarda bulunan Muhyiddin Mesud, 1197'de Devrek'i Türk topraklarına kattı. Coğrafi mevkileri göz önünde bulundurulursa Gerede'nin daha önce Türk hakimiyeti altına girmiş olması muhtemeldir. Bolu'nun da bu tarihlerde Bizanslıların elinde olması ihtimali pek azdır. Nitekim Bizans kaynaklarında bu tarihlerde Bizans kaynaklarında Bolu ve Gerede'nin adı zikredilmemektedir.⁴⁸ II. Rükneddin Süleymanşah 1196/97 yıllarında

⁴² Bayraktar, a.g.t., s. 24.

⁴³ Enver Konukçu, "Cumhuriyetin 70. Yılında Bolu", Bolu: Bolu Gazeteciler Cemiyeti, 1988, s.11

⁴⁴ Sevim, a.g.e., s. 117.

⁴⁵ Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, s. 206.

⁴⁶ Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, s.208.

⁴⁷ Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları, 1995, s.446.

⁴⁸ Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*, Ankara: TTK Yayınları, 1991, s. 3.

Selçuklu tahtını ele geçirdikten sonra, kardeşi Muhyiddin Mesud'un hakimiyetine son verdi. Böylelikle kesin olmamakla birlikte Bolu ve civarının Sultan II. Rükneddin Süleymanşah zamanında Selçuklu hakimiyetine girdiğini söyleyebiliriz.

Zamanla zayıf duruma düşen Anadolu Selçukluları, Haçlı Seferleri ile daha da zayıflamıştı. Özellikle IV. Haçlı Seferi'nden sonra (1204) Bolu ve havalisi tekrar Bizans hakimiyetine geçmiş oldu.⁴⁹ Bundan sonraki dönemde Anadolu'daki siyasi hakimiyeti tesis edemeyen Anadolu Selçuklu Devleti, Moğolların baskısı ile daha da zayıflamışlardır. 1243 yılında Moğollar ile yaptıkları Köseadağ Savaşı sonunda yenik düşmüşler ve bundan sonra Moğolların hakimiyeti altında bir müddet hakimiyetini devam ettirmişlerdir. II. Mesut (1308) veya V. Kılıçarslan (1318) devrine kadar varlığını devam ettiren Anadolu Selçuklu Devleti'nden sonra Anadolu'da artık Beylikler dönemi başlamaktadır.⁵⁰

2.1.2.3. Beylikler Dönemi

Anadolu'ya Türklerin ilk yerleşmeye başladıkları zamanı anlatırken ilk Anadolu Beylikleri'nden bahsetmiştik. Şimdi açıklamaya çalışacağımız dönem, tarihçiler tarafından Anadolu'da kurulan ikinci Türk Beylikleri adıyla anılmaktadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi, Anadolu Selçuklu Devleti'nin Köseadağ Savaşı'ndan sonra Anadolu'daki etkinliği yavaş yavaş yok olmaya başlamıştı. Köseadağ Savaşı Türkler için olumsuzluklar ortaya çıkardığı gibi, olumlu bazı gelişmelere de sebep olmuştur. Bunlardan en önemlisi Anadolu'da Türk nüfusunun artmasına sebep olmasıdır. Çünkü Moğollar doğruya doğru yaptıkları akınlarla önlerinden kaçan Türkmenler Bizans sınırını zorlamıştır. Hatta Bolu ve Kastamonu havalisinde yığılan Türkmenlerin sahillere doğru tazyiki ile Rumlar İzmit'e doğru çekilmişlerdir.⁵¹ Türkmen akınları neticesinde Selçuklu hakimiyetine giren ve XIII. Asrın ortalarından sonuna kadar muhafaza edilebilen toprakların sınırları, Sinop'un batısından başlayarak Kastamonu, Devrek, Bolu, Eskişehir, Kütahya ve Denizli'yi içine alan bir yay şeklinde Akdeniz'de Fethiye körfezine kadar uzanıyordu.⁵²

⁴⁹ Togan, *a.g.e.*, s. 204.

⁵⁰ Sevim, *a.g.e.*, s. 181.

⁵¹ Turan, Osman, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, s. 5.

⁵² Yaşar Yücel, *a.g.e.*, s. 34.

Anadolu'nun Türkleşmesinde etkili olan Horasan Erenleri Bolu ve civarında da etkili olmuştur. Bolu'da türbesi bulunan Aslahaddin Hazretlerinin Bolu'ya harple giren ilk fatih olduğu söylenmektedir. Asıl adı Hacı Hamza olup, bölgenin Türkleşmesinden çok sonra türbesi yapılmıştır. (H. 977/1569-1570) Bolu ve civarındaki köy ve kasaba adlarının bazılarının Oğuz boyu adlarından olması dikkate şayan bir durumdur. Anadolu'ya akıp gelen Türkmenler Kastamonu ve Çankırı çizgisini aşarak Klaudiopolis ve çevresindeki vadilere, ormanlık sahalara ve bozkır alanlara göç ettiler. Bugün de göze çarpan Kayı, Dodurga, Çepni, Avşar, Alpagut, Halaç vs. isimlerden, Türkleşme sürecinin XIII. Yüzyıl sonlarında meydana geldiği söylenebilir.⁵³

Selçuklu Devleti resmen yıkıldıktan sonra Türkmen bölgeleri, Ermeni krallığı ve Bizans'ın elindeki yerler Moğolların eline geçti. Moğollar Anadolu'ya hakim olunca Anadolu'nun idaresini üç bölüme ayırmışlardı. Karaman, Germiyan, Sinop, Bolu, Gerede gibi yerler Moğollar'a vergi veren bir uç beyliği niteliğindeydi. Dolayısıyla Moğolların hakimiyetini tanımışlardı.⁵⁴

XIV. yy. başlarında, Bolu'yu da içine alan kuzeybatı Anadolu'nun görünüşü şöyledir. Merkezi Kastamonu olan Candaroğulları, Ankara'da Ahiler, Söğüt ve civarında Kayılar, Sakarya'nın doğusu ve batısında, sahillerde Bizanslılar veya Palaiologoslar⁵⁵. Türkmen yerleşmelerinden ortaya çıkan beyliklerin en önemlisi Kayılar ve Candaroğullarıdır. Zamanla bölgede Göynük, Gerede ve Bolu beylikleri de ortaya çıkmıştır.⁵⁶

Candaroğulları'ndan önce Kastamonu ve civarında Çobanoğulları Beyliği bulunmaktaydı. Selçuklulara bağlı olarak XII. yy. sonlarından XIII. yy. sonlarına kadar bu bölgede hakimiyetini sürdüren Çobanoğulları, bir Moğol Devleti olan İlhanlıların Anadolu'ya hakim oldukları zaman içerisinde İlhanlılar'a boyun eğerek varlığını devam ettirdiler. Moğolların Anadolu'daki hakimiyetinin zayıflamasından sonra da tekrardan fütihat hareketlerine hız verdiler. Hatta Kayı Bey'i Osman'ın

⁵³ **Enver Konukçu**, "Bolu ve Fatihleri", *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslar Arası Sempozyumu*, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları No: 10, 1998, s. 2.

⁵⁴ **Enver Konukçu**, 1967 *İl Yıllığı Bolu Valiliği*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1968, s.165

⁵⁵ **Konukçu**, 1998 *İl Yıllığı Bolu Valiliği*, s. 66.

⁵⁶ **E. Ziya Karal**, *Osmanlı Tarihi*, c.I, Ankara, 1972, s. 35-37.

1290'lı yıllarda Çobanoğulları'na bağlı olduğu kaynaklarda belirtilmektedir.⁵⁷ Bu arada, Bizans kaynakları Amurios Oğullarından da bahsetmektedir. Ancak bunların kimliği henüz kesin olarak bilinmemektedir.⁵⁸

XIII. yy. sonları ve XIV. yy. başlarından itibaren İlhanlı otoritesinde başlayan gerileme, ayrıca Selçuklu siyasi otoritesindeki zayıflıklar sonucu Anadolu'nun uç bölgelerinde bulunan Türkmenler daha bağımsız hareket etme imkanına kavuştu. Bu zamana kadar Bizans'a karşı gaza hareketlerini yarı faal olarak sürdüren Kayı Bey'i Osman, Çobanoğulları Beyliği'nin bölgede etkinliğinin azalmasından sonra daha rahat hareket etmeye başladı. Çobanoğulları Beyliği'nin himayesinde Bizans'a akınlarda bulunan bölgedeki Türkmenler, Çobanoğulları'nda başlayan duraklamadan sonra Osman Gazi etrafında toplanmaya başlamışlardır.⁵⁹

2.2. OSMANLI DÖNEMİNDE BOLU

2.2.1. Bolu'nun Osmanlı Devleti'ne Bağlanması

Oğuzların Günhan Kolu'na bağlı olan Kayılar, Selçuklular'ın Anadolu'ya yapmış oldukları ilk fütuh hareketlerini mütaakip olarak Anadolu'ya yerleşmişlerdir.⁶⁰ Bu yerleşme Anadolu'nun çeşitli yerlerine ve bilhassa uç bölgelerine doğru olmuştur.

Her şeyden önce Kayılar'ın bir uç beyliği olarak Selçuklular tarafından Bizans sınırına yerleştirildiği unutulmamalıdır. Kayılar'dan başka diğer uç bölgelerine yerleştirilmiş olan Türkmenler de vardır. Bu uç beylikleri bir taraftan sınır bölgelerini düşman tecavüzlerine karşı koruyorlar, diğer taraftan da fırsat buldukça onların topraklarına akınlar yaparak ganimet elde ediyorlardı.⁶¹

Anadolu'nun Kuzeybatı bölgesinde Söğüt ve Domaniç civarını kendilerine yurt yapan Kayılar, aşiretin lideri Ertuğrul Gazi önderliğinde bu bölgedeki varlığını devam ettirmeye çalıştılar. Ertuğrul Gazi'nin vefatından sonra yerine oğlu Osman Gazi geçti. Bundan sonraki dönemde Osman Gazi Bizans'a karşı olan akınlarını

⁵⁷ Yaşar Yücel-Ali Sevim, *Türkiye Tarihi, c.I*, Ankara: TTK Yayınları, 1995, s.179-187.

⁵⁸ Konukçu, "Cumhuriyetin 70. Yılında Bolu", s. 12.

⁵⁹ Yaşar Yücel-Ali Sevim, *Türkiye Tarihi, c.I*, s.189.

⁶⁰ Bazı kaynaklar Kayılar'ın Anadolu'ya Moğol baskısından sonra geldiğini yazmaktadır.

⁶¹ Fuat Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara: TTK Yayınları, 1984, s. 73.

artırarak devam ettirdi. Bizanslılar, ilk defa olarak XIII. Asır sonlarında müthiş bir akıncı hüviyetiyle Osman Gazi'nin (Atman) ortaya çıkışından bahsederler.⁶² Osman Gazi'nin arkadaşları olan Samsa Çavuş, Konuralp, Akçakoca, Aykutatp, Gazi Abdurrahman, birer aşiret reisi idiler ve Osman Gazi aşiret reisi olup, gazâ hareketlerinde beraber çalışıyorlardı.⁶³ Bu gazâ hareketleri daha Osmanlı Devleti bağımsızlığını elde etmeden de yapılmaktaydı.

İlanlılar'ın Anadolu'daki hakimiyetini yavaş yavaş yitirmeye başlaması, Bizans'ın içte bazı gâilelerle uğraşması, Selçuklular'ın Anadolu'daki İlhanlı hakimiyetinden sonra yıkılış sürecine girmesi gibi faktörler Osmanlı Beyliği'nin çok daha çabuk gelişmesine neden oldu. Bu faktörlerin yanı sıra Osmanlılar'ın diğer Anadolu beylikleriyle iyi geçinmesi, Bizans'ın kendi halkına zulümlerde bulunması da Osmanlılar'ın inkişâfında etkili olmuştur.

Osman Gazi'nin, Köse Mihal, Harmanakaya ve Bilecik tekfurları ile ilişkileri çok dostane idi. Nitekim Samsa Çavuş'un da yardımıyla Köse Mihal ve Osman Gazi birlikte hareket ederek Göynük, Taraklı ve Mudurnu yörelerini barış yoluyla ele geçirdiler. Bu tür genişlemeler, bölgede bulunan küçük uç topluluklarının bazen kendiliklerinden, bazen çaresizlikten Osman Gazi'ye uymalarıyla sağlandı.⁶⁴ Zaten Ertuğrul Gazi'nin yakın dostu Samsa Çavuş ve Sülemiş, Mudurnu Yaylasında daha önceden Hristiyan-Müslüman yaklaşımasını sağlamış idi. Bolu ve yöresinin bir diğer önemli fatihi Konur Alp'ti. Ne zaman ve nerede doğduğu, ailesinin kim olduğu hakkında kaynaklar kesin bilgi vermemektedir. Konur Alp, Osman Gazi'nin oğlu Orhan'a Aşağı Sakarya boylarında fetih hareketlerinde yardımcı oldu. Aşıkpaşazâde Tevârih-i Âl-i Osman adlı eserinde şu bilgilere yer vermektedir.⁶⁵

“Konur Alp kılıcı Bolu'ya saldı
Veli Akyazı'da Düz Bazar'ı aldı
Uzunca Bel'de kâfirle buluştu
İki gün gecesiyle hoş duruştu
Oradan kâfiri döndirdi, kovdu

⁶² **Turan**, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, s. 5.

⁶³ **Konukçu**, 1967 *İl Yıllığı Bolu Valiliği*, s. 173.

⁶⁴ **Sina Akşin**, *Doğuştan Yükselişe Osmanlı Tarihi I (1300-1600)*, İstanbul: Milliyet Kitaplığı, Milliyet Doğan Gazetecilik A.Ş., 2005., s. 26, 27

⁶⁵ **Konukçu**, “Bolu ve Fatihleri”, s. 4.

Konur Alp döndü, Düz Pazarına geldi.

Metinde geçen Tuz (Düz) Pazarı, şimdiki Düzce Pazarı'dır. İbn-i Kemal, Konur Alp'in fetihlerinin devam ettiğini, kendisinin de Bolu Sancağı'nın ilk idari birimlerinden Konur Apa'da oturduğunu yazmaktadır. Zaman zaman Abdurrahman Gazi ve Akça Koca ile fetih hareketlerinde bulunan Konur Alp, Mudurnu ve Bolu taraflarındaki Osmanlı Beylik hakimiyetini de gerçekleştirmiştir. Bolu'ya olan akınların Konur Alp ve gazileri tarafından düzenlenmesine rağmen kesin olarak fetihle ilgili bir şey söylenmemektedir. Evliya Çelebi Sungur Bey Şems tarafından fethedildiğini yazmaktadır. Evliya Çelebi'nin ve Aşıkpaşazâde'nin kayıtlarını dikkate alan tarihçiler Bolu'nun Göynük ve Mudurnu'dan sonra beylik topraklarına katıldığını yazmaktadırlar. Bolu'nun fethi ile ilgili olarak Hoca Sâdettin Efendi Tâcü't-Tevârih adlı eserinde "Bu yıla (Osman Gazi'nin ölüm yılı) rastlayan başka bir olay ise Konur Alp'in Tanrı'nın rahmetine kavuşan Osman zamanında Bolu, Konrapa, Akyazı ve Mudurnu illerini İslâm Devleti'nin uğuruyla baştan başa açmış olmasıdır" bilgisini vermektedir.⁶⁶

Kaynaklardan da anlaşıldığına göre Konur Alp ve arkadaşları, gazâ hareketlerini Osman Bey'in son zamanlarında ve Orhan Bey'in ilk zamanlarında devam ettirmişlerdir. 1326 yılında babası Osman Gazi'nin ölümüyle başa geçen Orhan Gazi, komutanlarına zabtedilen yerlerin yönetimini vereceğini bildirdi. Konur Alp; Akyazı, Düzce, Üskübü ve dolaylarını aldı. Akçakoca; Kandıra ve Akçaşehir (Akçakoca) dolaylarını aldı. Böylelikle Bolu ve havalisinin ilk fâtihi olarak Konur Alp adını zikredebiliriz. Fakat Konur Alp padişahın yanından hiç ayrılmazdı. Bunun için Bolu (Konur Apa)'nın idaresini kendi arkadaşlarından Sungur Bey Şemsi'ye bıraktı. Sungur Bey Şemsi, Bolu ve civarını Konur Alp adına yönetti.⁶⁷ Dolayısıyla Orhan Bey'i de Bolu fâtipleri arasında sayabiliriz. Bolu ve Ereğli taraflarındaki katılmaları Orhan Bey'e borçluyuz. Onun adına birçok vakıf, câmi ve çeşme mevcuttur. Konur Apa'nın kuzeyindeki dağlar Orhan ismini taşıdığı gibi, Bolu'daki Akpınar Çeşmesi'nin suyunu da o akıtmıştır.⁶⁸

⁶⁶ Bayraktar, *a.g.t.*, s. 27.

⁶⁷ Ali Haydar Kutlu, *1973 İl Yıllığı*, Haz.: Erkan Tüzün, Bolu, 1973, s.7.

⁶⁸ Konukçu, "Bolu ve Fatihleri", s. 5.

Bolu'nun Türklüğe kazandırılmasında Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'nın da büyük rolü olmuştur. İzmit'in fethinden (1337) sonra babası onu Taraklı, Göynük ve Mudurnu'nun beylik topraklarına katılması için görevlendirdi.⁶⁹ O da Samsa Çavuş gibi yöre halkına son derece adaletli davrandı. Akçakoca ve Konur Alp fazla yaşamadılar. Orhan Bey zamanında (1328) vefat ettiler. Akçakoca vefat edince Kandıra ve Akçaşehir civarı Şehzâde Murat'a verildi. Sonraları Murat başa geçip Bursa'ya yerleşince, Konrapa Eyaleti Eskişehir mutasarrıfı Gündüz Alp'e verildi.

İbn Battuta, 1333'teki seyahati sırasında Bolu'da, misafirliklerini övdüğü Âhileri, Gerede'de ise Candaroğlu, Safranbolu veya Borlu hâkimi Ali Bey ile komşu olan Şah Bey'den bahseder ki, El-Ömerî'nin "Mesalik El-Ebsar" isimli eserinde bu şahsın ismi Şâhin Bey olarak geçmektedir. El-Ömerî aynı kaynakta, "Bolu Sultanının ilidir. Burada medeni şehirler yoktur. Köylerden müteşekkil, çayır ve merâlarla uzayıp giden bir araziden ibârettir", bilgisini verdikten sonra, "Burası Germiyan ülkesi ile Süleyman Paşa ili arasında, yani Germiyan'ın doğusunda, Süleyman Paşa'nın batısındadır" diye bilgi vermektedir. Bu bilgiler ışığında Bolu'nun, İbn Battuta'nın zikrettiği Âhilerden yahut El-Ömerî'nin bahsettiği Bolu Sultanlığından alınmış olması ihtimalini göz önünde bulundurmak gerekir. Evliya Çelebi üç asır kadar sonra kaleme aldığı seyahatnâmesinde Bolu fâtihi Konuralp'ten hiç bahsetmemektedir.⁷⁰ Evliya Çelebi, "burası Osmancık zamanında Sunkur Bay Şemsî adlı kahramanın eliyle fethedilmiştir" diye bilgi vermektedir.⁷¹

Yukarıda da zikredildiği gibi Bolu'nun fethi tam olarak aydınlatılamasa da, XIV. yüzyılda başlayan Bolu Sancağı'nın oluşması, XV. Yüzyılın ikinci yarısında tamamlanmıştır. Bu Türkleşme ve İslamlaşma sürecini ise Osman, Orhan, Süleyman Paşa, Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmed, II. Murat ve Fatih Sultan Mehmed gibi hanedan üyelerine borçluyuz. Göynük Beyliği, Bolu Âhileri, Gerede Beyliği gibi siyasi kuruluşların yanında Köse Mihal, Konur Alp, Akçakoca, Abdurrahman Gâzi,

⁶⁹ Bayraktar, *a.g.t.*, s. 28.

⁷⁰ Enver Konukçu, "Köroğlunun Yaşadığı Asırda Bolu'nun Siyasi Durumu (16. ve 18. Yüzyıllar)", *Köroğlu Semineri Bildirileri*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 1983, s. 53-54.

⁷¹ Nihal Atsız, *Evliya Çelebi Seyahatnamesinden Seçmeler I*, Ankara: MEB Yayınları, 2001, s. 210.

Hızır Bey, Samsa Çavuş, Eflagan Bey, Süle gibi gâziler de kendi üzerlerine düşen görevleri yerine getirmişlerdir.⁷²

2.2.2. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bolu Tarihi

Küçük bir Türk beyliği olan Gerede Beyliği 1354 senesinde Ankara'nın işgali sırasında Osmanlı topraklarına katıldı. Bundan sonraki dönemde Osmanlı Devleti Balkanlardaki fetihlerini hızlandırdı. Sultan I. Murad'ın oğlu Yıldırım Bayezid (I. Bayezid) zamanına kadar Bolu tarihi hakkında fazla bilgi yoktur.

Bolu, Yıldırım Bayezid zamanında Candaroğullarına karşı yürütülen savaşlarda Kastamonu ve sınır bölgesine yakın olmasından dolayı önem kazanmıştır. Bu dönemde başta Göynük, Mudurnu, Bolu ve Gerede olmak üzere bir çok yerde Sultan Bayezid'in emriyle câmî, hamam, medrese ve hayır eserleri yapılmış olup, bunlara dâir kayıtlara vakıf defterlerinde rastlanılmaktadır.⁷³

Yıldırım Bayezid, iki defa İstanbul'u kuşatmış, iki kuşatmada da başarılı olamamıştır. İkinci kuşatmayı kaldırmasının nedeni, Timur'un Osmanlı Devleti üzerine sefere çıktığı haberinin alınmasıydı. Timur'un üzerine geldiği haberini alan Yıldırım Bayezid, Bizans İmparatoru Yuannis ile bir antlaşma yaptı. Yapılan antlaşma ile İstanbul'da bir Türk mahallesi kurulacak, câmî yapılacak, İstanbul'daki Müslümanlarla Rumlar arasındaki anlaşmazlığa bakmak üzere bir kadı tâyin edilecekti. Yapılan antlaşmaya göre Bizans İmparatoru, İstanbul-Sirkeci'de Türkler için 700 ev ile bir mescit tedârik etmiş ve İstanbul'da oturmak üzere Taraklı Yenicesi, Göynük ve Karadeniz taraflarından bir kısım Müslüman halk getirilerek yerleştirilmiştir. Bu Müslümanların başına da Kadı ve İmam tayin edilmiştir.⁷⁴

1402 yılında Timur ile Yıldırım Bayezid arasında yapılan Ankara Savaşı sonucunda Osmanlı Devleti hezimete uğradı. Bu hadiseden sonra Yıldırım Timur'a esir düşmüş, oğulları arasında ise taht mücadelesi başlamıştı. Tarihçiler tarafından Fetret Devri diye anılan bu dönem onbir yıl boyunca devam etmiş, I. Mehmet (Çelebi)'in iktidarı ele almasıyla sona ermiştir. Timur istilâsıyla birlikte Yıldırım Bayezid'in büyük oranda sağlamış olduğu Anadolu Türk Birliği de dağılmıştır.

⁷² Konukçu, "Bolu ve Fatihleri", s. 5

⁷³ Konukçu "Köroğlunun Yaşadığı Asırda Bolu'nun Siyasi Durumu" (16. ve 18. Yüzyıllar), s. 54.

⁷⁴ Konukçu, 1967 *İl Yıllığı Bolu Valiliği*, s. 174.

Anadolu Türk Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Bolu ve havâlisi İsfendiyaroğulları'nın tecavüzüne uğramış ise de I. Mehmet, yapmış olduğu mücadele sonunda bu beyliği bertaraf etmiştir.⁷⁵ Timur istilasının devam ettiği sıralarda I. Mehmet, Bolu ve civarında (Seben Yaylası) ikâmet ederek ortalığın yatışmasını bekledi. Daha sonraları kardeşleri ile yaptığı mücadeleden gâlip ayrılarak, hâkimiyeti ele aldı. 1402 hezimetinden sonra Çelebi Mehmet, Bolu ve Gerede taraflarında tekrar Osmanlı hâkimiyetini ihyâ için çalışmıştır.⁷⁶

Sultan Çelebi Mehmet 1421'de ölünce yerine oğlu II. Murat padişah oldu. Bolu, Çelebi Mehmet döneminde (1413-1421) olduğu gibi, II. Murat döneminde de (1421-1451) şehzâde ayaklanmalarından dolayı İsfendiyaroğullarıyla yapılan mücadelelere sahne oldu. İsfendiyar Bey, II. Murat ile yapmış olduğu mücadele sonunda Sinop Kalesi'ne sığındı. Daha sonra antlaşma yaparak Sinop bölgesini Osmanlılara bıraktı. Böylece Bolu sınır sancağı olmaktan çıkarak, uzun zaman sıradan bir eyalet gibi yönetilmiştir.⁷⁷

Fatih Sultan Mehmet 1453'te İstanbul'u fethetti. Böylece bir çağ kapanmış ve bir çağ açılmıştır. Bolu bundan sonra başkent olarak Edirne'yi değil İstanbul'u görecektir. Fatih Sultan Mehmet zamanında İsfendiyarlıların siyaseti yakından takip edildi. 1459/1460'da Amasra seferine karar verildi ve Bolu yolu kullanıldı.⁷⁸ Daha sonra Sinop üzerine sefere çıkan Fatih Sultan Mehmet, burayı da Osmanlı topraklarına katarak Candaroğulları Beyliği'nin başında bulunan İsmail Bey'in oğlu Hasan Bey'e Bolu Sancağı'nı verdi.⁷⁹ Bolu, Amasra ve Sinop yöresine yapılan seferlerde serhat şehri hüviyetini kazandı.

Fatih Sultan Mehmet XX. Yüzyıla kadar devam eden sancak teşkilatının temellerini atmış, merkezi Kütahya olan Anadolu Beylerbeyliği'nin içinde Bolu'nun da yer almasını temin etmiştir. Evliya Çelebi'nin vermiş olduğu bilgiye göre, Bolu'nun ilk tahriri Fatih Sultan Mehmet zamanında yapılmıştır. Seyyah, "burası Anadolu toprağında ayrı bir sancak beyi toprağıdır. Padişah tarafından beğinin hası 300.122 akçedir" diye yazmaktadır. Ancak, bu miktar azdır ve o devre ait defterlerde

⁷⁵ Darkot, *a.g.m.*, s. 708.

⁷⁶ Konukçu, "Bolu ve Fatihleri", s. 5.

⁷⁷ Bayraktar, *a.g.t.*, s. 29.

⁷⁸ Konukçu 1998 *İl Yıllığı Bolu Valiliği*, s. 72.

⁷⁹ Konukçu, 1967 *İl Yıllığı Bolu Valiliği*, s. 175.

400.000–500.000 akçe arasında değişen rakamlar verilmektedir.⁸⁰ Akşemseddin de onun zamanında Bursa, İstanbul, Bolu anayolu üzerindeki Göynük'te yerleşmiştir. Türbesi de burada bulunmaktadır.⁸¹

II. Bayezid döneminde Bolu Sancağı'na Yavuz Sultan Selim'in tek oğlu, II. Bayezid'in torunu Kanuni Sultan Süleyman tayin edildi. (1509) Ancak merkeze yakın bir beldeye Şehzâde Selim'in oğlunun gelmesi, Amasya valisi Şehzâde Ahmet tarafından hoş karşılanmadı ve yaptığı itiraz üzerine Şehzâde Selim'in oğlu Kırım'da Kefe Sancağı'na gönderildi.⁸²

Yavuz Sultan Selim döneminde (1512-1520) Bolu'da hukuk dışı bazı olaylar meydana geldi. Yapılan soruşturmalar sonucunda suçlular tespit edilip cezalandırıldı. Şah İsmail ile haberleştiği öğrenilen Kadı Hüsam Merzifon'da yakalanarak idam edildi. Bolu sipahileri bu dönemde üstün başarılar gösterdiler. Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Seferi'ndeki öncü kuvvetleri Bolu ve Kastamonu sipahilerinden oluşturulmuş, bu sipahiler büyük yararlıklar göstermişlerdi.⁸³

Kanuni Sultan Süleyman döneminde (1520-1566) Bolu'da imar ve ticaret faaliyetlerinin arttığına şahit olmaktayız. Bolu Sancağı ile ilgili ilk sıhhatli bilgiler de bu dönemde ortaya konulmuştur.⁸⁴ Bu yüzyılda Anadolu'da ortaya çıkan ayaklanmalar Bolu yöresini de etkilemiş, toplumsal düzeni kökünden sarsmıştır. Yörede ilk ayaklanmalar medrese öğrencilerince (suhteler) başlatılmış, bunu büyük Celâli Ayaklanmaları izlemiştir.⁸⁵ Bolu'da devlet idaresine karşı cephe alış 16. yüzyıl ortalarından itibaren canlanmaya başladı. Bu isyan hareketlerine bazı levend ve sipahiler de katılmıştı. 16. yüzyıl sonlarına doğru meşhur Köroğlu isyanı ortaya çıkmış, diğer isyanlarda olduğu gibi bu isyan da devlet tarafından bastırılmıştır. Köroğlu'nun ortaya çıktığı devrede Osmanlı Padişahı III. Murat, sadrâzamlar ise Damat Ahmet, Lala Kara Mustafa Paşa ve Ferhat Paşalardır. Bolu Beyi ise önce Mehmet Bey, sonra ise Çorum'dan nakledilen Behram Bey'dir. Bolulular İstanbul'a yakın olduğu için bazı olumsuz durumlarda İstanbul'a şikayete gidebiliyorlardı.

⁸⁰ **Konukçu** "Köroğlunun Yaşadığı Asırda Bolu'nun Siyasi Durumu (16. ve 18. Yüzyıllar)", s. 55.

⁸¹ **Konukçu** "Bolu ve Fatihleri", s. 5.

⁸² **Konukçu**, 1967 *İl Yıllığı Bolu Valiliği*, s. 175.

⁸³ **M. Z. Konrpa**, *Bolu Tarihi*, Bolu, 1960, s. 189.

⁸⁴ **Konukçu**, "Cumhuriyetin 70. Yılında Bolu", Bolu: Bolu Gazeteciler Cemiyeti, 1988, s.15.

⁸⁵ *Sosyal ve Ekonomik Yönüyle Bolu 1986*, Haz.: Ekrem Kesmen, Bolu Valiliği ve Bolu Ticaret ve Sanayi Odası, s. 24.

Köroğlu hadisesinden sonra bazen gruplar halinde İstanbul'a geldikleri ve gösteri yaptıkları da görülmüştür. Evliya Çelebi, 1645 yılına ait bir kaydında Boluluların bu özelliğini bahis konusu ederek "...gayet adaletli davranmak gerek. Gayr- ı meşru bir kaç akçe alınsa, halkı hemen üç günde İstanbul'a gidip şikayet eder" diye yazmaktadır.⁸⁶

Bolu'da idarenin bozulması Şemsi Ahmet Paşa'nın valiliğine rastlar. İsfendi-yaroğulları'ndan Şemsi Ahmet Paşa, Kanuni Sultan Süleyman zamanında Bolu'ya gelmiş ve Bolu Sancağı kendisine zeâmet olarak verilmişti. Anadolu ve Rumeli Beylerbeyliği'ne kadar yükselen Şemsi Ahmet Paşa, devşirme usulünün bozulması ve saraya rüşvet kabul ettirme gibi şeylerden sorumlu tutularak, tarihçilerin tenkidine de maruz kalmıştır.⁸⁷

III. Murat zamanında bozulmaya başlayan düzen ve disiplin sonucunda dirlik sahipleri İstanbul'da oturup, topraklarını yardımcılar aracılığıyla yönetmeye başladılar.⁸⁸ Merkezi idarenin bozulmasına paralel olarak Bolu'nun yönetiminde söz sahibi olan zalim valiler de bir takım usulsüz hareketlerde bulunmuşlardır. Bunlardan Bolu Sancak Beyi Abdi Paşa, ahalinin şikayeti üzerine IV. Murat tarafından Konya'da öldürüldü.⁸⁹

IV. Mehmet döneminde de (1648-1687) Bolu ve Gerede'de soygun yapan Celâliler vardı. Bunlardan Gürcü Abdülnemi, Mudurnu dolaylarını yağmalamıştı. Bu dönemde Bolu'daki Celâlilerin en ünlüsü Köleoğlu idi. Bolu'da Abaza Hasan'la birleşerek halka pek çok zulüm yaptı. Sonunda yakalanarak İstanbul'da idam edildi. Bolu halkının Abaza Hasan'dan yakınması üzerine Benli Hasan Paşa sancak beyliğine atandı. Ama o da Abaza Hasan'la birleşerek halkı soydu. Daha sonra, eşkiyalıktan sadrâzamlığa yükselmiş olan İbşir Paşa'nın adamlarından Kürt Mehmet Bolu'yu soymuş, harap etmişti. Bolu halkının beşyüz kişilik bir kabileyle İstanbul'a giderek durumu saraya bildirmesi üzerine Kürt Mehmet Paşa bertaraf edildi.⁹⁰

⁸⁶ **Konukçu**, "Köroğlunun Yaşadığı Asırda Bolu'nun Siyasi Durumu (16. ve 18. Yüzyıllar)", *Köroğlu Semineri Bildirileri*, s. 61-62.

⁸⁷ **Kutlu**, *a.g.e.*, s. 10.

⁸⁸ **Yücel Özkaya**, "1750-1800 Arasında Bolu'nun Sosyal Durumuna Kısa Bir Bakış", *Çele Dergisi*, Yıl: 1, S.: 3, Bolu, 1963, s. 11.

⁸⁹ **Konukçu**, 1967 *İl Yılığ Bolu Valiliği*, s. 176.

⁹⁰ *Sosyal ve Ekonomik Yönüyle Bolu 1986*, s. 24.

17. asır ortalarından 19. asrın başlarına kadar Bolu’da bir isyan olmamıştır. Yalnız bu zamana kadar olan devirde haksız olarak kazanç elde eden memurlar, Padişaha karşı baş kaldıran bazı kişiler hemen yakalanıp başka yere sürgüne gönderilmiştir. Bolu’ya sürgün olarak gelen kişilerin sayısı da bir hayli fazladır.⁹¹ 16. asrın son bölümü ile 19. asrın başlarına kadar sürmüş olan bu isyanlar Osmanlı Devleti’nde bir takım aksaklıklara sebep olduğu gibi, sosyo-ekonomik hayatta ârizalara sebep olmuştur. Bolu’da 16. yüzyıl tahrir defterlerinde görülen bir takım köylerin, 19. yüzyıla gelinceye kadar ortadan kalktığı görülmektedir. Bu köyler ya eşkiyâların buraları yakmaları ile yahut da köy halkının toplu halde göçleri ile ortadan kalkmışlardır. Köylerden Bolu şehrinin içine göçler olduğu gibi, İstanbul’a da göçler olmuştur. Yapılan bu göçler sonucunda Anadolu’nun diğer sancaklarında olduğu gibi, Bolu Sancağı’nda da nüfusun azalmasına, iktisâdi gücün azalıp, toprakların boş kalmasına sebep olmuştur.⁹²

Osmanlı Devleti’nin âsilere karşı çok şiddetli davranması üzerine isyancılar Anadolu’nun dağlık bölgelerine, özellikle de Bolu ve Kastamonu civarlarına yerleşmişlerdi. Celâli isyanlarının asayiş bozduğu ve devletin bozulan maliyesini düzeltmek için halktan bol bol vergi aldığı 1670 senesinde, Bolu’ya gelen Kapıcıbaşı Yusuf Ağa’nın vergileri artırması üzerine halk isyan etti. İsyan olduğu zaman IV. Mehmet Padişah, Fazıl Ahmet Paşa da sadrâzam idi. Yusuf Ağa canını zor kurtardysa da bu olaydan sonra Yusuf Ağa’nın yerine Sivas Valisi Genç Mehmet Paşa, Bolu Sancakbeyliği’ne tayin edildi.⁹³ Fakat zulmün esas nedeni araştırılmadan 1692’de Sancak Beyliği kaldırılıp yerine Voyvodalık idaresi kuruldu. Böylelikle Bolu, Sancaklıktan Kaza derecesine indi.⁹⁴ Bolu’nun Sancak Beyliği’nden Voyvodalığa indirilmesi, sancak beylerinin son dönemlerdeki kötü yönetimlerine bağlanıyordu. Bu ise bir anlamda Bolu’nun cezalandırılması demekti.

1692’den II. Mahmut (1811) devrine kadar Voyvodalık ile yönetilen Bolu’da merkezi otorite tam anlamıyla temin edilememiştir. Çünkü Voyvodalıklar da diğer memuriyetler gibi para ile satılıyordu. Para ile makam sahibi olan zât da vermiş

⁹¹ **Yücel Özkaya**, “Bolu’da İç İsyanlar ve Ayanlar İle Hükümet Arasındaki İlgî Hakkında Bazı Düşünceler”, *Çele Dergisi*, Yıl: 1, S.: 1, Bolu, 1963, s. 10.

⁹² **Özkaya**, “1750-1800 arasında Bolu’nun Sosyal Durumuna Kısa Bir Bakış”, s. 11.

⁹³ **Konukçu**, 1967 *İl Yıllığı Bolu Valiliği*, s. 177.

⁹⁴ Beylerbeyi ve Mutasarrıfların bir sancağa gönderdikleri memurlara “Mütesellim”, kazalara gönderilenlere “Voyvoda”, halkın seçtiği yetkili kimselere ise “Ayan” denirdi.

olduğu parayı çıkarmak için halktan para topluyordu. Hatta Voyvodalar yönetim sahibi oldukları yere dahi gitmeyerek, bu işi başkaları aracılığıyla yaptırmaktaydılar.⁹⁵ Böylelikle yetersiz kimseler tarafından idare edilmiş olan Bolu'da fırsattan istifade eden eşkıyalar türemiş, Bolu halkı eşkıyalar ile yönetime talip olan kişilerce zulme uğramıştır. Bu durum karşısında hükümet Voyvodaları sert emirler ve hükümlerle uyarmak zorunda kalmıştır.⁹⁶

XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti için yenilik hareketlerine geçiş dönemi olmuştur. III. Selim padişah olduktan sonra birçok alanda yeni düzenlemeler yaparken, taşra yönetiminde etkin rol oynayan, halk-hükümet ilişkilerinin düzenlenip sürdürülmesinde aracılık yapan âyânlık kurumuna da el atmıştır. Âyânlar çoğunlukla yerel yönetimi ellerinde bulundurmuşlar, şehir ve kasabalarda hükümet görevlileri ile birlikte etkinliklerini sürdürmüşlerdir.⁹⁷ Âyânlar hakkında ortaya çıkan şikayetleri ortadan kaldırmak için bir takım tedbirler alındıysa da merkezi otoriteyi sağlama adına devlet çoğu zaman âyânların varlığına ihtiyaç duymuştur. Bolu âyânlarının ilki Bolu Has Voyvodası olan Hacı Ahmetoğlu İbrahim Ağa'dır.

Yenilik hareketlerine öncelikle askeri alandan başlayan III. Selim, İyice yozlaşan Yeniçeri Ocağı'nın yerine yeni bir askeri örgüt kumayı amaçlamıştı. Nizâm-ı Cedîd adı verilen bir ordu kurmuş ve bu ordunun Anadolu ve Rumeli'de de teşkilatlanmasını sağlamak için çalışmalar yapmıştı. 1803 yılından başlanarak Anadolu'nun birçok yöresinde Nizâm-ı Cedîd Ortaları oluşturularak eğitim ve öğretim başlatılmıştır. 1802-1805 yılları arasında Bolu'nun da içinde bulunduğu bir çok sancak merkezinde kışlalar yaptırılarak birlikler kurulmuştur.⁹⁸

Napolyon'un Mısır'a asker çıkarması, 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşları yapılmak istenen yenilik hareketlerine engel olduğu gibi, içte de bir takım kişilerin mukâvemeti dolayısıyla arzu edilen sonuç alınamamıştır. Kabakçı Mustafa İsyanı sonucu III. Selim'in tahttan indirilmesi olayı (1807) Bolu'da da tesirini göstermiştir. Hatta Bolu Sancağı'na ait bir hesabı düzeltmek için daha evvel İstanbul'a gönderilen Bolu Voyvodası Hacı Ahmetoğlu İbrahim Ağa'nın kahyası Mehmet Ağa burada

⁹⁵ Bolu'nun ilk Voyvodası Osman Ağa Bolu'ya hiç uğramamış, Bolu'dan toplanacak tahsilatın kendisine ulaştırılması için Karaçayır Mahallesi'nden Yaran Mehmet Ağa adlı birini vekil atamıştır.

⁹⁶ **Yücel Özkaya**, "Bolu Ayanları ile İlgili Bir Belge", *Çele Dergisi*, S.: 18, Ankara, 1965, s. 29.

⁹⁷ **Musa Çadırcı**, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Ankara: TTK Basımevi, 1997, s. 33.

⁹⁸ **Çadırcı**, *a.g.e.*, s. 55.

öldürüldü.⁹⁹ Çünkü İbrahim Ağa III. Selim'i destekleyen yegane şahsiyetlerden birisiydi. Bu karışık durum fazla uzun sürmedi. Ruscuk Âyânı Alemdar Mustafa Paşa duruma hakim olarak Kabakçı Mustafa'yı öldürttü. III. Selim'in yerine tahta geçen IV. Mustafa'yı da tahttan indirerek II. Mahmut'un padişah olmasını sağladı.

II. Mahmut tahta geçtiğinde ilk yaptığı işlerden birisi İstanbul'da âyânları toplayarak "Sened-i İttifak"ı imzalamak olmuştur. Böylece devlet âyânları tanımış oluyordu. Buna karşılık âyânlar da devlet otoritesinin sağlanmasında yardımcı olacaklardı. Bu toplantıya Bolu Âyânı Hacı Ahmetoğlu İbrahim Ağa da katıldı. Bu görüşmeler sonuçlandıktan sonra, III. Selim zamanındaki yenilikçi hareketleriyle dikkat çeken Hacı Ahmetoğlu İbrahim Ağa İstanbul'da alıkonularak kendisine kapıcıbaşılık rütbesi verildi. Alemdar Mustafa Paşa'ya kin tutmuş olan yeniçerilerin bu sırada isyan hareketine girişmeleri sonucu, Alemdar ile birlikte Hacı Ahmetoğlu İbrahim Ağa da öldürülmüştür.¹⁰⁰

İbrahim Ağa'dan sonra Bolu kısa bir müddet devlet otoritesi sağlanıncaya kadar âyânların hükmü altına girdi. Asayiş gittikçe bozularak Voyvodalık gittikçe acınacak hale geldi. Bu durum karşısında II. Mahmut'un bir fermarıyla Voyvodalık kaldırılarak, Bolu Mutasarrıflık haline getirildi. İlk Mutasarrıf olan Hüsrev Paşa güvenliği sağladığı gibi, Bolu'da ilk hükümet konağını da yaptırdı.¹⁰¹ II. Mahmut'un ölümünden sonra başa Sultan Abdülmecit geçti. Onun döneminde Tanzimat Devri başladı.

Tanzimat Dönemi, idâri modernleşme ihtiyacının şiddetle duyulduğu imparatorluğun son yüzyılıdır. Bu idâri modernleşme ise, kaçınılmaz olarak hukuki, kültürel, siyasal ve sosyal değişimle birlikte olmuştur.¹⁰² Hiç şüphesiz Bolu da bu değişimlerden nasibini alan yerlerden birisidir.

1840'da Kastamonu ve Viranşehir (Eskipazar) sancakları Ankara eyaletinden, Kocaeli ve Bolu sancakları ise Hüdâvendigar (Bursa) Eyaletinden alınarak Bolu Eyaleti oluşturuldu. Ankara defterdarı Mehmet Efendi'ye vezirlik ünvanı verilerek Bolu müşirliğine atandı. Ancak Mehmet Paşa, kısa bir süre sonra

⁹⁹ Kutlu, 1973 *İl Yıllığı*, s. 12.

¹⁰⁰ Sosyal ve Ekonomik Yönüyle Bolu 1986, s. 25

¹⁰¹ Bayraktar, a.g.t., s. 32.

¹⁰² İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler I*, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2000, s. 226.

Trablusgarp müşirliğine gönderildi ve Amasya’da sürgünde bulunan Ali Şefik Paşa Bolu müşiri oldu.¹⁰³

1864 yılı (7 cemaziyel ahire/1281) Bolu’nun Kastamonu Eyaleti’ne tabi mutasarrıflık devridir. 1864 tarihli vilayetler teşkili nizamnamesiyle, eski eyaletler kaldırılmış yerlerine yeni vilayetler kurulmuştur. Bolu mutasarrıflığı da yeni kurulan Kastamonu Vilayeti’ne bağlı bir mutasarrıflık haline getirilmiş idaresi de mutasarrıflara verilmiştir. Bolu’nun bu statüsü II. Meşrutiyet (1908) ’e kadar devam etmiştir.

II. Meşrutiyet’in ilanı üzerine Bolu mutasarrıflığı da bağlı bulunduğu Kastamonu Vilayeti’nden ayrılarak müstakil mutasarrıflık haline getirildi. Müstakil Bolu mutasarrıflığı o zaman Ereğli, Bartın, Bolu, Devrek, Düzce, Zonguldak, Gerede, Göynük, Mudurnu kazalarından ibaret idi. Zonguldak kazası sonradan Bolu’dan ayrılarak müstakil bir mutasarrıflık haline getirilmiştir.¹⁰⁴

1923 yılında Cumhuriyet’in ilanından sonra bütün mutasarrıflıklar kaldırılınca, bugünkü durumuna yani valilik iaresine kavuşmuş oldu.

2.2.3. Tanzimat ve Islahat Döneminde Osmanlı İdari Yapısındaki Değişiklikler ve Bolu’ya Yansıması

Tanzimat devresi olarak isimlendirilmiş olan ıslahat sistemi, Osmanlıların sosyal gelişmeleri içinde birdenbire ortaya çıkan, özellikleriyle bir adacık halinde görünen bir olay değildir. Islahat silsilesini devam ettiren, onları sonraki aynı çeşit hareketlere bağlayan bir zincir halkasıdır. Aslında II. Mahmut’un başlattığı yenilikler dizisinin devamından ibaret olan Tanzimat Devri, I. Meşrutiyet’in ilan edildiği 1876 yılına kadar sürmektedir. Bu devir de tekrar ikiye ayrılarak incelemelere konu edilmiştir. İlk dönem, “Gülhâne Hatt-ı Hümayunu Dönemi” 1839-1856 yıllarını; ikinci dönem ise “İslâhat Fermânı Dönemi” 1856-1876 yıllarını kapsamaktadır.

Tanzimat’ın ilk devrelerinde uygulanmaya başlanan bu yenilikler birdenbire değil, yavaş yavaş ve İstanbul’a yakın olan yörelerden başlanarak yürürlüğe konmuştur.¹⁰⁵ Çünkü, yapılacak olan ıslahat hareketlerini bütün ülkede hemen

¹⁰³ Çadircı, a.g.e., s. 192.

¹⁰⁴ Kutlu, *Bolu Tarihine Kısa Bir Bakış*, s. 9.

¹⁰⁵ Çadircı, a.g.e., s. 173-181.

faaliyete geçirmek için güçlü bir program, yetişmiş eleman ve denetimin uygulanabilmesi çok önemliydi. Bu dönem, gerek iç gelişmeler ve gerekse dış gelişmeler açısından oldukça önem taşımaktadır. 3 Kasım 1839'da İstanbul'da Gülhane Parkı'nda Mustafa Reşit Paşa tarafından, kalabalık bir topluluk huzurunda okunarak ilan edilen Tanzimat Fermanı'nın altında Sultan Abdülmecit'in imzası bulunuyordu. Fermanın hazırlanışında Mustafa Reşit Paşa'nın büyük katkısı olmuştu.

Tanzimat Fermanı ile birlikte Osmanlı Devleti'nde din, dil ve ırk ayrımı yapılmaksızın, bütün tebaanın can, mal ve ırzının korunması kanunlarla garanti altına alınmış oluyordu.¹⁰⁶ Bu dönemde Bolu II. Mutasarrıflık dönemini yaşamaktaydı ve Mütesellim İsmail Ağa'nın yönetimi altındaydı. Bolu'nun bu durumu 1864 "Vilayetler Teşkili Nizamnâmesi" nin uygulanmasına kadar sürdü. 1839'dan 1864'e kadar Vali Ali Şefik Paşa, Vali İzzet Ahmet Paşa (kaymakam) ve Nebil Paşa (kaymakam) Bolu'da görev yapan yöneticilerdir.¹⁰⁷

19. yüzyıla kadar imparatorluk idaresi bazı hizmetleri mahalli gruplara, dini cemaatlara, vakıflara bırakmıştı. Tanzimatçılar bu gibi hizmetleri de olabildiğince merkezî hükümet örgütüne devrettiler.¹⁰⁸ Nitekim Mustafa Reşit Paşa, padişahın otoritesini ve karar alma yetkisini fiilen bürokrasiye devretmek amacındaydı.¹⁰⁹

İşe uygulama bölgesindeki eyaletlerin sınırlarında değişiklikler yapılarak başlandı. Bu sırada Ankara Eyaleti müşiri Davut Paşa idi. O'na hitaben gönderilen fermanla Tanzimat'ın uygulandığı yerlerde sancakların takım takım birleştirilip müşirlikle yönetildiği, sancaklara Ferik ve Mirliya rütbesinde yöneticilerin atamasının müşirlere bırakıldığı, mali işlerin ise merkezden gönderilecek muhassıllar tarafından görüleceği buna göre hareket edilmesi belirtiliyordu.¹¹⁰

Yeniliklerin uygulama alanına konulmasında uğranılan başarısızlığın faturası ilk anda valilere kesilmiş, onlardan eski alışkanlıklarını bırakarak, tüm yönetim kademelerinde halk ve hazine yararına işler gerçekleştirmeleri istenmiştir. Bu gerçekleşmeyince de valiler arasında sık sık yer değiştirmeler yapıldığı gibi, vergi

¹⁰⁶ A. Cevad Eren, "Tanzimat", *İslam Ansiklopedisi*, c. 11, Eskişehir: MEB Yayınları, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 1997, s. 720.

¹⁰⁷ Bayraktar, "Şer'iye Sicillerine Göre Tanzimat'ın İlk Yıllarında Bolu (1838-1850)", s. 59.

¹⁰⁸ Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler 1*, s. 226.

¹⁰⁹ Bilal Eryılmaz, *Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme*, İstanbul: İşaret Yayınevi, 1992, s. 157.

¹¹⁰ Çadırcı, a.g.e., s. 191.

sisteminde tekrar İltizâm usulüne dönüldü. Bu sırada Bolu Sancağı Hüdâvendigâr Eyaleti'ne bağlıydı. Yapılan değişikliklerden Bolu da etkilendi.¹¹¹

II. Mahmut döneminde “Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye” adı verilen bir meclis oluşturulması uygun görülmüştü. Daha çok danışma meclisi niteliğinde olan bu meclis, Tanzimat’tan sonra da varlığını devam ettirmiştir. Tanzimatla birlikte hemen her önemli sorunun çözülmesi için ayrı meclisler oluşturulmuş, bunların aldıkları kararlar da “Meclis-i Vâlâ”nın onayını aldıktan sonra yürürlüğe konulmuştur. Bu meclis 1868’de “Şûra-yı Devlet” ile “Divân-ı Ahkâm-ı Adliye’nin kurulmasına kadar varlığını devam ettirdi. Meclis-i Vâlâ’dan başka kurulan bir diğer meclis de “İmar Meclisi” idi. Islahatların uygulamasındaki zorlukları gören Sultan Abdülmecit, 1845 yılında yapmış olduğu toplantıda, ıslahatların uygulanabilmesi için öncelikle bölgelerin sorunlarının bilinmesi gerektiğine karar verdiler. Böylelikle her eyâlette biri başkan, ikisi üye olmak üzere İmar Meclisi oluşturuldu.¹¹²

Tanzimat’tan sonra ivedi olarak uygulamaya konulan yeni yönetim kurumlarından bir diğeri de muhassıllıktır. İdarî teşkilatta yapılan ıslâhat, valilerin nüfuz ve yetkilerinin azaltılması amacını gütmektedir. Bu maksatla, valilere yalnız âsâyîş işleri bırakılmış, malî işler merkezden Pâdişah tarafından “Muhassıl-ı Emvâl” adıyla tayin olunan geniş selâhiyetli âmirlerin eline verilmişti.¹¹³ Muhassıllar, yanlarına verilecek olan mal, emlak ve nüfus katipleri ile varacakları yerlerde öncelikle bir meclis oluşturacaklardı. Bu mecliste ayrıca, ilgili yerin hakimi, müftüsü, asker zabıta ve eşraftan dört kişi de bulunacaktı. Şayet yörede gayri müslim halk varsa onların ruhani reisleri ile kocabaşlarından iki kişi de bu meclise üye olabileceklerdi. Ancak bilgisizlik, ulaşım güçlükleri, uzun yıllardan beri devlete vergi ödememiş olanların ortaya çıkardığı olumsuzluklar yüzünden istenen sonuç alınamadı. Bu dönemde Mudurnu’ya gönderilen bir fermanla “Bandırma Muhassılı Edhem Bey” in Bolu Muhassıllığına atandığını görüyoruz.¹¹⁴

1842 yılı başlarında eyalet yönetiminde yeni düzenlemeler yapıldı. Maliye işleri “Defterdâr” adlı görevliye, Sancak yönetimi “Kaymakam”a, Kazanın ki ise

¹¹¹ Bkz. s. 37

¹¹² Çadirci, a.g.e., s. 189-201.

¹¹³ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi Üzerinde Arşiv Çalışmaları ve İncelemeler*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1996, s. 363.

¹¹⁴ Bayraktar, a.g.t., s. 61-63.

“Kaza Müdürü”ne verildi.¹¹⁵ 1849 yılına kadar “Büyük Meclis” adıyla çalışmalarını yürüten Eyalet Meclisleri, bu tarihte bazı düzenlemelere maruz kalmıştır. Buna göre Eyalet Meclisleri; hükümetçe atanan bir başkan, kâtip ve ulemâdan bir üye ile daha öncekilerden önemli bir ayrılık göstermektedir. Bunların yanısıra eyalet valisi, defterdar, hâkim (Kadı veya nâib), müftü ile halk tarafından seçilecek dört müslüman ve müslüman olmayan cemaatlerin birer temsilcileri de üye olacaktı.¹¹⁶

Tanzimat yönetiminde ülke, Eyalet-Sancak-Kaza olarak idari birimlere ayrıldıktan sonra, sancakları yöneten mütesellimlerin yerini kaymakamlar aldı. Kaymakamlar, doğrudan Dahiliye Nezareti’ne bağlı olup atanma ve diğer özlük işleri burada yapılırdı. Küçük Meclis (1849’dan sonra Sancak Meclisi) yardımı ile sancağı yöneten kaymakam, aynı zamanda bu meclisin de başkanıydı. Sancak Meclisi, Kaymakam, mal müdürü, hâkim, tahrirat ve mal başkâtipleri ve müslümanlarla müslüman olamayan toplulukların temsilcilerinden oluşuyordu. Haftanın belirli günlerinde toplanarak sancağın yönetim, maliye, eğitim ve öğretim, belediye hizmetleri ile ilgili sorunları bu mecliste görüşülürdü.¹¹⁷ İncelemiş olduğumuz dönemin (1868-1869) şer’iye sicili kayıtlarına göre tespit edebildiğimiz Bolu Sancak Meclisi Âzâları şunlardır.¹¹⁸

1. Rif’atlı¹¹⁹ Reşid Efendi
2. Rif’atlı Bakkalbaşızâde Tâhir Ağa
3. Hacı Tâhiroğlu Abdullah Efendi
4. Halil Çelebi Efendi
5. Tâhir Efendi
6. Sâdık Beğ
7. İsmail Efendi
8. Kadir Efendi
9. Ahmet Efendi
10. Kazloğlu Kirkor (Ermeni milletinden)

¹¹⁵ Çadırcı, *a.g.e.*, s. 225.

¹¹⁶ Çadırcı, *a.g.e.*, s. 219.

¹¹⁷ Çadırcı, *a.g.e.*, s. 236.

¹¹⁸ BŞS, 937/4, 11, 18, 22.

¹¹⁹ Askerlikte binbaşılarla, mülkiyede üçüncü rütbe sahiplerinin unvanı.

Can, mal, ırz ve namus güvenliğinin sağlanması, karma mahkemelerin kurulması ve gayri müslimlerin mahkemelerde şahitlik yapabilmeleri, kanun önünde eşitlik, mezhep ve eğitim özgürlüğü, vergilerde ayırım yapılmaması gibi konular, Tanzimat'tan beri uygulanmak istenen ana ilkelerdi. Ne var ki Avrupa Devletleri yapılanları yeterli görmüyorlardı. Özellikle müslüman olmayanların vilâyet, sancak ve kaza meclislerinde yeterince temsil edilmediklerini ileri sürüyorlar, ayrıca Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'de de temsiliyet istiyorlardı. Bunun için 1856'da ilan edilen Islahat Fermanı'nda eyalet ve sancak meclisleri yönetmeliğinin yeniden düzenleneceği açıklandı.

1864 "Vilâyet Nizamnâmesi" ile vilayet, sancak, kaza ve köy olarak idari birimler oluşturuldu. Eyaletin adı vilayet olmuş, vali yönetici olarak konumunu korumuştur. Sancak yerine liva tabiri de kullanılmış, kaymakam yerine yönetici olarak "Mutasarrıf" görevlendirilmiştir. Kazalarda ise kaza müdürünün yerini kaymakamlar aldı. Böylece en önemli değişiklik kazalarda yapılmış oldu. 1864 Nizamnamesi, 1871'de çıkarılan "İdâre-i Umumîye-i Vilâyet Nizamnamesi" ne kadar yürürlükte kaldı.

1871 Nizamnamesi yenilik olarak valinin yanısıra vali muavinliğini getiriyor, mevcut olan müdürlüklerin yanında yenilerini de oluşturuyordu. Vilâyet merkezinde defterdar, mektupçu, Umûr-ı Ecnebiye müdürü (Yabancılarla ilgili işler müdürü), Ziraat ve Ticaret Müdürü, Maarif Müdürü, Tarık Emîni (Yol Emîni), Defter-i Hâkânî Müdürü, Emlak ve Nüfus Müdürlüğü, Evkaf Müdürü, Alay Beyi (Güvenlik Kuvvetleri Komutanı) gibi vilâyet üst düzey yöneticilerinin görevlerini belirliyordu. Aynı şekilde Liva (Sancak), kaza ve nahiye idaresi hakkındaki kuralları da kapsıyordu.

Sancaklarda Mutasarrıf, Muhasebeci, Tahrirat Müdürü, Defter-i Hâkânî Memuru, Emlak ve Nüfus Memurları ile Zaptiye Zâbiti görevlendirildi. Vilâyetlerde olduğu gibi burada da "Liva İdare Meclisi" oluşturuldu. Kaymakamın yönetimine verilen kaza'da Mal Müdürü, İdare Kâtipleri, Emlak ve Nüfus Memurları, Zaptiye Zâbiti bulunuyordu. Yine kazalarda da "Kaza İdare Meclisi" vardı. Nahiyeler ise beşyüz kişiden fazla nüfusu olan köy ve çiftliklerin birleşmesiyle oluşmuştu. Nahiye

müdürü, bağlı köyler ihtiyar heyeti üyelerinden en çok dörder kişinin katılımıyla oluşturulacak “Nahiye Meclisi” ne danışarak yönetim işlerini yerine getirecekti.¹²⁰

¹²⁰ Çadırcı, *a.g.e.*, s. 249-253.

BÖLÜM III

937 NO'LU ŞER'İYE SİCİLİ'NE GÖRE BOLU'NUN İDÂRİ YAPISI

3.1. Bolu'nun Kurulduğu Yer

Bolu, Kuzey Anadolu'nun batı bölgesinde, Filyos Nehri'ne karışan Bolu Suyu (Büyüksu)'nun üzerinde ve etrafı dağlarla çevrili olan bir konumdadır. Doğu-batı uzantılı bir ova üzerinde kurulmuş olan Bolu şehri, tarihin her devresinde olduğu gibi günümüzde de ilgi çeken yerlerden olmuştur. Doğusunda Çankırı, Kuzeyinde Zonguldak, Batısında Adapazarı ve Düzce, Güney-batısında Eskişehir ve Bilecik, Güneydoğu ve Güneyinde Ankara illeri ile çevrilidir.

Günümüzde Bolu'nun Merkez'den başka Doğusunda Gerede, Döğdivan ve Yeniçağa, Kuzey-doğusunda Mengen, Güney-batısında Göynük ve Mudurnu, Güneyinde Seben, Güney-doğusunda Kıbrısık, ilçeleri bulunmaktadır.¹ Konumu itibariyle İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlere yakın olması, Bolu'nun hızlı bir şekilde gelişimine katkıda bulunmuştur.

3.2. Bolu Sancağı'nın Tarihi Gelişimi

Osmanlı Devleti tarih sahnesine çıktığı sıralarda devlet idaresini kolaylaştırmak için ülkeyi bazı bölgelere ayırmıştı. Her biri bir kaç sancaktan oluşan eyalet birimlerinin oluşturulması, idari anlamdaki ilk yapılanmaydı. Eyalet-Sancak şeklindeki bu birimlerin yönetimi başlangıçta Beylerbeyi (Eyalet) ve Sancakbeyi (Sancak) denilen idarecilerin yönetimine verilmiştir. Sancak beyleri merkez olan Bolu'da otururdu. Fatih Sultan Mehmet XX. Yüzyıla kadar devam eden sancak teşkilatının temelini atmış, Bolu'nun merkezi Kütahya olan Anadolu Beylerbeyliğinde yer almasını temin etmiştir.²

I. Dönem: 1324'ten 1692'ye kadar Bolu'nun ilk mutasarrıflık devridir. Bu dönemde Bolu, Sancak beyliği şeklinde idare edilmiştir. Bolu'nun ilk Sancakbeyi olarak Konuralp (Konrapa)'i gösterebiliriz. 1692'de yapılan yeni bir düzenlemeyle Sancak Beyliğinden Voyvodalık şekline dönüştürüldü. Böylelikle Bolu'nun statüsü

¹ Konukçu, 1998 İl Yıllığı Bolu Valiliği, s. 128-129.

² Konukçu, "Bolu ve Fatihleri", s. 5

düşürülmüş oldu. Buna gerekçe olarak ise sancak beylerinin son dönemlerde göstermiş olduğu kötü yönetim idi.³

II. Dönem: Bolu'nun 1692'den 1811'e kadar olmak üzere 119 sene devam eden voyvodalık yönetimidir. Sancak Beyliğinin kaldırılmasıyla Bolu bir anlamda cezalandırılmış oluyordu. Çünkü Voyvodalar, kazalara gönderilen yöneticilerdi.

III. Dönem: 1811-1864 yılları arasındaki ikinci mutasarrıflık devridir. II. Mahmut döneminde Anadolu'da âyânların gittikçe güçlenmesi ve ikide bir çıkan ayaklanmalar nedeniyle voyvodalıklar kaldırıldı. 1811 yılında Bolu ve Viranşehir sancakları birleştirilerek mutasarrıflarca yönetilmeye başlanmıştır.

IV. Dönem: 1864-1908 arası üçüncü mutasarrıflık devridir. 1864 Vilayet Nizamnamesiyle vilayet, sancak, kaza ve köy olarak idari birimler oluşturuldu. Sancaklarda kaymakam yerine yönetici olarak "Mutasarrıf" görevlendirilmiştir. Bolu bu dönemde Kastamonu Vilayetine bağlı bir sancak olmuş ve idaresi de mutasarrıflara verilmiştir.

V. Dönem: 1908-1923 arası müstakil mutasarrıflık devridir. II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte Bolu, bağlı bulunduğu Kastamonu Vilayeti'nden ayrılarak müstakil mutasarrıflık haline getirilmiştir.

VI. Dönem: Bolu 1923'te Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte bugünkü yapısına kavuşmuştur.⁴

3.3. Bolu Sancağı'nın İdâri Taksimatı

3.3.1. Bolu'nun Mahalleleri

Mahalle; bir şehir veya kasabanın bölündüğü kısımlardan her biridir. Osmanlı dönemindeki tanımı ise aynı mescitte ibadet eden cemaatin aileleriyle birlikte ikamet ettikleri şehir kesimidir.⁵

16. yüzyılda yapılan tahrirlere göre Bolu'da bulunan mahalleler şunlardır: Mahalle-i Nâib Emin, Mahalle-i Karaçayır, Mahalle-i Hatib, Mahalle-i Hocabeğ, Mahalle-i Veled-i Turşucu, Mahalle-i Câmî, Mahalle-i Veled-i Solak, Mahalle-i

³ *Sosyal ve Ekonomik Yönüyle Bolu 1986*, s. 24.

⁴ **Konukçu**, 1967 *İl Yılığ Bolu Valiliği*, s. 188-189.

⁵ **Ferit Devellioğlu**, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 1996, s. 564.

Gölyüzü, Mahalle-i Asıl Hatun, Mahalle-i Debbağan, Mahalle-i Akmescid, Mahalle-i Veled-i Hacı İlyas, Mahalle-i Tatarân. Bu mahallelerden bir kısmı bugün aynı adla mevcut olup, bazıları da zaman içinde birleşmiştir.⁶

Değişen şartlara göre idari yapısı zaman zaman düzenlenen ve buna bağlı olarak da sınırları değişen Bolu Sancağı'nın 20. yüzyıl başlarında (1904) tespit edilen mahalleleri hane ve nüfus sayısı ile birlikte şöyledir:

<u>Mahallenin adı</u>	<u>Hane Sayısı</u>	<u>Nüfusu</u>
Tabaklar	161	652
Hocabey	35	121
Çukur	44	152
Semer kand	122	517
Aslahaddin	63	225
Camii Kebir	56	220
İhsaniye	88	357
Çıkanlar	51	250
Karaçayır	304	1297
Camii Cedit	54	208
Akmescidin	57	204
Akçukur	197	796
Gölyüzü	199	854
Karamanlar	162	571
Ermeni	179	908

937 no'lu Şer'iyeye Sicilinde yer alan mahalleler ise şunlardır:⁷

1. Akmescid Mahallesi
2. Akpınar Mahallesi
3. Aslahaddin Mahallesi
4. Çıkınlar Mahallesi
5. Çukur Mahallesi
6. Debbağlar Mahallesi
7. Gölyüzü Mahallesi

⁶ Taş, "Tapu Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Bolu Sancağı", s. 40-43.

⁷ BŞS. 937/8, 9, 12, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 22.

8. Ermeni Mahallesi
9. Eski Câmî Mahallesi
10. Hocabeğ Mahallesi
11. İmâret Mahallesi
12. Karaçayır Mahallesi
13. Karamanlı Mahallesi
14. Semerkand Mahallesi

Adı geçen mahalleler arasındaki “İmâret Mahallesi” daha önceki kayıtlarda yer almayıp, 937 no’lu defterde zikredilmektedir.⁸ Ayrıca bu mahalleler arasında ismi en çok geçen mahalleler Akpınar Mahallesi (29 defa), Karaçayır Mahallesi (26 defa) ve Debbağlar Mahallesi (20 defa)’dır. İsmi en az geçen mahalleler ise Çıkınlar Mahallesi (1 defa), Aslahaddin Mahallesi (2 defa) ve Hocabeğ Mahallesi (2 defa)’dır.

3.3.2. Bolu’nun Kazaları

Kaza; nahiyeden büyük, vilayetten küçük mülkî idare bölgesine denir. Tanzimat’a gelinceye kadar kazalardaki idari ve adli yönetici kadı idi. Tazminat ile birlikte idari yapıda bazı düzenlemelere gidildi.

1842 yılı başlarında eyalet yönetiminde yeni düzenlemeler yapılarak Sancak yönetimi “Kaymakam”a, Kazanın ki ise “Kaza Müdürü”ne verildi. 1864 Vilayet Nizamnamesi ile birlikte kazalara kaymakam yerine yönetici olarak “Mutasarrıf” görevlendirilmiştir. Kazalarda ise kaza müdürünün yerini kaymakamlar aldı.⁹

937 no’lu şer’iye sicili defterinde Bolu merkezden başka adı geçen kazalar şunlardır:¹⁰

1. Akçaşehir Kazası
2. Çağa Kazası
3. Çerkes Kazası
4. Düzce Kazası
5. Gerece Kazası

⁸ BŞS. 937/3, 4, 11, 16, 20.

⁹ Çadircı, *a.g.e.*, s. 225.

¹⁰ BŞS. 937/5, 7, 9, 11, 12, 15, 18, 22, 23.

6. Kıbrıscık Kazası
7. Mengen Kazası
8. Mudurnu Kazası
9. Nallıhan Kazası
10. Taraklı Kazası
11. Üskübü Kazası

ismi geçen kazalardan başka 1839-1840 tarihli şer'ye sicili kayıtlarında adı geçen kazalar ise şu şekildedir:¹¹

1. Dodurga
2. Pavli
3. Dörtdivan
4. Olak (Uğlak)
5. Devrek
6. Dirgine
7. Yılanlıca
8. Alablı

3.3.3. Bolu'nun Nâhiyeleri

Kazadan küçük, köyden büyük mülki idare bölgesine denir. 937 no'lu defterde adı geçen nâhiyeler şunlardır:

1. Abaveli Nahiyesi¹²
2. Çeharşenbe Nahiyesi¹³
3. Çay Sazak Nahiyesi¹⁴
4. Gökçesu Nahiyesi¹⁵
5. Kıbrıscık Nahiyesi¹⁶
6. Sazak Nahiyesi¹⁷

¹¹ Bayraktar, a.g.t s. 40.

¹² BŞS. 937/18.

¹³ BŞS. 937/5.

¹⁴ BŞS. 937/1.

¹⁵ BŞS. 937/6.

¹⁶ BŞS. 937/24.

¹⁷ BŞS. 937/2.

Yukarıda da görüldüğü gibi Kıbrıscık, hem kaza hem de nâhiye olarak zikredilmektedir. 937 no’lu defterde 15 Ramazan 1285 (Aralık 1868) ve 18 Şevval 1285 (Ocak 1869) tarihinde Kıbrıscık Kazası¹⁸ olarak geçmekteyken, 15 Zilka’de 1285 (Şubat 1869) tarihinde Mudurnu Kazası’na tâbi Kıbrıscık Nâhiyesi¹⁹ olarak geçmektedir.

3.3.4. Bolu’nun Divanları

Divan da nahiye gibi bir idari birim olup, nahiyeden küçük köyden büyük olan yerler için kullanılmıştır. İncelemiş olduğumuz deftere göre bu dönemde divan dediğimiz idari birimlerin oluşturulmuş olduğunu görürüz. 937 no’lu defterde Gökçesu Nahiyesi’ne bağlı Çele,²⁰ Üskübü Kazası’na bağlı Çilimli,²¹ Sazak Nahiyesi’ne bağlı Kuzviran²² ve Yaka²³ divanlarının ismi geçmektedir.

3.3.5. Bolu’nun Köyleri

Köyler, Osmanlı ifadesi ile karyeler; Osmanlı Devleti taşra teşkilatının en küçük birimidir.

Köylüye “ziraatçi, çiftçi” manasına–çoğul olarak–“reayâ” denilmektedir. Son asırlarda “reâyâ” yalnız devletin Hristiyan tebaası için kullanılmıştır. Halbuki ilk asırlarda manası, Müslüman olsun, Hristiyan olsun, ziraat yapan köylüdür.

Devletin tarımına ve bütün toprak ürünlerine bu sınıf hakimdir. Köylü, henüz “Sanayi Toplumu” olamamış Osmanlı halkı içinde önemli bir unsurdur. Çünkü sanayileşmemiş toplumların en önemli gelir kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Tarım ve hayvancılığın merkezi köylerdir. Köylü kendi ürününün öşrünü, çift akçesini veya ispençe yani boyundurluk ya da şahsi çift hakkı denen vergiyi vermek zorundadır.²⁴ Ayrıca köylü toprağı işlemek zorunda olup boş bırakamaz ve gereken vergiyi tımarlı sipahiye vermek zorundadır.

¹⁸ BŞS. 937/12, 13.

¹⁹ BŞS. 937/24.

²⁰ BŞS. 937/5.

²¹ BŞS. 937/9.

²² BŞS. 937/3.

²³ BŞS. 937/19.

²⁴ Feridun M. Emecen, “Osmanlıda Yerleşik Hayat, Şehirler ve Köyler”, *OSMANLI*, c.IV, Ankara:Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s.96.

937 no'lu şer' iye sicili kayıtlarında tespit edebildiğimiz köyler şunlardır:²⁵

1. Afril Karyesi
2. Ağa Cemil Karyesi
3. Ağaçcılar Karyesi
4. Akçakavak Karyesi
5. Aktaş Karyesi
6. Alpagut Beğ Karyesi
7. Babad Karyesi
8. Bağışlar Karyesi
9. Bakırlı Çanşa Karyesi
10. Baladlı Karyesi
11. Beğ Karyesi
12. Berk Gökpınar Karyesi
13. Borazanlar Karyesi
14. Büyükkuz Karyesi
15. Büyükviran Karyesi
16. Ciranlar Karyesi
17. Çakmaklar Karyesi
18. Çanakcılar Karyesi
19. Çay Gökpınar Karyesi
20. Çay Karyesi
21. Çepni Karyesi
22. Çiftler Karyesi
23. Çivril Karyesi
24. Çorak Karyesi
25. Dadıç Karyesi
26. Dodurga Karyesi
27. Doğancı Karyesi
28. Ecinniler Karyesi
29. Eylemen Karyesi

²⁵ BŞS. 937/1-24.

30. Faltakçılar Karyesi
31. Gökçe Karyesi
32. Göl Karyesi
33. Gönüller Karyesi
34. Güney Gideriç Karyesi
35. Güzlük (?) Karyesi
36. Hacı Beğler Karyesi
37. Hasancılar Karyesi
38. Hıdırşeyhler Karyesi
39. Ilıcakınık Karyesi
40. İnesi Karyesi
41. Kabaklar Karyesi
42. Karaağaç Karyesi
43. Karacasu Karyesi
44. Karaçayır Karyesi
45. Karaköy Karyesi
46. Kasabil Karyesi
47. Kındıra Karyesi
48. Kırha Karyesi
49. Kızılağıl Karyesi
50. Kozlu Karyesi
51. Kuşcular Karyesi
52. Kuz-ı Kebir Karyesi
53. Kuz-ı Sagir Karyesi
54. Kuzköy Karyesi
55. Kürkcüler Karyesi
56. Meşciler Karyesi
57. Mihaliç Karyesi
58. Müstakımlar Karyesi
59. Nuhlar Karyesi
60. Ocaklar Karyesi
61. Okçular Karyesi

62. Oruzlar Karyesi
63. Ömerler Karyesi
64. Örencik Karyesi
65. Ösenek Karyesi
66. Paşa Karyesi
67. Pirahmedler Karyesi
68. Rumşalar Karyesi
69. Salıbeğler Karyesi
70. Sarıcalar Karyesi
71. Seyyid Karyesi
72. Soku Karyesi
73. Sulaklar Karyesi
74. Sultan Beğ Karyesi
75. Sultan Karyesi
76. Susuzkınık Karyesi
77. Şahinalar Karyesi
78. Tarakcı (Darakcı) Karyesi
79. Taşoluk Karyesi
80. Temürcüler Karyesi
81. Tetemeçe Karyesi
82. Tevudlar Karyesi
83. Yaka Karyesi
84. Yayladınlar Karyesi
85. Yenice Za'meddin Karyesi
86. Yukarı Soku Karyesi
87. Zahmanlar Karyesi

Bu köyler dışında tespit edebildiğimiz köyler şunlardır:²⁶

3.3.5.1. Merkez Kazaya Bağlı Köyler

1. Afşar Gideriç

²⁶ Bayraktar, *a.g.t.* s. 41-50.

2. Afşar Gökçesu
3. Ağalar
4. Akçaalan
5. Alan
6. Alemdar
7. Aşağı Kozviran
8. Aşağı Soku
9. Avdan
10. Avdan Peykârî
11. Ayvarlı
12. Babahıdır
13. Bahçeköy
14. Bakırlı
15. Bakırlı Boğazı
16. Bakırlı Çanşa
17. Baltalı
18. Banaz
19. Bayat
20. Bekir Fıkıhlar
21. Bel Karaağaç
22. Berk Kebir
23. Bıyıklar
24. Bolıcık Çalkara
25. Bolu Köprübaşı
26. Bolu Köseler
27. Bolu Mushı Çele
28. Bozyer
29. Bölğcek Kaya
30. Bölükviran
31. Bünuş
32. Bürnük
33. Büyük Alpagut

34. Çakırlar
35. Çanak Za'meddin
36. Çanşa Za'meddin
37. Çanşaberk
38. Çarşana Nahiyesi
39. Çarşanba
40. Çavuşlar
41. Çayır
42. Çelikdere
43. Çorak Matarlar
44. Çökeler
45. Çömlekciler
46. Çukur Maa Hasanlar
47. Çukurça
48. Çukurviran
49. Dadani
50. Değirmendere
51. Demirciler
52. Dereboynu
53. Dereceviran
54. Dereviran
55. Deveci
56. Elmalık
57. Emen
58. Emirler
59. Ericek
60. Fakı
61. Filüs Süfli
62. Gökhalil
63. Gölçük
64. Güğem
65. Güney

66. Güney Felakeddin
67. Güneyce
68. Hacı Hasanlar
69. Hafşın
70. Hamidiye
71. Hamzabey
72. Hamzalar
73. Hariç Geçitviran
74. Hariç Akçakavak
75. Hayranlar
76. Hocaş
77. Kadılar
78. Kandamış
79. Karacaviran
80. Karadoğan
81. Karakaya
82. Karaköy Saraycık
83. Karamanlar
84. Karca
85. Kayabaşı
86. Kayabükü
87. Keskenli
88. Kıbrıscık Bedastan
89. Kıbrıscık Yıva
90. Kılıkara
91. Kındıra Mahmudlar
92. Kırha
93. Kırırcık
94. Kız Gölcük
95. Kızık
96. Kızıkçarıkaya Mandı
97. Kızılcaviran

98. Kiriş Kenar Alpagut
99. Kogüm
100. Kozviran Dağı
101. Kozviran Emirler
102. Kökez Maa Bahışlar
103. Köprücüler
104. Kuşçılar,değirmenözü,Çaypınar
105. Kuyruğı
106. Kuzca Maa Beli
107. Kuzfındık
108. Küplüce
109. Küreközü
110. Küsenözü
111. Mamadlar
112. Mandır
113. Merkeşler
114. Meşarlar
115. Muradlar
116. Musa Sofular
117. Musluklar
118. Mustakımlar
119. Nedas
120. Nigmetli
121. Ortaca
122. Pelidcik
123. Piroğlu
124. Pulak
125. Saççılar
126. Sandallar
127. Saraycık
128. Semerciler
129. Sığır

130. Solaklar
131. Susuz
132. Şahvazlar
133. Şıhlar
134. Şıhlar
135. Taşçılar
136. Taşoluk
137. Tatlar Maa Oğuldırık
138. Tatuva
139. Tazılar
140. Tekke Bozarmut
141. Tekke Pelidcik
142. Tekke Susuz
143. Tekkedere
144. Tekke-i Ümmi Kemal
145. Temurciler
146. Tepe
147. Turna
148. Ulu Mescid
149. Vakıf Akça Kavak
150. Vakıf Geçitviran
151. Vayısler
152. Ya'kublar
153. Yağışlar
154. Yağma
155. Yazıca
156. Yenice Felakeddin
157. Yenice Za'meddin
158. Yıva
159. Yozgad
160. Yukarı,Aşağı Kasaplar
161. Yumrukaya

3.3.5.2. Gökçesu Nâhiyesi'ne Bağlı Köyler

1. Afşar Gökçesi
2. Ağalar
3. Arap
4. Bahışlar
5. Bayat
6. Bölükviran
7. Bükkebir
8. Candar
9. Çakırlar
10. Çorak
11. Çukurviran
12. Değirmendere
13. Eylemen
14. Göney Gökçesi
15. Hamzabey
16. Kısırlar
17. Kugâm
18. Kuzkebir
19. Kuzsığır
20. Küplice
21. Merkeşler
22. Mesciler
23. Musluklar
24. Mustakimler
25. Sarıçam
26. Tetemeçecele
27. Veyisler
28. Ya'kublar

3.3.5.3. Sazak Nâhiyesi'ne Bağlı Köyler

1. Ağaçcılar
2. Bahış
3. Balca
4. Baltalı
5. Berk Gökpınar
6. Bölük Viran
7. Bûrnuk
8. Çakırlar
9. Çanakcılar
10. Çanşa
11. Çay Gökpınar
12. Ericik
13. Fulus Sufli
14. Fulus Ulvi
15. Hacılar
16. Hariç Geçidviran
17. Kabak Za'meddin
18. Kandamış
19. Karaca Akçakavak
20. Karacaağaç
21. Karakaya
22. Karamanlar
23. Kınık Sazak
24. Kırha
25. Kilise Bükü
26. Kul
27. Kuz Fûlûs
28. Oğuldoruk
29. Saraycık
30. Sarıçam
31. Susuz Kınık

32. Şıhlar
33. Tarakcı
34. Tatlar
35. Vakıf Akçakavak
36. Vakıf Gecidviran
37. Vakıf Tekke ümmi Kemâl
38. Yayladanlar
39. Yenice
40. Yıva
41. Zahmanlar

3.3.5.4. Çarşamba Nâhiyesi'ne Bağlı Köyler

1. Ayvazlar Maa Çavuşlar
2. Bakırlı
3. Bekri Fakihler Maa Denizler
4. Bıyıklar Maa Kaş
5. Bozyer
6. Çeltik Deresi
7. Dereboyu
8. Dereler Maa Güneşler ve İlyâ
9. Gerenyüzü
10. Gök Haliller
11. Hacıoğlu Maa Keskinli
12. Hoçaş
13. Karaağaç
14. Kıbtı Müslem
15. Kozcuk
16. Kozyaka
17. Köyce
18. Kusekyüzü
19. Mandebir
20. Musa Sofular

21. Müşir
22. Niğmetli Yağma
23. Ortatepe
24. Solaklar
25. Susuz Maa Çıtak

3.3.5.5. Kıbrıscık Nâhiyesi'ne Bağlı Köyler

1. Alan Himmetler
2. Alemdar
3. Bedastan
4. Belücek Kaya
5. Borucak Maa Çalkara
6. Bulâk
7. Çökeler
8. Çukur Maa Çarıklar
9. Deveci
10. Deveören
11. Gidişmar Ve Alpagut
12. Karacaviran
13. Karadoğan
14. Karaköy Maa Saraycık
15. Kalkara
16. Kızık Maa Sarıkaya Ve Mondu
17. Kızılcviran
18. Kozca Maa Bali
19. Kökez Maa Bağışlar
20. Köseler
21. Nadas Maa Peçenek
22. Tazılar Maa Hasanlar
23. Yazıca
24. Yuva

3.4. Bolu Sancağı'nın İdari Yapısı

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren idari mekanizmanın en üst kademesinde bulunan padişahlar, Osmanlı ülkesinin taşrasına farklı statüde fakat birbirleriyle bağlantılı iki tür görevli tayin ederek bunların başkanlığında idari, hukuki ve askeri teşkilatlanmayı sağlamışlardır. Bu görevlilerden birisi “Bey” (Beylerbeyi-Sancakbeyi) olup, ehl-i örf mensubudur. Diğeri de ehl-i ilim mensubu olan “Kadı”dır.²⁷

3.4.1. Mutasarrıf (Bey-Vali)

Eyaletlerin ve sancakların başında sultanın taşradaki askeri – idari temsilcisi ve kul bürokrasisine mensup olan mir-i miran ve mir-i liva denen beylerbeyi ve sancakbeyi bulunmaktadır.

II. Mahmut, merkezî bir idare sistemini gerçekleştirmek için yerli ailelerden gelme derebey ve âyân menşeli kimselere itibar etmemiş, birkaçı dışında valilik görevini devlete büyük yararları dokunmuş kimselere vermiştir. Özellikle Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye'nin başarılı subaylarından bir kısmı eyaletlerde Redif teşkilatı kurulduktan sonra, “Müşir” ünvanı ile vali olarak görevlendirilmişler, bunlar hem askeri hem de malî işleri kontrol ederek bir arada yürütmüşlerdir.²⁸

Eyalet yönetiminde vali ile aynı yetkiye sahip “Mutasarrıf” denilen bir yönetici daha bulunmakta idi. Vezir olmuş bazı kimselere devlet çeşitli nedenlerle valilik görevi veremeyince, bunların geçimlerini sağlamaları için bir veya birkaç sancağın yönetimi bırakılıyordu. Bazen de başka görevi olan vezir veya paşaya ek gelir olarak birkaç sancak veriliyordu. Bu durumda olanlar asıl görevleri başında bulunmak zorunda olduklarından, mütesellimlerini göndererek kendi adlarına buraları yönetirlerdi. Valilerden en önemli farkları, çoğunun mutasarrıf oldukları sancak veya sancaklardan birisini merkez seçip orada oturmamaları idi. Bazı

²⁷ Yaşar Yücel, “Osmanlı İmparatorluğun'da Desantralizasyona Dair Genel Gözlemler” *Belleten*, c. 38, S.: 152, 1979, s. 665.

²⁸ Çadırcı, *a.g.e.*, s. 17.

durumlarda bir veya birkaç sancağın yönetimini üstlenen mutasarrıflar, başka işleri olmadığı için sancaklardan birini merkez seçerek yönetimi doğrudan üstlenirlerdi.²⁹

1864-1908 tarihleri arası Bolu’da mutasarrıflık yapanlar şunlardır:³⁰

1. Ali Asaf Paşa
2. Ratip Bey
3. Nuri Paşa
4. Halil Sami Paşa
5. Tevfik Paşa
6. Necip Paşa
7. Ali Rıza Bey
8. İsmail Kemal Bey
9. Namık Bey
10. Ahmet Şevki Efendi
11. Ziya Paşa
12. Mustafa Zihni Paşa
13. Bekir Paşa
14. Ferit Paşa
15. Rıza Sulh Paşa
16. Hakkı Paşa
17. Reşit Paşa

3.4.2. Mültezim

İltizam usulü, bir gelir kaynağının asgari değerinin maliye tarafından tespit edildikten sonra, artırma usulü ile peşin belirli bir miktar alınarak mültezimlere bırakılması demektir. İfade edildiği gibi iltizamı alan kişiye mültezim denir.³¹ 937 no’lu şer’iye sicili defterinde de mültezim olan kişileri görebiliyoruz.

“Karaçayır Mahâllesinden Bargirci Kürt İbrahim zıkr-i âti bargire vâzüü’l-yed Akpınar Mahâllesinden deli Mustafa oğlu Tahir Ağa ibn-i Mustafa Gölyüzü Mahâllesinden Debbağ Ahmed oğlu Nazîf bin Ahmed hazır olduğu hâlde işbu muâyene olunan kestane dorusu aygır bargir Göynük Rüsumat mültezimi Mehmed Efendi’den işbu yedimde olub ibrâz

²⁹ Çadırcı, a.g.e., s. 21.

³⁰ Konukçu, 1967 İl Yıllığı Bolu, s. 189.

³¹ Yücel, “Osmanlı İmparatorluğun’da Desantralizasyona Dair Genel Gözlemler”, s. 680.

eylediğim 27 Teşrîn-i sâni 84 senesi târihiyle i'tâ olunan bey'iyeye tezkiresi nâtik olduğu üzere Ankaralı yüzbaşı Osman Ağadan 30 guruşa müştera yedimde müstakillen malım ve mülküm olub târihten yirmi beşer gün mukaddem(?) nâm mahâlden işbu hazır merkûm Nazîf ile beraber gelürken Yenişehir civarında terziler nâm mahâlden ben keyifsiz olduğumdan seyr ve harekete muktedir olmamağla mevsûf-ı mezkûr bargirimi.....(?), hâzır-ı merkûm Nazîf'e tevdi' ve teslim itmişdim hâzır-ı merkûm Nazîf bargir-i mevsûf-ı mezkûru benim izn ve icâzetim yoğiken işbu vâzîi'l-yed Tahir Ağ'a'ya fuzûli ve bi-gayr-i hak bey' idüb hatta bugün saat dörtde Düznal kahvesinde bargir-ı mevsûf-ı mezkûru fuzûli bey'ini ikrâr ben mutazammın bin gurus virecek da'vâsından fariğ olub sulha dahi talib olmağla suâl olunub bargir-i mevsûf-ı mezkûru bana devr-i teslim merkûm Tahir Ağaya tenbîh olunmak matlûbumdur diyü da'vâ itdikde merkûm Tahir Ağa cevabında fi'l-hakika bargir-i mevsûf-ı mezkûru Mudurnu Kazasında kendi malı olmak üzere çayırılarında aygır bargir-i mezbûr olkadar gurus ne kadar semeni mukabelesinde iştirâ ve şira ve vazîi'l-yedini ikrâr müdde-i merkûmun.....(?) inkâr hâzır-ı merkûmdan inde's-su'âl müdür(?), bargir-i mevsûf-ı mezkûru müdde-i merkûm ibrâ ve teslim zikr olunan(?), 550 gurus bargir.....(?), iştirâ ve temellük ve tesellüm ve kabz ve kabul itdikden sonra şiraen mülküm olmağla merkûm Tahir Ağ'a'ya ber-vech-i muharrer bey' ve teslim eyledim diyü maada 22 iddiasını inkâr iderler bâ-tavassut 1100 guruşa tahrîrşüd. musalaha ve 1100 gurus-ı şehriye 366 gurus 36 para üç taksitle(?), ...(?) Zilhicce 85".³²

Yukarıda geçen Mart 1869 tarihli davadan da anlaşılacağı üzere Karaçayır mahallesinden Beygirci Kürt İbrahim, Ankaralı Yüzbaşı Osman Ağ'a'dan 30 guruşa beygir satın almış ve bu alım-satım işlemini Göynük mültezimi Mehmet Efendiye onaylatmıştır.

“Bolu kazalarından Çağa Kazasına tâbi Faltakçılar Karyesi sâkinlerinden Gök Hâlil oğlu Hüseyin bin Durmuş nâm Bolu mahâllatından Ermeni mahâllesinden Papaz oğlu Nazrat bin Artin nâm merkûm Nazrat zimmetinde 83 senesi ben mültezimim diyü benden ahz u kabz eylediği istimâ itdim sonra Bağçeköylü Hacı Mustafa Efendi ve Ham oğlu Karabit mültezim imiş anlar bir def'a dahi işbu malları ahz itmeleriyle ben dahi merkûmdan talebi derim...”³³ şeklinde devam eden Mart 1869 tarihli davadan da anlaşılacağı üzere, Ermeni milletinden olan Nazrat, gerçek mültezim Bağçeköylü Hacı Mustafa Efendi ve Ham oğlu Karabit olduğu halde, Çağa Kazası'na bağlı Faltakçılar Köyü'nden ben mültezimim diye ürün almıştır.

³² BŞS. 937/22.

³³ BŞS. 937/22.

3.4.3. Kadı

Kadılık İslam ortaçağında ortaya çıkan bir idari ve adli görevdir. Osmanlı Devleti'nde ise kadı, genişleyen görevleriyle son Osmanlı çağına kadar en önemli mülki amir ve yargıçtır.³⁴ Nahiye ve köyler dışındaki merkezler aynı zamanda birer yargı merkezi olup, her yargı merkezinde bir kadı bulunmakta idi. Osmanlı adli teşkilatının temeli sayılan kadılar bulundukları yerin hem hakimi, hem belediye başkanı, hem emniyet amiri (bazen mülki amiri) hem de halkın her konuda müracaat edeceği bir makam idi.³⁵ Bundan dolayı kadıların çok iyi yetişmiş kimseler olması, medrese tahsilini ve hukuk bilgisini kazanmış olması gerekiyordu. Kadı, şer'î hukuku uygulamakla vazifeli olması sebebiyle merkezî hükümet memuru olduğu kadar, ahalinin de devlet karşısındaki temsilcisi ve sözcüsü durumundaydı.³⁶

Osmanlı Devleti'nde medreseden mezun olan öğrenci “Danışmend” diye adlandırılır. Bu kişi isterse kadı olmak için müracaat edebilirdi. Öncelikle büyük kadılıklar yanında üç beş yıl stajyer olarak gönderilirlerdi. Daha sonra İstanbul'a gelir bir yılını asistanlık ile geçirirlerdi. Ancak bundan sonra alt kademedeki kazalardan birisine kadı olabiliyorlardı. Kadılar padişah berat'ı ile tayin edilirdi. Berat, tayin işleminin kanuni ispat belgesidir. Kadının görev süresi bir yerde iki yıldır. Tabii bu sürenin kısaltılması ya da uzatılması da mümkündür.³⁷ Şunu da belirtmeliyiz ki, kadılar devletten belirli bir maaş almazlardı. Aidatları herhangi bir dava münasebetiyle elde edilen resmlere (vergilere) bağlı idi. Zaman içinde bazı usulsüzlüklerin ortaya çıkmasıyla kadıların gördükleri işler dolayısıyla ne kadar ücret alacakları Yıldırım Bayezid zamanında bir nizama bağlanmıştır.³⁸

Kadıların elinde bir kuvvet yoktu. Yalnızca idari olarak yetkileri vardı. Bu yüzden beylerbeyi ve sancakbeyi yanında XVI. Yüzyıldaki itibarını kaybetmiş olan kadılar, zaman zaman sancakbeyleri, mütesellimler ve mütegalibeler tarafından

³⁴ İlber Ortaylı, *Bir Hukuk ve İdare Adamı Olarak Kadı*, Ankara: Turhan Kitabevi Yayını, 1994, s.7.

³⁵ Said Öztürk, *Askeri Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri*, İstanbul: OSAV Yayını, 1995, s. 48.

³⁶ İlber Ortaylı, “Kadı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 24, İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası, 2001. s. 8

³⁷ Öztürk, *a.g.e.*, s.12-13.

³⁸ Öztürk, *a.g.e.*, s.49.

azlettirilmişler veya onların doğru yanlış isteklerini yerine getirmek zorunda kalmışlardır.³⁹

Her kadı bir kaza veya sancak bölgesine tayin edildiğinde, kendisine ait olan görevleri bu bölge dahilindeki yerlerde yerine getirmekle görevlidir. Doğal olarak bu kadar geniş bir sahanın her tarafında, bu görevleri bizzat yerine getiremeyeceği için kendisine yardımcı olarak bazı görevlileri seçerdi. Mekansal olarak, nahiyelerin başındaki naîbler ve mahalle biriminin başındaki imamlar kadıya yardımcı olan görevlilerdi. Bunlar dışında subaşı, yasakçı, kale dizdarları ve muhtesib kadıya mülkî alanda yardımcı olanlar arasındadır.⁴⁰

Kadılarının hem adli hem de idari görevler üstlendiğini belirtmiştik. Şer'îye sicillerinde onların her iki göreviyle ilgili kayıtlar bulunmaktadır. Adli kayıtların başında ilâmlar, hüccetler, vakfiyeler ve marûzlar gelir. İdârî kayıtlara gelince, bunlar memur ve müderris tayini, resmî yapıların keşif ve tamiri, vakıfların mürakabesi ve vakıf binalarının kiraya verilmesi, vergi ve cizyelerin toplanması, esnaf teftişi, narh koyma, yiğitbaşı ve kethüda tayini, mukataa teftişi gibi kayıtlardır.⁴¹

İlâm, kadı (hâkim) nın bir davada şer'î hukuka göre verdiği hükmünü ihtivâ eden bir vesikadır. Davacının davasını, dayandığı delilleri, davalının cevabını ve sonuç bölümünde de gerekçeli olarak hâkimin hükmünü ihtiva eder.⁴² 937 no'lu defterde bir ilâm örneği şöyledir:

“Medine-i Bolu’ya tâbi Oruzlar (?) Karyesi’nde sâkin iken bundan 27 sene mukaddem vefât iden terzi oğlu Sâlih bin Abdullah’ın verâseti zevce Fâtıma bint-i Abdullah sulbî kebir oğlu Osmân sulbiyye kebîre kızları Âişe ve Hadice’ye münhasır olunduktan sonra ba’dehü zevce-i mezbûre Fâtıma’nın vefât idüv verâseti ibn-i kebir-i merkûm Osman bint-i kebîrân-ı mezbûran Âişe ve Hadice’ye münhasır oldukdan sonra ba’dehü ibn-i kebir-i merkûm Osman dahi vefât idüv verâseti zevce Ümmü Gülsüm bint-i Abdullah Sâlih sulbî kebir oğulları Hüseyin ve Mustafa ve Abdullah’a münhasır ba’dehü zevce-i mezbûre Ümmü Gülsüm dahi vefât idüv verâseti sulbî kebir oğulları merkûman Hüseyin ve Mustafa ve Abdullah’a münhasır oldukdan sonra müteveffâ-yı evvel-i merkûmun sulbiye kebîre kızı Âişe meclis-i şer’de ibn-i kebir-i merkûm Mustafa muvâcehesinde bâbamız

³⁹ Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Ayanlık*, Ankara: TTK Yayınları, 1994, s. 33.

⁴⁰ Ortaylı, *a.g.e.*, s. 29-38.

⁴¹ Abdülaziz Bayındır, *İslam Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması)*, İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı, 1986, s. 3.

⁴² Bayındır, *a.g.e.*, s. 3.

müteveffâ-yı evvel-i merkûmun malı olup merkûm Mustafa'nın vâzüü'l--yed eylediği karye-i merkûmda kâin bir taraftan Muhtar Ali bağçesi ve bir taraftan Osman Çavuş menzili ve bir taraftan yol ve bir taraftan Veli Ağa bağçesi ile mahdûd iki göz oda ve ittisâlinde iki evlek mikdarı eşcar-ı müsmireli bağçe ve bir ağaç ceviz ağacı

2000 iki çift manda öküzü çift 1 merkûm mürûr-ı zaman olduğundan istimâ câiz

olmadığı

0600 kara sığır öküzü çift 1 bu dahi

0300 merkeb re's 3 bu dahi

0100 kara sığır ineği re's, bu dahi

3000

meblâğ-ı mezbûr ile zikr olunan menzil ve bağçeden hissemi taleb iderim diyü da'vâ itdikde oldahi cevabında zikr olunan menzil ve bağçe ve hayvanat bâbam müteveffâ-yı merkûmun vefâtında mevcut olup lâkin bâbam merkûmundur ve müddeiyye-i mezbûre Âişe'nin bâbası müteveffâ-yı evvel merkûm Sâlih'in midir diyü cevabı müddeiyye-i mezbûreden bâbasının zikr olunan menzil ve bağçe mülkü olup intikal eylediğini şahide havâle olunduğu yine karye-i merkûme sâkinlerinden Cennet oğlu Molla Ahmed bin Mehmed ve Kasab oğlu Ali nâm kimesneler şehâdetleriyle bi'l-muvâcehe ber-nehc-i şer' isbât itmek mûcibince menzil mezkûr ile bağçenin nüsfi müd'iyye-i mezbûre Âişe ile gaibe-i ani'l-meclis Hadice'nin olmak üzere hükm şüüd 2 Receb 85".⁴³

Hüccet, hâkimin hükmünü ihtiva etmeyen taraflardan birinin ikrarıyla diğerinin diğerinin tasdikini hâvi bulunan senet demektir. Hüccetler esasen mahkemelerin noterlik çalışmalarının bir ürünüdür. Bunların ilâmlardan farkı, hâkimin hükmünün olmamasıdır. Şer'îye sicillerinde kayıtlı bulunan hüccetler bey', nafaka, vasiyet, vekâlet, ikrar, istidâne, sulh, vasi ve kayyım tayini, hibe ve teslim, isbât-ı rüşd ve daha bir çok isimle hüccetler tanzim edilmiştir.⁴⁴ 937 no'lu defterde bir hüccet örneği şöyledir:

"Medine-i Bolu'ya tâbi Ağa Cemil Karyesi sâkinlerinden Aka Mehmed oğlu Mustafa bin Mehmed nâm Gökçesu Nâhiyesi'ne tâbi Yaka Karyesinden Hüseyin bin Hasan nâm muvâcehesinde 74 senesi merkûm Hüseyin bir re's cinsden manda öküzü 1400 guruşa iştirâ itmemle semeni olan meblâğ-ı mezbûra kalyon havîş bir kıt'a ağaç pusulası edâ ve teslîm idüüb bâkiyesi olan 118 guruş merkûma edâ idemediğinden öküzü mevsûf-ı mezkûru târih-i mezbûrede benden almağla 218 guruşa virmiş olduğum bir kıt'a... merkûm Hacı 184 guruş bana teslîm merkûma tenbîh olunmak

⁴³ BŞS. 937/6.

⁴⁴ Bayındır, a.g.e., s. 12.

matlûbumdur diyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr isbâta havâle olunub Hasan Ağa sulh olub oldahi sulh kabul şüd 4 Şevval 85".⁴⁵

Marûz, halk tarafından mahkemelere çeşitli konularda yapılan şikayetler, hâkimin emriyle görevliler tarafından yapılan keşif ve tahkikat raporlarını kapsar. Ayrıca nâiblerin, daha çok ceza konularında yürüttükleri soruşturma ve hâkimin tasvibine bağlı olarak verdikleri hükümler ve hâkimlerin, bir üstlerine arz ettikleri konular da marûz kapsamına girmektedir.⁴⁶ 937 no'lu defterde bir marûz örneği şöyledir:

"Husûsâtı'l-beyan mahâllinde keşf ve tahrîriçün savb-ı şer'-i enverden mezunen irsal olunan Kâtib Ahmed Nûri Efendi ve Zabtiye Arnavud Mustafa ve Cerrah cereci oğlu Ahmed nâm kimesneler ile Medine-i Bolu'ya tâbi Salıbeğler Karyesinde vâki müteveffâ Hasan'ın na'sı üzerine menziline varub karye-i merkûmen'in ihtiyar meclisi hazır olduğu hâlde şifa ve mu'âyene olundukda müteveffâ-yı merkûmun bâbası Ahmed Akça şehirde bulunmağla vâlidesi Hadice Hatundan suâl olundukda cevabında karye-i merkûme sâkinlerinden gaib ani'l-belde Celil oğlu Mehmed oğlu müteveffâ-yı merkûm ile karye-i mezbûre câmi-i şerîfesinde teravih nâmazını ba'de'l-edâ dışarı çıkarken merkûm Hâlil oğlu Mehmed oğlum müteveffâ-yı merkûm Hasan'ın ayağına basub çamur bulaşmağla oğlum müteveffâ-yı merkûm dahi merkûm Mehmed'in bulaşdırıldığı çamuru merkûm Mehmed'in üzerine sürerek olvechle beynlerinde nizâ hasıl olduğundan merkûm Mehmed yedinde bulunan çakı buçağını oğlum müteveffâ-yı merkûm Hasan'ın sol böğrüne sokub mecruh olarak olhâlde oğlum hayatında bana beyan eylemiş olmağla 16 gün müüründe basılı mahalli ağrıdan kan revan olarak vefât eylediğini cevab itmek cerrah merkûm Mehmed'den suâl olundukda cevabında bıçak yarasıdır lâkin müteveffâ-yı merkûm Hasan yarası iltiyam-pezir olmak üzere iken vefâtından bir hafta mukaddem mezkûr kurbünde vâki tarlaya iniyor savıkılub tekrar huma hastası olarak vefât eyledi diyü cevab itmek ihtiyar cümlelerinden suâl olundukda cevaplarında târih-i mezkûrede müteveffâ-yı merkûm câmi-i şerîfeden dışra çıktığında bizler mektebde oturur idik müteveffâ-yı merkûm Hasan ile merkûm Mehmed'in niza eyledikleri görmedin ise de âherden istimâ' eyledik diyü cevab eylediklerini kâtib-i mezbûr mahâllinde ketb ve tahrîrve me'ân mebûs-ı ümenâ-i şer' dolub alâ vukû'a inhâ ve takrîr itmeğin kayd şüd 25 Ramazan 85".⁴⁷

Şer'îye sicili kayıtlarında "şühûdü'l hâl" denilen bir kısım da bulunmaktadır. Bu kısımda, mahkemelerde muhakeme sırasında dinleyici olarak

⁴⁵ BŞS. 937/13.

⁴⁶ Bayındır, a.g.e., s. 18.

⁴⁷ BŞS. 937/15.

hazır bulunan kişilerin isimleri bulunmaktadır. 937 no’lu defterde tespit edilen şühûdü’l-hâl şunlardır:

“Kızılağıl köyünden Kara Osmanoğlu Ali Usta bin Mehmet’in Bolu ahalisinin vakf ettiği paradan aldığı borca dair olan davada Şühûdü’l-hâl: Rüşdü Efendi, Sâdık Beğ, Kadir Efendi”dir.⁴⁸

“Debbağlar mahallesinde sakin iken vefat eden Nakiboğlu Emin Efendi bin Ahmed’in varisleri, Ermeni mahallesinden ve Ermeni milletinden dört kişiye babalarından kalan değirmeni 4100 guruşa satmalarına dair olan davada Şühûdü’l-hâl: Müfti Efendi, temyîz-i hukuk meclis âzâsından Hâlil Çelebi Efendi, Reşid Efendi, Tahir Efendi, Sâdık Beğ, İsmail Efendi, Kadir Efendi”dir.⁴⁹

“Debbağlar mahallesinden vefat eden Nakiboğlu Emin Efendi bin Ahmed’in varisleri babalarından kendilerine kalan han arsasını Rıza Beğ bin Ali Efendi ve Müderris Arif Efendi’ye 2305 guruşa satmaları hakkındaki davada Şühûdü’l-hâl: Müftü Efendi, İsmail Efendi tahrirat kâtibi, İstintâk kâtibi Kadir Efendi, başkâtib Nâfi Efendi, Mukayyed Hacı Efendi, Kâtib Nûri Efendi”dir.⁵⁰

3.4.4. Kâtip

Kâtip, yazı işleriyle uğraşan kimse, sekreter, yazıcı anlamlarına gelmektedir. Osmanlılar’da kâtip zümresinin varlığına dair ilk bilgiler Orhan Bey zamanına kadar iner.⁵¹

Kadının yardımcıları durumunda olan Başkâtip ve Kâtipler, kadının ve diğer ileri gelenlerin uygun gördüğü kişiler arasından seçilmektedir. Bunların bilgili, dürüst ve yazısının güzel olması tercih sebeplerindendir.

Baş kâtipler, kâtiplerin tutacakları her türlü kaydın yazım kurallarına uygunluğunu, ferman, buyurultu ve resmi yazıların asıllarına uygun olup olmadığını kontrol etmek ve asıllarına uygun bir şekilde yazılmasını sağlamakla görevliydi.

⁴⁸ BŞS. 937/1.

⁴⁹ BŞS. 937/4.

⁵⁰ BŞS. 937/6.

⁵¹ Erhan Afyoncu-Recep Ahıskalı, “Katip”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 25, Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası, 2002. s. 49

937 no’lu şer’iye sicil defterinde adı geçen Baş Kâtipler: Baş Kâtip Nâfi Efendi⁵² ve Baş Kâtip Hamid Efendi⁵³ dir.

Kâtipler ise; “Meclis-i Şer’de” yapılan muhakemede alınan kararları anında şer’iye sicillerine geçirmek, merkezden gelen resmi belgeleri asıllarına uygun olarak sicillere kaydetmekle görevliydi. Bundan başka hüccet, ilâm, terekelerin yazımı, varisler arasındaki taksim işi, vakıf yazışmaları, olay yerlerinde keşif yapılması gibi mahkeme ile ilgili bütün yazışmalar kâtiplerin göreviydi.⁵⁴ 937 no’lu şer’iye sicil defterinde adı geçen Kâtipler şunlardır:

1. Kâtip Nûri Efendi⁵⁵
2. Kâtip Necib Efendi⁵⁶
3. Kâtip Nâfi Efendi⁵⁷
4. Kâtip Ahmed Nûri Efendi⁵⁸
5. Kâtip Nûri Nâil Efendi⁵⁹
6. Kâtip Hüseyin Ağa⁶⁰
7. Meclis Kâtibi Ahmed Necib Efendi⁶¹
8. Zabtiye Kâtibi Mustafa Beğ⁶²
9. Tahrirât Kâtibi İsmail Efendi⁶³
10. İstintâk⁶⁴ Kâtibi Kadir Efendi⁶⁵

3.4.5. Beytü’l-mâl

İslam dünyasında devletin bütün mali divanlarının üstünde bulunan ve devletin genel maliyesini temsil eden müesseseye beytü’l-mâl denir. Lügat olarak “mal evi” demek olan bu tabir hazine-i hassa, devlet hazinesi ve maliye dairesi

⁵² BŞS. 937/6, 21.

⁵³ BŞS. 937/1.

⁵⁴ **Bayraktar**, a.g.t., s. 82.

⁵⁵ BŞS. 937/6.

⁵⁶ BŞS. 937/9.

⁵⁷ BŞS. 937/9.

⁵⁸ BŞS. 937/15.

⁵⁹ BŞS. 937/21.

⁶⁰ BŞS. 937/23.

⁶¹ BŞS. 937/19.

⁶² BŞS. 937/5.

⁶³ BŞS. 937/6.

⁶⁴ Birisi sorguya çekilirken kayda geçen kâtip.

⁶⁵ BŞS. 937/6.

anlamında kullanılmıştır.⁶⁶ Zaman içerisinde bir çok değişiklikler geçiren beytü'l-mâl, Osmanlı Devleti'nde varisi malum ve hazır olmayan veya varis bırakmadan vefat eden kişilerin terekelerinden devlet hazinesine kalan malları muhafaza eden daire için kullanılır olmuştur.⁶⁷ Bu işleri takip etmek üzere merkezde bir "Beytü'l-mâl Müdüriyeti" teşkil olunmuştur.⁶⁸

Bu konuyla ilgili olarak 937 no'lu defterde şu kayda rastlamaktayız:

"Karaçayır Mahâllesi sâkinlerinden Hazinedâr oğlu İzzet Efendi ibn-i İbrahim nâm yine mahâlle-i mezbûre sâkinlerinden Tevhîde bint-i Sâdullah tarafından vekil-i müseccel-i şer'îsini Borazanlar Karyesi sâkinlerinden Ali Efendi ibn-i Hüseyin muvâcehesinde müvekkile-i mezbûrenin zevci olub 80 senesinde vefât iden Marangoz Mustafa'nın metrûkatı Der-Aliyyede olduğuna ben dahi Der-Aliyyede bulunduğum vechle eşyasını beytü'l-mâla zabt idüb beni beytü'l-mâlımdan eşyayı kurtarmağa kassam kapusunda vekil idüb ben dahi vekâleti kabul itmemle beher yevmiye beşer gurus 180 gün yevmiye 900 gurus ve bundan 60 sene mukaddem vefât iden ceddîm Nazîf Efendi'nin karye-i merkûmede vâki bir kıt'a vâlidem müteveffâdan bi'l-verâse ve bundan akdem müteveffâ vâlidemden 3 beşraz ve dört 40 gurus bi'l-verâse taleb iderim diyü da'vâ müvekkil-i merkûm dahi cevabında ücret tesmiye olunmayub ve 15 günde beytü'l-mâl dan eşyayı kurtarub ve 3(?) ve dört suluyu 40 gurus olduğuna inkâr ve arsa hissesini inkâr arsa da'vâsı iltifâta şâyân olmayub ve o günden mukaddem yevmiye için 260 gurus sulh olduğuna tebeyyün idüb iltifâta şâyân olmayub ancak 40 gurus isbâta havâle olunduğu 40 gurus ikrâr eylediği kayd şü'd 24 Receb 85.⁶⁹

Yukarıda ifade edildiği gibi, Ekim 1868 tarihinde Karaçayır mahallesinden Hazinedaroğlu İzzet Efendi bin İbrahim, aynı mahalleden Tevhîde bint-i Sadullah'tan 5 sene evvel vefat eden kocasının İstanbul'da bulunup beytü'l-mâl tarafından zabt olunan mallarının, beytü'l-mâlden kurtarılması karşılığı olarak 900 gurus ve diğer bir husus için de 40 gurus talep etmekle, 900 gurus 260 gurus sulh oldukları; fakat 40 gurusun isbata havale olduğu anlaşıyor.

⁶⁶ Ziya Kazacı, *İslam müesseseleri Tarihi*, İstanbul: Kayıhan Yay., 1991, s. 114.

⁶⁷ Öztürk, a.g.e., s.88.

⁶⁸ Kazacı, a.g.e., s. 316.

⁶⁹ BŞS. 937/8.

3.4.6. Zabtiye

Tanzimat Fermanı'nda üzerinde önemle durulan konulardan birisi de can ve mal güvenliğinin sağlanması idi. Osmanlı Devleti 1844 yılına dek eski yöntemlerle yetindi. Ancak istenilen sonuç alınamadığı gibi, yeniliklere karşı da ayaklanmalar başladı. Yöneticiler, bu tür olayları önlemek için nizâmiye ve redif askeri dışında yeni bir askeri gücün gerekli olduğunu kavradılar.

Osmanlı Devleti'nde iç güvenlik uzun süre Yeniçeriler ve eyalet askerleri tarafından sağlanmıştır. Ancak, 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması bu alanda bir boşluk yarattı. Redif askerinden yararlanma girişimi de sonuç vermeyince iç güvenlik hakkında yeni arayışlar başladı. Nihayet 8 Haziran 1844 yılında alınan bir karar ile Tımarlı Sipahi Örgütü ortadan kaldırılmış, yerine “Zabtiye Teşkilatı” kurulmuştur. Buna göre yıllık geliri 500-1000 kuruş arasında değişen tımarlı sipahi “Piyade Zabtiye Neferi”; 1000-2000 kuruş veya daha çok gelir sahipleri “Süvari Zabtiye Eri” olarak görevlendirileceklerdi. Bu kişiler artık devletten maaş alacaktı.

Zabtiye örgütü, bugünkü anlamıyla hem polis hem de jandarma görevini yüklenmişti. Teşkilat ve işleyiş bakımından jandarmayı andırmakla birlikte, vali ve kaymakamların denetiminde faaliyet göstermeleri, polis hizmeti de yapmaları dikkat çekicidir. Zabtiye memurlarının asıl görevi iç güvenliğin sağlanmasıydı. Suçluları mahkemeye getirip götürme, vergi memurlarının yanında onları koruma, posta tatarlarının güvenliğini sağlama başlıca görevleriydi. Her bölge ihtiyaç duyduğu zabtiye erini kendi yöresinden sağlayacaktı. 1864 vilâyet düzenlemesiyle vilâyet ve sancak merkezlerinde, zabtiye teşkilatı dışında “teftiş memurları” görevlendirilmeye başlanmıştır. Bu kişiler, polisin görev alanına giren yasa dışı olayları saptayarak, ilgililere haber vermekle yükümlüydüler.⁷⁰ 937 no'lu şer'îye sicil defterinde adı geçen Zabtiyeler şunlardır:

1. Zabtiye Mehmed⁷¹
2. Zabtiye Mahmud Ağa⁷²
3. Zabtiye Eğri Sâdıkoglu Mustafa⁷³
4. Zabtiye Yakub⁷⁴

⁷⁰ Öztürk, *a.g.e.*, s. 317-321.

⁷¹ BŞS. 937/7.

⁷² BŞS. 937/8.

⁷³ BŞS. 937/12.

5. Zabtiye Zâim Mehmed⁷⁵
6. Zabtiye Arnavud Mustafa⁷⁶
7. Zabtiye Küçük Mehmed⁷⁷
8. Zabtiye Deli Hüseyinoğlu Mehmed Çavuş⁷⁸
9. Zabtiye Mahmud⁷⁹
10. Piyade Zabtiye neferatından Şaban⁸⁰
11. Zabtiye süvari eri Mehmed Ağa⁸¹
12. Mudurnu Posta Zabtiyesi Ömer⁸²

⁷⁴ BŞS. 937/13.

⁷⁵ BŞS. 937/15.

⁷⁶ BŞS. 937/15.

⁷⁷ BŞS. 937/20.

⁷⁸ BŞS. 937/20.

⁷⁹ BŞS. 937/6.

⁸⁰ BŞS. 937/8.

⁸¹ BŞS. 937/3.

⁸² BŞS. 937/18.

BÖLÜM IV

937 NO'LU ŞER'İYE SİCİLİ DEFTERİNİN HUKUKİ AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. MEDENİ HUKUK

4.1.1. Evlenme

Osmanlı Devleti'nde evlilik şahitler huzurunda, Kadı veya Nâib'in resmi kayıtlara geçmesi suretiyle yapılırdı. İslâm Hukukuna uygun olarak hâkim huzurunda akd olunan nikahta mehir miktarı da kayıtlara geçerdi. Mehir, erkeğin evlenirken kadına verdiği veya ileride ödemek üzere taahhüd ettiği para veya emtia cinsinden değer ifade eden şeydir. Mehir doğrudan doğruya kadının malıdır. Diğer mallarında olduğu gibi onda da istediği gibi tasarruf hakkı vardır. Mehir hediye cinsinden olup, nikah sırasında belirtilmese bile kadın yine de mehire hak kazanır. Çünkü mehir nikah şartlarından değildir.¹ Verilecek olan mehirin miktar olarak kesin kuralı yoktur. 937 no'lu şer'îye sicil defterine göre 12 aylık zaman dilimi içinde 5 adet evlenme akdi meydana gelmiştir.

4.1.1.1. Mehr-i Müeccel ve Mehr-i Muaccel

Evlenecek olan erkek, kararlaştırılan mehri hemen verebileceği gibi ileri bir tarihte de vermeyi taahhüt edebilir. Ya da bir kısmını hemen verip, geri kalan kısmını erteleyebilirdi. Peşin ödendiğinde “mehr-i muaccel”, ileri bir tarihte ertelendiğinde “mehr-i müeccel” diye adlandırılmaktadır.²

“Medine-i Bolu'ya tâbi Sultan Beğ karyesi sâkinlerinden zât-ı şerîf-i şer'î ile ma'rûf Onbaşı Mehmed'in kızı Âişe bint-i Mehmed nâm beğ-i bâliğam yine karye-i mezbûrdan Kara Feyzi oğlu Seyyid Mehmed nâm kimesne beni tezvîc tâlib ve râgibe olmağla ben dahi nefsimi 8/351 mehr-i müeccel ve mehr-i mu'accel olarak bir kutnu üzere anteri ve bir kutnu diz bezi ve bir kadife çuka, fes ve yemen'i, hamam takımı silecek, peştamal, şalı riba', örtü, setre ve pabuş 15 Ramazan 85 (30 Aralık 1868-Çarşamba) Debbâğlar Mahâllesi'nden Küçük Ahmed ibn-i Ahmed, Hocabeğ

¹ Said Öztürk, a.g.e., s. 220.

² Öztürk, a.g.e., s. 220.

Mahâllesi'nden Mazhar Beğ ibn-i Elhâc Tahir Beğ, Sultan Beğ Karyesi muhtarı Mehmed Ağa ibn-i İsmail, yine karyeden Çiftçi oğlu Hasan bin Mustafa, Karaçayır Mahâllesi'nden Zâim Süleyman Ağa ibn-i Süleyman oğulları vakt-i 'akdde hâzır bi'l-meclis kızın bâbası Mehmed dahi hâzır bi'l-meclis".³

"Medine-i Bolu'ya muzâf Sazak Nâhiyesi'ne tâbi Kırha Karyesi sâkinlerinden ve zât-ı şerîf-i şer' ile Sufe kutub oğlu kerimesi Nazîfe bint-i Hasan nâm 2 semenden bi't-taksîm işbu tâlibim olan yine karye-i mezkûrdan Şeref oğlu Selim bin Mehmed nâm kimesne beni tezvîce talib ve ragîb olmağla ben dahi nefsimi 251 mehr-i müeccel ve mehr-i mu'accel olarak bir kutnu uzun anteri ve basma diz bezi 1 ve çuka hırka 1 fes ve yemen'i 20 ve bir şâl ve bir örtü ve bir sini ve pabuş ve hamam takımı, şemsiyeleriyle akd şüd 18 Şevval 85 (3 Şubat 1869-Pazartesi) Darakçı (Tarakçı) Karyesinden Emin Ağa, Teke muhtarı İbrahim Ağa, Çanakçılar Karyesinden Hasan Ağa, Bürnükden Ahmed Ağa, Baltalı Muhtarı İbrahim, Kırha muhtarı Mehmed Çavuş, Gölyüzü Mahâllesinden Misdan Ağa mahdûmu Mehmed Efendi".⁴

"Medine-i Bolu'ya tâbi Göl Karyesi sâkinlerinden ve zât-ı târif-i şer' ile ma'rûf sabık Cerebmeci oğlu zevcesi Fâtıma bint-i Mehmed nâm sebt-i m yine Göl Karyesi sâkinlerinden Mısırlının karındaş oğlu Hacı Mehmed bin Hüseyin nâm kimesne beni tezvîce tâlib ve râgîb olmağla ben dahi nefsimi 150 gurus mehr-i müeccel ve 150 gurus mehr-i mu'accel tesmiyeleriyle akd 16 Zilka'de 85 (28 Şubat 1869-Pazar) Hâlil Nalband, âzâ-yı meclisden Ahmed Efendi, Rifatlı Tahir Ağa, Karye-i mezbûr imamı Mustafa Efendi, muhtar Hasan Ağa oğlu Zeynelâbidin, Davulcuoğlu İbrahim, Kıbrıslıoğlu Ahmed".⁵

"Gökçesu Nâhiyesi'ne tâbi Bilakviran (Bölükviran ?) Karyesi sâkinlerinden zât-ı şerîf-i şer' ile Sofa imam oğlu kızı Hâlîme bint-i Hacı Abdullah Beğ yine karye-i merkûme sâkinlerinden Karakürt oğlu Şakir bin Hasan nâm kimesne beni tezvîce tâlib ve râgîb olmağla ben dahi nefsimi 100 gurus mehr-i müeccel ve 300 gurus mehr-i mu'accel tesmiyesiyle huzûr-ı şer'de akd şüd 11 Safer 86 (23 Mayıs 1869-Pazar) Bilakviran (Bölükviran ?) Karyesinden Kadı oğlu Abdülkerim bin Hâlil, Karakaya muhtarı Oruç oğlu Hacı Mustafa bin İbrahim, Bilakviran (Bölükviran ?) muhtarı Ahmed Ağa bin Osman, Bekazik Ârif ağa bin Ahmed, Odacı Mehmed Ağa, Zengin oğlu Hafız Kadir".⁶

"Sazak Nâhiyesine tâbi Güney Gideriç Karyesinden ma'rifetü'z-zât Cemile bint-i Mehmed nâm baliğa yine karyeden Yılan oğlu Durmuş Ağa ibn-i Hüseyin kebir ve baliğa olduğumdan nefsinin ahire tezvîci mürûr ile(?) merkûm Durmuş sagir oğlu Hüseyin'e nikahlıdır diyü hilaf-ı(?) tezvîcden(?) etmekle suâl olunup meblâğ-ı mezkûru üzerimden def' olmak matlûbumdur diyü da'vâ oldahi cevabında kaza-i minvâl-i muharrer üzere olduğumuz(?) ikrâr ve bu(?) âhere nefsinin

³ BŞS. 937/10.

⁴ BŞS. 937/11.

⁵ BŞS. 937/18.

⁶ BŞS. 937/13.

tezvîce mezbûre Cemile'ye kibel-i şer'den izn virilmiştir. 24 Zilhicce 86. (8-9 Nisan 1869-Çarşamba) Âzâ Ahmed Efendi, ...(?) Efendi, Reşid Efendi, Tahir Ağa, Sâdık Beğ".⁷

Yukarıdaki sicil kayıtlarından anlaşıldığı gibi, yukarıda belirtilen evlenme ile ilgili kurallar aynen uygulanmıştır. Evlenecek kız, mehr-i müeccel ve mehr-i mu'accel olarak da para veya bir takım eşyalar karşılığında evlenmiştir. Evlilikler genelde kış veya ilkbahar aylarında yapılmıştır. Gün olarak ise hafta sonu ve hafta içi fark etmediğini görmekteyiz.

4.1.2. Boşanma

“Talâk” diye de adlandırılan boşanma, evli olan erkek ve kadının birbirinden ayrılmalarıdır. Kocanın her zaman kullanabileceği talâk (boşanma) hakkının, kadın üzerinde bir perişaniyet getirmemesi için kadına sahip olduğu mallar üzerinde tasarruf hakkı tanınmıştır. Bu nedenle İslam hukukunda eşler arasında tam bir mal ayrılığı esası vardır. Osmanlılar da bu kuralı aynen uygulamış ve kadınlar mallarını serbestçe mülk ve tasarrufları altında bulundurmışlardır.

Nafaka, kadının bütün meşru ihtiyaçlarının Kocasını tarafından karşılanmasıdır. Kadın nafakayı eğer evlilik sağlam bir akit ile oluşursa talep edebilirdi. Bunun dışında bir diğer şart, kadının kocasının istifade edebileceği bir durumda olmasıdır. Mesela; kocasının izni ile baba evinde kalan kadının nafakası gereklidir. Fakat kocası onu evine çağırdığı halde bu daveti kabul etmezse nafaka düşer. Boşanmış kadınların nafakaları da iddetleri tamam oluncaya kadar ayrıldıkları kocaları tarafından temin edilir.⁸ Boşanmış çiftlerin küçük çocuklarının nafakalarını da kocası karşılardı. Eğer karşılamazsa hâkim tarafından tutuklanırdı. Buna bir örnek:

“Semerkand Mahallesinde sâkine Emine bint-i Mehmed nâm Eski Câmî Mahallesinden Sarı etmekçi oğlu Elhâc Ârif Ağa nâm merkûm Hacı Ârif Ağa zimmetinde mukaddema zevciyet beynimiz kâime iken merkûmun firâşından hasıl ve bundan mütevellid beş ay on günlük sagir oğlu sahibin asla malı olmayub nafakaya eşedd-i ihtiyaç ile muhtaç olmağla 85 Receb 3 târihiyle sagir-i mezbûrun nafakası içün merkûm Hacı Ârif'den da'vâ itmimle kibel-i şer'den şehriye 50 gurus nafaka karz ve takrîr olunub lâkin

⁷ BŞS. 937/22.

⁸ Öztürk, a.g.e., s. 162.

akçe olmadığından hüccet almadı takdir-i nafakadan bu ana kadar 5 aylık nafaka 250 guruş bana teslim merkûma tenbîh olunmak matlûbumdur diyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr Efendiye suâl olunmak üzere tevkiş şüd 5 Zilhicce 85".⁹

İfade edildiği gibi, Semerkand mahallesinden Emine bint-i Mehmed, Eski Cami mahallesinden Arif Ağa'dan beş ay on günlük çocuklarının birikmiş nafakasını talep etmekle inkar etmesine dair olan davada Arif Ağa tutuklanmıştır.

937 no'lu sicil defterinde 3 adet boşanma kaydı bulunmaktadır.

"Bolu'ya tâbi Yukarı Soku Karyesi'nde sâkine ve zât-ı târif-i şer' ile ma'rûfe Keşci oğlu kızı Hafize bint-i Mehmed meclis-i şer'de Akpınar Mahâllesi sâkinlerinden etmekci Topal oğlu İsmail bin İbrahim muvâcehesinde merkûm İsmail bir müddetden beri 350 guruş mehr-i müeccel tesmiyesiyle zevc-i dahilim olub lâkin beynimizde hüsn-i mu'âşeret müyesser olmamağla merkûmun zimmetinde müstakarr ve ma'kûdün aleyh 350 guruş mehr-i müeccelinden bi'r-rızâ fariğ olub iddet-i nafaka ve meûnet-i süknâm dahi kendi üzerime olmak üzere merkûmun firâşından hasıla ve benden mütevellide beş yaşında sulbî sagir oğlum Mustafa'ya dahi Babası merkûma terk terk itmek üzere muhâla'a-i sahîha-i şer'iyye ile hâl' olduğunda oldahi hâl'-i mezkûru ba'de'l-kabul hukuk-ı zevciyete ve ibtidâ-i zevciyetten işbu târih-i kitâbe gelinceye kadar hukuk-ı şer'iyyeye müteallik âmm-i da'vâdan zimmeti ibrâ âmm-ı sahih-i şer' ile ibrâ ve iskât eyledikde oldahi ibrâ-i mezkûru kabul eyledi didikde işbu mazbataya kayd şüd 9 Cemâziyelahir 85".¹⁰

Yukarıdaki sicil kaydında ismi geçen Yukarı Soku köyünden Keşcioğlu kızı Hafize bint-i Mehmed, Akpınar mahallesinden Ekmekçi Topaloğlu İsmail bin İbrahim'in hanımı olup aralarında güzel bir geçinme olmadığından dolayı mehr-i müeccel olarak alacağı 350 guruştan ve iddet-i nafakasından vazgeçerek, 5 yaşındaki oğlunu da babasına terk ederek muhalaa (ayrılma) olmuşlardır.

"Akpınar Mahâllesi'nden(?) piyade Zabtiye neferatından Şaban bin Ali nâm yine mahâlle-i merkûmda sâkin zevce-i menkûha-i metrûkesi Âişe bint-i Mustafa muvâcehesinde mezbûre Âişe 450 guruş mehr-i müeccel tesmiyesiyle dahil olub bana itâ'at itmeyüb malım ve mülküm olan zimmetinde 620 guruş kıymetli bir güğüm bir sako ve bir kısa aba ve bir batur ve üç kat çamaşur bir eğer heğbesi bir çuka kıza gemi alub bâbası merkûm Mustafa ile kabristana gidecek olmağla bana itâ'at itmek üzere tenbîh olunmak matlûbumdur diyü da'vâ itdikde oldahi cevabında bir eğer

⁹ BŞS. 937/22.

¹⁰ BŞS. 937/3.

heğbesinden maada malı olmayub İslambul'da iken Heğbeli Sâdık Efendi'den 20 gurus alub merkûma rehin virdim ve bundan 20 gün mukaddem zevcim merkûm sâkin olduğumuz bâbamın menziline bana kat' eşyayı tefrîk it ve benden boş ol diyü beni tatlık itmek zimmetinde mütekarrir 450 gurus ile iddet-i nafaka ve menzilde süknâm taleb iderim diyü ba'de'da'vâ ve'l-inkâr zıkr olunan eşyalar mezbûrenin zimmetinde olduğuna müddeî-i merkûmdan yine taleb olundukda benden izhâr-ı acz idüb talebiyle mezbûre Âişe tahlîf olunub mezbûre Âişe 450 gurus mehr-i müeccelden bi'r-rızâ fariğa olub ve merkûmun firâşından hasıla mezbûre Âişe'den mütevellide 4 yaşında sagire Şefika dahi kendi malından iddet-i infisaline kadar ittîfak itmek üzere zevc-i merkûm ile muhâla'a-i sahîha-i şer'îsi hâl' olub oldahi hâl-i mezkûru ba'de'l-kabul hukuk-ı şer'îyeye müteallik da'vâdan tarafeynden ibrâ-i zimmet ve kabul şüd 9 Receb 85 Hâlil Hilmi Efendi, Reşid Efendi, Tahir Ağa, Sâdık Beğ, Kadir Efendi, Zabtiye Mahmud Ağa".¹¹

Yine sicil kayıtlarında geçen yukarıdaki ifadelerden, Akpınar mahallesinden ve zabtiye neferatından Şahin bin Ali aynı mahalleden zevcesi Ayşe bint-i Mustafa ile aralarında çıkan çeşitli anlaşmazlıklardan dolayı ayrıldıklarını görüyoruz. Bu davada kadın mehr-i müeccelinden de vazgeçmiştir.

"Aslahaddin Mahâllesinden(?) Hasan kerimesi Fâtıma bint-i Hasan nâm Seyyid Karyesi'nden Abdullah bin Hüseyin nâm merkûm Abdullah 451 gurus mehr-i müeccel ve 500 gurus mehr-i mu'accel tesmiyesiyle zevc-i dahilim olub lâkin beynimizde hüsn-i muaşeret müyesser olmamağla ben hâl'a talibe ve müfâarakata râgibe olduğum eclden mehr-i müeccel ve mu'accel olarak cem'an 951 gurusdan 100 gurus üzerine ve iddet-i nafakası ve müennes-i süknâm dahi kendi arzuma olmak üzere zevc-i merkûm ile muhâla'a-i sahîha-i şer'îye hâl' olduğumda oldahi hâl'-i mezkûru ba'de'l-kabul zevcine ve ibtidâ-i zevcinden işbu târih-i kitâbe gelince kadar sair beynimizde cereyan iden hukuk-ı şer'îyyeye müteallik âmme-i da'vâdan tarafeynden her birimiz âherin kabulünü da'vâ zimmetin ibrâ ve kabul 12 Zilhicce. Hâlil Efendi, Reşid Efendi, Emin Efendi, Sâdık Beğ, Kadir Efendi".¹²

Yukarıdaki kayıta, Aslahaddin mahallesinden Fatıma bint-i Hasan, Seyit köyünden Abdullah bin Hüseyin'in karısı olup aralarında güzel geçinme olmadığından ayrıldıkları anlatılmaktadır.

¹¹ BŞS. 937/8.

¹² BŞS. 937/17.

4.1.3. Ölüm

Osmanlı Devleti'nde hukukun temeli İslam'dır. Yani hukuk olarak "İslam Hukuku" uygulanmaktadır. İslam miras hükümlerinin de büyük bir kısmı doğrudan Kur'an-ı Kerim ve Sünnet'e dayanmaktadır.

Miras kelimesi hukukta, vefat eden kimsenin geride bıraktığı mal ve haklara belli sıra, usul ve ölçü dahilinde belli şahıs ve grupların hak sahibi olmasını ifade eden bir terimdir. Bunu konu edilen ilim dalına da miras hukuku denilir.

Kadınların yüklenmiş oldukları görevlerden bir tanesi de; vefat eden kimselerin gerekli hallerde geride bıraktıkları mal varlıklarına el koyup, şer'î hüküm ve kaideler çerçevesinde varisleri varsa miras taksimini yapıp mirasçılarının haklarını iade etmektir. Eğer mirasçılar yoksa beytü'l-mâl namına kabzedilirdi. Kadınlar bu miras mallarını "tereke defteri" adıyla ayrı tutmuş olduğu bir deftere kaydederdi. Tereke defteri tanzim edilmemişse (incelemiş olduğumuz 937 no'lu defterde olduğu gibi) diğer kayıtlarla beraber kaydedilirdi.

4.1.3.1. Tereke Ve Miras Taksimi

Tereke, "ölen kimsenin geride bıraktığı ve mirasçılara intikal eden şeyler, metrukat" manasına gelir.¹³ Hanefî mezhebine göre tereke; ya mal, yahut da mala bağlı hak olacaktır. Buna göre aşağıdaki mal ve haklar terekenin şumulüne girmektedir:

1. Taşınır, taşınmaz, mislî, kıyemî bütün mallar.
2. Ölünün alacakları ve lehine hüküm olunmuş tazminatlar.
3. Borçlar ve eşya hukukunda bahis konusu edilecek olan irtifak hakları ile hapis hakları.

Bunlara mukabil menfaatler ile şahsî haklar tereke'ye dahil değildir. Mesela; kiracı öldüğü zaman kira akdi sona erer.¹⁴

Terekeler, şer'îyye sicillerinde sosyal ve ekonomik hayata ait çok çeşitli ve zengin bilgiler vermesinden dolayı önemlidir. Ölenlerin terk ettiği malların neler olduğu, hiç akrabası olmayanların mallarına devlet tarafından el konulması, savaşa

¹³ Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, s. 1084; Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, Nesil Yay., 1991, s. 373.

¹⁴ Hayrettin Karaman, *Ana hatlarıyla İslam Hukuku-I-III*, c. II, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1990, s. 173.

katılıp da henüz dönmemiş olanların ve henüz dünyaya gelmemiş çocuk ile borçları henüz kesinlik kazanmamış olan kişilerin mallarına devletin emaneten el koyması, borcu olup da ölen ve bu borçların ölenin kalan mallarından ödenmesi ve ev eşyaları, mutfak malzemeleri, giyim ve kuşam, hayvanların koşum takımları, ev ve arsa, bağ, dükkan kıymetleri, tahıl ürünleri ve fiyatları, ticaret ile meşgul olanların malları ve fiyatları tereke defterinin şumulüne girer.

Terekelerin yazımında takip edilen usul:

1. Ölen kişinin nereli olduğu (mahalle veya köyü),
2. Terekenin kimler arasında taksim edileceği,
3. Henüz vakt-i rüşd'e ulaşmayanlar için vasî nasb ve tayini,
4. Savaş yahut başka bir sebeple gaib olan kişilerin hisselerine mal müdürü
5. tarafından görevlendirilen kişilerin el koyduğu,
6. Miras sahipleri tarafından miras taksim talebi,
7. Terekenin yazıldığı tarih,
8. Tereke mal ve hakları,

Terekeden çıkartılacak şeyler:

1. Techiz-tekfin, keffarât, borçlar, vasiyetler,
2. vergi borçları, resmi kısmet ve kaydiye-i defter-i adi,
3. Mirasçılar arasında paylaşılmak üzere kalan para ve mallar,
4. Miras taksimi,
5. Gaib olanların hisselerine el konulduğu,
6. Küçük olan kişilerin vasîlerini hisselerinin şahitler huzurunda ödendiği,
7. Vasî tarafından, emanet edilen hisse sarf edilmişse bunun borç olarak kaydedildiği yer almaktadır.

Terekeden hak sahibi olanlar:

1. Ashab-ı feraiz (belli payları olan mirasçılar); Bunlar Kur'an-ı Kerim, sünnet ve icma ile hisseleri takdir edilmiş olanlardır. Bunlar ana-baba, eşlerden biri.
2. Neseb yönünden asabe olan mirasçılar: Bunlar farz sahibi mirasçılar hisselerini aldıktan sonra terekeden kalanı, farz sahibi mirasçılar

bulunmayıp yalnız kaldıkları zaman da mirasın tamamını alan mirasçılardır: Çocuklar, torunlar, erkek ve kız kardeşler, amcalar.

3. Sebep yönünden asabe: Sahibi olduğu köleyi ivazlı veya ivazsız olarak azad etmiş olan kimseler. Bu asabeliğin sebebi azad eden efendinin kölesine yaptığı ihsandır.
4. Sebep yönünden asabe olan kimsenin asabe binefsihi grubunu teşkil eden mirasçıları.
5. Terekeden geriye kalan kısım, belirli olan payları nispetinde farz sahibi olan mirasçılara tevzi edilir.
6. Zevi'l-erham
7. Mukaveleli vâris: Bu iki şahsın birbirine mirasçı olma mevzuunda anlaşmalarıyla doğan hukukî münasebete denir.
8. Nesebi ikrar yoluyla başkasına nisbet edilen hısımlar.
9. Kendisine terekenin tamamı vasiyet edilenler.
10. Beytü'l-mal: Varis olmadığı veya naib olduğunda muhafaza etmek için devlet hazinesine teslim edilir.¹⁵

937 no'lu defterde geçen miras ve tereke ile ilgili davalardan 12 tane vardır.

“Bolu nevâhiyesinden Sazak Nâhiyesine tâbi Yayladınlar Karyesi'nde sâkiniken 72 senesi vefât eden Bozraz oğlu Ömer bin Abdullah'ın verâseti oğulları Hüseyin ve Osman ve kebîre kızı Zelihâ'ya mahz oldukdan sonra ibn-i kebir-i merkûm Hüseyin meclis-i şer'de li-ebeveyn ikrâr muvâcehesinde bâbamız müteveffâ-yı merkûmdan müstakil karye-i merkûmda kâin

	evlek	kıt'a	dönüm
6	1	...	
3	1	...	
6	1	...	
3	1	...	
2	4	4	

ev yanı arpalık dinmekle ma'rûf tarafları Ahmed ve Hâlil ve Ömer tarlalarıyla mahdûd tahminen Uzun süt deyni tarlası dinmekle ma'rûf tarafları mâ-i câr ve yol ve Ahmed ve Hüseyin tarlalarıyla mahdûd tahminen Aşağı çayır dinmekle ma'rûf tarafları Ömer ve Mehmed ve Hüseyin ve Sâlih tarlalarıyla mahdûd tahminen Aşağı çayır dinmekle ma'rûf tarafları çayır ve yol ve Hâlil tarlalarıyla mahdûd tahminen 85 senesi karye-i ihtiyarlarıyla mÂrifetleriyle beynimizde tevzî ve taksîm idüb her

¹⁵ Akgündüz, *Mukayeseli İslam ve Osmanlı Külliyyatı*, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Hukuk Fak. Yay., 1986, s. 282-283

birimize birer dönüm ikişer Zelihâ 81 senesi hisse-i irsiyesini evlek mikdarı tarlayı bu ana kadar meblâğ mikdarı tarlayı işbu târihden cümle-i ani'l-meclis mutasarrıf olmamla karındaşım merkûm muhâlefet itmeğın men' ve def' olunmak matlûbumdur diyü da'vâ itdikde oldahi cevabında binâmuha tâyi'an ikrâr ve i'tirâf idüb lâkin kız karındaşlarımız mezbûre Zelihâ'nın karındaşım müdde-i merkûma fariğ olduğu tarlanın nısf-i semeninden viririm nısfına ben mutasarrıf olurum diyü cevab ider. Ta bu memur ve ve meclis takrîr itmedikçe kız karındaş mezbûrenin ferağ olduğu tarlaya merkûm Osman'ın nısf-ı bedelini virüb müştereken zabt ve tasarrufları iktiza eylediği kayd şüid 12 Zilka'de 85".¹⁶

Yukarıda geçen ifadelerden, Yayladınlar köyünden Hüseyin'in babalarından kendilerine miras kalan tarlalara tek başına değil, kardeşleriyle birlikte tasarruf etmesine dair bir dava olduğu anlaşılıyor.

"Bolu'ya muzâf Gökçesu Nâhiyesi'ne tâbi Tetemeçele Karyesinde sâkiniken 75 senesi hilâlinde vefât iden Dağdelen oğlu Receb bin Ahmed bin Abdullah'ın verâseti zevce Hafîze bint-i Misdan ibn-i kebir Sâlih ibn-i kebir Ali bint-i kebir Necibe ve Fâtıma'ya münhasır oldukdan sonra bint-i kebir-i mezbûre Necibe meclis-i şer'de ibn-i kebir Sâlih muvâcehesinde bâbamız müteveffâ-yı merkûmun malum olub mezbûr karındaşım mezbûr Sâlih ile gaib ani'l-meclis Ali'nin zimmetlerinde olan eşya beyan olunur.

İbn-i Kebir Sâlih'in aldığı eşya: 500 bir çift kara sığır tazesi çift 1 ikrâr, 400 bir re's bargir 1 ikrâr, 010 kapaklı tabha 1 ikrâr, 020 bakraç 1 ikrâr, 030 ocak ibrik ikrâr, 025 saban timürü (985)

İbn-i kebir-i gaib ani'l-meclis Ali'nin aldığı eşya: 030 tepsi 1, 040 güğüm 1, 025 zincir 1, 500 kara sığır tazesi 1, 020 zincir 1, 040 güğüm 1, 030 tepsi 1, 010 tabha 1 (695)

mülk-i menzıl semeni beyne'l-verese ibka 200

karye-i merkûmede kâin bir mikdar bağçe 100

cem'an

1980

0300 ibka olunan mülk ve bağçe semenleri minha

1680 taksîm-i beyne'l-verese

Hisse-i zevce 210, hisse-i ibn 490, hisse-i ibn 490, hisse-i bint 245 hisse-i bint 245 cem'ân 4 dönüm 2 evlek mikdar tarlaya Sâlih'in hissesinden maada 495 gurus deyni zuhûr idüb benim hissem evlek tarla isabet idüb ben hisse-i irsiyem olan 1 dönüm matlûbumdur diyü da'vâ itdikde sarf olub kız karındaşım gaibe Zelihâ 81 senesi hisse-i irsiyesini 770 gurusâ bana fariğ olub olvechle cem'ân 3 dönüm mikdar tarlayı işbu târihe gelince kadar ben mutasarrıf olmamla karındaşım merkûm mûmânaat itmeği men' ve def' olunmak matlûbumdur diyü da'vâ itdikde oldahi cevabında bi'tâmâmiha tâyi'an ikrâr ve i'tirâf idüb lâkin kız

¹⁶ BŞS./1.

karındaşlarımız mezbûre Zeliha'nın karındaşım müdde-i merkûma fariğ olduğu tarlanın nısf-ı semenini viririm nısfına ben mutasarrıf olurum diyü cevap ider ta bu memur ve meclisde takrîr itmedikce kız karındaş-ı mezbûrenin ferağ olduğu merkûm Osman'ın nısf bedelini virüb müştereken zabt ve tasarrufları iktiza eylediği kayd şüd 12 Zilka'de 85".¹⁷

Yukarıda belirtilen davada: Teteme Çele köyünden 1275 senesinde vefat eden Recep bin Ahmed'in kızı Necibe, erkek kardeşi Salih'in babalarından kalan kendisine ait hisseye tasarruf etmesinden dolayı kendisine miras kalan hisseyi talep etmesine ve kardeşleri Zeliha'nın feragat ettiği hisseleri müşterek tasarruf etmelerine dair karar verilmiştir. İslam hukukuna uygun olarak erkeklerin bayanlardan daha fazla miras aldığı görülmektedir.

4.1.3.2. Vasî ve Velî Nasbı: Küçük çocukların hisselerini vasî nasb ve ta'yin edilen kişi alır. Vasî, vesayeti îfadan aciz olursa hakim tarafından başka birisi vasî nasb olunur.¹⁸

4.1.3.2.1. Vasî-i Muhtar: Ölünün hayatta iken tayin ettiği vasî olup, vasiyeti yerine getirmekle vazifelidir.¹⁹

"Mustakimler Karyesi'nden Koca İbrahim oğlu Ali bin Mustafa meclis-i şer'de yine karye-i merkûme sâkinlerinden Karaaba oğlu Mehmed bin Mehmed muvâcehesinde merkûm Ali zimmetinde 72 senesinden işbu sene-i mübarekeye kadar 13 senelik etvar-ı cevabı bila tesmiye-i ücret ecr-i mislim 1750 guruş alacak hakkım olub hâla meblâğ-ı mezbûru işbu târihten 4 ay mukaddem Nâhiyemiz nâibi Mustafa Beğ muvâcehesinde merkûmdan da'vâ itdikde muslihîn tavassutuyla 817 guruş üzerine sulh olduğumda oldahi sulh mezkûru ba'de'l-kabul bedel-i sulh olan meblâğ-ı mezbûru 817 guruş ile bundan akdem vefât iden merkûm Mehmed'in vâlidesi Hadice bint-i Mehmed'e hayatında cihet-i karz 250 guruş virmemle bundan akdem vefât idüb oğlu merkûm Mehmed'den başka vâris olmayub vefât iderken 250 guruş

¹⁷ BŞS.937/2.

¹⁸ Ömer Nasuhî Bilmen, *Hukuk-u İslamiye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul: Bilmen Yay., 1969, s. 182.

¹⁹ Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, s. 1084.

*deynim vardır vir diyü oğlu merkûma vasiyet dahi itmişdi...*²⁰ şeklinde devam eden davada adı geçen Hatice, oğlu Mehmet’e 250 gurus borcunu ödemesini istemiştir.

4.1.3.2.2. Vasî-i mansûb: Kişi ölmeden önce küçük çocuklarının mallarında tasarruf etmek üzere bir kişi belirlememişse, mahkeme tarafından çocuğun ailesinden birisi veya amcası vasi nasb edilmiştir. Vasi nasbında çocuğun en yakını olmasına önem verilmiştir. Bunlar çoğunlukla anne, baba ve kardeşler. Babalarının hamî özelliğine dikkat çekmek için “velî” olduğu da belirtilmiştir. Ayrıca defterde kadın “vasî-i mansûbe” sayısı çoğunluk arz etmektedir.

*“An-asl Çorak Karyesi sâkinlerinden olub Der-AliyyedeGümüşsuyu Hastahanesinde vefât iden Kadir oğlu Hacı Yusuf bin Yakub bin Abdullah’ın verâseti zevce Âişe bint-i Ahmed ibn-i sagir Rızâ bint-i sagir Şerîfe’ye münhasır oldukdan sonra sagiran-ı mezbûranın ba-hüccet-i şer’iye tesviye-i umûrlarına kibel-i şer’den vasî-i mansûbeleri vâlideleri mezbûre Âişe meclis-i şer’de takrîr-i ani’l-merâm ider ki...”*²¹ şeklinde devam eden davada, Aslen Corak köyünden olup İstanbul’da Gümüşsuyu hastanesinde vefat eden Hacı Yusuf bin Yakup’un küçük çocuklarına vasî-i mansûbesi Ayşe bint-i Ahmed olduğu anlaşılmaktadır.

Başka bir davada:

*“...Bolu kazalarından Üskübü kazasına muzâf Çilimli Divanı’na tâbi Hasancılar Karyesi ahâlisinden iken 23 Receb 83 senesinde vefât iden Ali bin Abdullah’ın verâseti zevce Fâtıma bint-i Semî ve diğer zevce Hüma bint-i İbrahim ile zevce-i mezbûreden mütevellidler Behiye ve Nefise ve sagir oğlu Ali ve mezbûre Hüma’dan mütevellid Mehmed’e şahid olduğu bi’l-ihbar lede’l-enver zâhir ve nümâyan oldukdan sonra ve zevce-i mezbûretândan mezbûre Fâtıma sagir-i mezbûrun mansûb-ı vasîsi olmağla...”*²² şeklinde devam eden davada Bolu kazalarından Üskübü kazasına bağlı Çilimli Divanının Hasancılar köyünde vefat eden Ali bin Abdullah’ın varislerinin vasî-i mansûbesi zevcelerinden Fâtıma olduğu anlaşılmaktadır.

²⁰ BŞS. 937/7.

²¹ BŞS. 937/9.

²² BŞS. 937/9.

4.2. TİCARET VE BORÇ HUKUKU

Ticari hayatla ilgili olarak 937 no’lu defterde alım-satım işlemlerine de rastlamaktayız.

*“Medine-i Bolu’da Debbağlar Mahâllesi’nde sâkiniken bundan akdem vefât iden Nakîb oğlu Emin Efendi ibn-i Ahmed’in verâseti zevce-i menkûha-i metrûkesi Zelihâ bint-i Mehmed nâm hatun ile sulbî kebir oğlu Ethem ve zevce-i evvelisinden mütevellideler sabiyye kebîre kızları Nazîfe ve Nerie’ye münhasır oldukdan sonra zevce-i mezbûre Zelihâ ve ibn-i kebir-i merkûm Ethem Ethem’den her biri bi’l-isâle ve sabiyyeler kızları mezbûran Nazîfe ve Nerie taraflarından takrîr ve i’tâ-i hamiyete vekil olduğu mahâllesi mezbûre sâkinlerinden Hüseyin Efendi bin Mustafa ve İmâret mahâllesi sâkinlerinden berber Hasan Usta bin Mustafa şehâdetleri sabit ve sübût vekâletine hükm-i şer’-i lâhik olan Meşciler Karyesi’nden Ahmed Beğ bin Hâlîl bi’l-vekâle meclis-i şer’-i münîrde Ermeni Mahâllesi sâkinlerinden ve Ermeni milletinden Fizaloğulları Kirkor ve Karabet ve İstebhan ve Selken mahfillerinde takrîr-i kelâm iderler ki mûrisimiz müteveffâ-yı merkûmdan mevrûs Güney Felakeddin Karyesinde kâin bir taraftan kendi tarlamız ve bir taraftan yol ve bir taraftan kendi bağçemiz ve bir taraftan merâ ile mahdûd bir ocaklı bir bâb değirmen’imizi tarafeynden îcâb u kabul hâvî şüurut-ı müfside ve mu’âhezeden ‘ârî bey’-ibât-ı sahîh-i şer’ işbu merkûmânlara 4100 guruşa bey’ eyledikleri kayd şüd 14 Cemâziyelahir 85. Şühûdü’l-hâl: Müfti Efendi, temyîz-i hukuk meclis âzâsından Hâlîl Çelebi Efendi, Reşid Efendi, Tahir Efendi, Sâdık Beğ, İsmail Efendi, Kadir Efendi”.*²³

Belirtilen davadan anlaşıldığı gibi, Debbağlar mahallesinde sakin iken vefat eden Nakiboğlu Emin Efendi bin Ahmed’in varisleri, Ermeni mahallesinden ve Ermeni milletinden dört kişiye babalarından kalan değirmeni 4100 guruşa satmışlardır.

Borç, kişileri birbirlerine karşı bir şey yapmak yahut vermekle yükümlü kılan hukukî ilişki veya bu ilişkinin doğurduğu yükümlülüktür. 937 no’lu defterin büyük kısmı alacak-verecek davası olup, bununla ilgili 134 adet dava tespit ettik.

Karz, ödünç alma ve verme; borç anlamına gelmektedir.²⁴ Zaten bu dava ile ilgili bölümlere baktığımızda “karz”, “cihet-i karz”, “karz-ı şer’î” gibi ifadelerle sıkça rastlanmaktadır.

²³ BŞS. 937/2.

²⁴ Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, s. 491.

4.2.1. Vasî'nin tasarruf hakkı

Ölen kişinin vârisleri küçükse başkasını vasî bırakırdı. Vasîsi durumunda olan kişi isterse o mallar üzerinde tasarrufta bulunabilirdi. Ancak bu kişi tasarruf ettiği mal kadar vârislere borçlu olurdu.

*“Gökçesu Nâhiyesi’ne tâbi Ciranlar Karyesi sâkinlerinden iken bundan akdem vefât iden Necib oğlu Mehmed Abdullah’ın verâseti ibn-i İbrahim ve Mustafa’ya münhasır ba’dehü ibn-i kebir-i merkûm İbrahim dahi vefât idüv verâseti bint-i kebîre Fâtıma ve Âişe ve sagir kızı Hafize münhasır ba’dehü Mustafa dahi vefât idüv verâseti ibn-i kebir Durmuş ibn-i sagir Mahmud sagir kızları Zelihâ ve Gülsüm’e münhasır oldukdan sonra sagiran-ı mezbûranların vakt-i rüşd ve sedâdlarına değin tesviye-i mamurlarına kibel-i şer’-i şerîf’den vasî-i nasb ve ta’yin olunan karye-i merkûmdan muhtar Durmuş Ağa ibn-i Ahmed Bolu Sancağıımız hukukuna mahsus olarak ma’kûd meclis-i şer’-i münîrde takrîr-i kelâm ve ifâde-i ani’l-merâm ider ve vasîsi olduğum sagiran-ı mezbûranın babaları müteveffâ-yı merkûmdan müstakil Karaçayır nâm mahâlde vâki tarlasının etrafının hendeğini kazdırmağa izn virilmiştir.10 Receb 85”.*²⁵

Yukarıdaki davada, Gökçesu nahiyesine tabi Ciranlar köyünden vefat eden Necipoğlu Mehmed bin Abdullah’ın oğullarından önce İbrahim ardından da Mustafa vefat etmekle Mustafa’nın küçük çocuklarına vasi nasb olunan muhtar Durmuş Ağa’ya küçüklerin babalarına ait Karaçayır mahallesindeki tarlanın etrafındaki hendeği kazdırmasına izin verilmiştir.

4.2.2. Ölenin Şahıslara borcu

Ölen kişinin şahıslara borcu var ise bu durum şahitlerle ispat edilmiştir. Bu borç eşine bile olsa şahitlendirme ve yemin yolu kullanılmıştır.

“Medine-i Bolu’nun Çukur Mahâlle sâkinlerinden Cireci oğlu Abdullah bin Hacı Mustafa meclis-i şer’-i şerîf-i enverde Medine-i Bolu Debbağlar Mahâllesi’nde sâkiniken bundan akdem vefât iden Nakîb oğlu Emin Efendi ibn-i Ahmed’in verâseti zevce Zelihâ bint-i Mehmed ibn-i kebir Ethem zevce-i evvelisinden mütevellidün kebîre kızları Nazîfe ve Nerime’ye münhasır oldukdan sonra ibn-i kebir-i merkûm Ethem muvâcehesinde müteveffâ-yı mezbûr zimmetinde 9 Ramazan 83 târihiyle müverrih bir kıt’a deyn tahvîli nâtık olduğu üzere cihet-i karz-ı şer’den olmak üzere

²⁵ BŞS. 937/8.

1300 asl-ı mal
 0195 bir senelik iki top? devriyle
 1495 rızâsıyla bağışladığı
 0095
 1400

ber-vech-i bâlâ meblâğ-ı mezbûr alacak hakkım olub kable'l-ahz ve'l-istifâ fevt olmağla hayatında hâlen 8 sene mukaddem Aşağı çarşuda kâin bir taraftan medrese ve bir taraftan Rızâ'nın hanı ve iki taraftan yol ile mahdûd bir bâb kahve ile ittisâlinde bir bâb dükkanını dahi meblâğ-ı mezbûre bana rehin-i vaz' ve teslîm idüb ben dahi irtihân ve kabul itmemle meblâğ-ı mezbûru müteveffâ-yı merkûmun terekesinden ve yahud zıkr olunan kahve ile ittisâlinde olan dükkanı bana teslîm merkûma tenbîh olunmak matlûbumdur diyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr sebt-i şehâdet Karamanlı Mahâllesi'nden Hamuri zâde Elhâc Gâlib Efendi bin Hacı Sâlih verese ikrârlarıyla âher şahidlere hâcet kalmadığı işbu mahâlle şerh virildi 14 Cemâziyelahir 85".²⁶

Yukarıda görüldüğü gibi, Çukurmahalle sakinlerinden Abdullah bin Hacı Mustafa, Debbağlar mahallesinde sakin iken vefat eden Nakiboğlu Emin Efendi bin Ahmed'in varislerinden, vermiş olduğu borçları nakit olarak veya rehin olarak elinde bulundurduğu kahve ile bitişiğindeki dükkanı talep etmiştir.

“Çiftler Karyesinin câmi-i şerîfinin vakfiye-i meşrûta mütevellisi Ragıb bin Hasan nâm karye-i merkûmda sâkin iken bundan 6 sene mukaddem vefât iden Yusuf oğlu Abdullah bin Yusuf'un verâseti zevce Fâtıma bint-i Abdullah ibn-i kebir Abdullah ve İsmail münhasır oldukdan sonra ibn-i kebir-i merkûm Abdullah muvâcehesinde 68 asl-ı mal meblâğ-ı mezbûru kable'l-ahz ve'l-istifâ fevt olub meblâğ-ı mezbûrdan merkûm Abdullah bundan 30 gurus ahz u kabz itmemle bâkiyesi olan 38 gurus merkûmdan hâlen taleb iderim diyü da'vâ itdikde oldahi cevabında 30 gurus deyni olduğu ikrâr bâkiyesini inkâr ider. 57 gurus olduğunu sebt-i şehâdet karyeden Garib oğlu Molla Mustafa bin Sâlih ve tüfenkçi Hüseyin oğlu Abdullah bin Mustafa şehâdetleriyle sabit olub teslîmatından başka 27 gurus virmesi lazım geldiği 22 Ramazan 85".²⁷

Çiftler camiinin mütevellisi Ragıb bin Hasan, bundan altı sene önce vefat eden Abdullah bin Yusuf'un oğlu Abdullah'tan, babasından alacaklı olduğu parayı talep etmesi hakkındaki davada da bu özelliği görmekteyiz.

²⁶ BŞS. 937/4.

²⁷ BŞS. 937/13.

4.2.3. Kefâlet

Kefil; kefâlet eden, kaçındığı taktirde birinin borcunu ödemeyi taahhüt eden kimse anlamına gelir.²⁸ 937 no'lu defterde kefâletten dolayı borç ödemek zorunda kalan kişilere rastlanmaktadır.

“..... (?) Mahâllesinden Hacı Kayyum oğlu Hafız Hüseyin Efendi bin Feyzullah Ilıcakınık Karyesinden Taşlakçı oğlu Mehmed bin Osman muvâcehesinde bu bir buçuk sene mukaddem Ilıcakınık Karyesinden Feyzi oğlu Hüseyin'in hemşirem gaib ani'l-meclis Hadice'nin malı olup benim yedimden 400 guruş semen ile bir re's kara sığır öküzü iştirâ idüib ve semen meblâğ-ı mezkûrun yüz seksen bir gün müeccel ve mev'uduna bir aded Akdağlı kitabı semenden dahi 30 guruş ve ba'dehü müddet-i mezbûr hi'tâmında meblâğ-ı mezkûru idâne idemeyüb yine beş mah-ı müeccel olmak üzere hemşirem mezbûrenin malından ve benim yedimden yine bir cild Akdağlı ki'tâbı semenden 221 guruşun cem'an 4521 guruşun 300 guruşu makbuzum bâki 1521 guruş merkûmun zimmetinde hemşirem mezbûreye deyni olmağla hemşirem mezbûre Hadice'nin dahi bana deyni olup meblâğ-ı mezkûru deynine mahsuben bana havâle itmekle medyun-ı merkûm Hüseyin'in deyni olan meblâğ-ı mezkûrun yevm-i mezbûr hi'tâmında edâsına kefâlet-i mutlaka-i sahîha-i şer'îye ile merkûm Mehmed kefil-i bi'l-mal ve zamin olup merkûm Mehmed'in kefâleti hasebiyle meblâğ-ı mezkûru bana havâle-i edâya tenbîh olunmak matlûbundur diyü ba'de'd-da'vâ ve's-suâl kefil-i merkûm Mehmed cevabında kefile ber-vech-i muharrer kefâletini ikrâr lâkin 400 guruşu tamamen' müvekkilim merkûm Hüseyin deynini müddeî-i merkûm Hafız Hüseyin'e edâ idüib benim ve iki cihetden müeccel ve mevudu olan 521 guruşa kefâletini inkâr ve meblâğ-ı mezbûrun edâsını yine taleb olunduğu ityân-ı beyyineden izhâr-ı acz idüib talebiyle müddeî-i merkûma yemin virilmeğin edâsına hükm şüid ve müddeî-i merkûm Hafız Hüseyin'in ki'tâbı semenlerinden olan 521 guruş dahi kefil-i merkûmun kefâletini beyyineye havâle”.²⁹

Bu davada, Hacı Kayyumoglu Hafız Hüseyin Efendi'nin kız kardeşine Feyzioğlu Hüseyin'in 1521 guruş borcu olup, kız kardeşinin de kendisine borcu olmakla, Hafız Hüseyin Efendi'nin bu parayı kendisine teslim etmesini Feyzioğlu Hüseyin'in kefilî Mehmed bin Osman'dan talep etmiştir.

4.3. CEZA HUKUKU

937 no'lu şer'îye sicili defterinde ceza hukuku kapsamına giren 2 darp, 2 gasp, 2 hırsızlık, 1 cinayet tespit edilmiştir.

²⁸ Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, s. 502.

²⁹ BŞS. 937/23.

4.3.1. Darp

*“Bolu’ya muzâf Sazak Nâhiyesi’ne Yenice Za’meddin Karyesi sâkinlerinden Receb oğlu Hasan bin Mustafa meclis-i şer’de li-ebeveyn er karındaşı muvâcehe işbu târihden bir ay mukaddem karye-i mezbûrede tahta nizâından dolayı bukağını sokup elimin parmağını ısırđı diyü tasaddî eylediğim da’vâmdan bi’r-rızâ meccânen karındaşım merkûm ile sulh olduğum oldahi sulh-i mezkûru ba’de’l-kabul hususa müteallik âmme-i da’vâdan karındaşım 4 merkûmun kabulü hâvî zimmetin ibrâ ve istâd ve iskât eylediğimde oldahi mezkûru kabul eyledi didikde kayd şüid 28 Ca 85”.*³⁰

*“Medine-i Bolu’ya tâbi muzâf Gökçesu Nâhiyesi’ne tâbi Çele Divanı’nın Tetemeçele karyesi sâkinlerinden Molla Osman oğlu Hüseyin bin Ahmed meclis-i şer’de yine karye-i merkûme sâkinlerinden Hâlil oğlu Hâlil bin İbrahim muvâcehesinde ben merkûmun davâr cubanı olub bana davâra niçin bakmadın diyü işbu mâh-ı hâlin 16. cumartesi günü Gökçeagaç tâbir olunur hatab ile sağ koluma ve sağ ayağıma darb ve karabere itmek mûcib-i şer’îyi icra olunmak matlûbundur diyü ba’de’d-da’vâ ve’l-inkâr muslihîn tavassutuyla’ an inkâr beynimiz ıslâh ve tanzim olunarak tasaddî eylediğim darb ve da’vâmdan bi’r-rızâ 58 guruş üzerine sulh olduğumda oldahi sulh-i mezkûru ba’de’l-kabul âmme-i da’vâdan tarafyenden her birimiz âherin zimmeti kabul şüid 18 Cemâziyelahir 85”.*³¹

Yukarıda geçen birinci davada, Yenice Za’meddin köyünden Receboğlu Hasan bin Mustafa, tahta kavgasından dolayı erkek kardeşinin boğazını sıkıp elinin parmağını ısırmasından dolayı giriştiği davadan rızasıyla karşılık beklemeden vazgeçmesiyle sulh olduklarını belirtmektedir.

İkinci davada ise, Teteme Çele köyünden Molla Osman oğlu Hüseyin bin Ahmed, aynı köyden Halil bin İbrahim’e, onun çobanı olup, davarlara bakmadığını söyleyerek gökçeagaç tabir edilen odunla sağ koluna ve sağ ayağına vurup berelemesi yüzünden şikayet etmekle 58 guruşa sulh olduklarını belirtmektedir.

4.3.2. Gasp

“Bolu’ya tâbi Alpagut Karyesi’nde sâkin iken bundan akdem vefât iden Kethüdâ oğlu Abdülkadir bin Abdullah’ın verâseti zevce Şerîfe bint-i İbrahim bint-i kebîre Gülsüm ve Âişe ve Fâtıma ve bint-i sağır Nazîfe ve Nûriye’ye münhasır oldukdan sonra sagir-i mezbûr Nazîfe’nin tesviye-i ümûruna vasî-i vâlidesi zevce-i mezbûre Şerîfe ve bint-i kebîre Fâtıma’dan her biri bi’l-asale vi bi’l-verâse ve bi’l-vesâye meclis-i şer’de yine karye-i

³⁰ BŞS. 937/2.

³¹ BŞS. 937/5.

merkûme sâkinlerinden Baltacı oğlu Şakir bin Mehmed muvâcehesinde mûrisimiz müteveffâ-yı merkûmun hakkı olup karye-i merkûmda kâin bir taraftan kendi bağçemiz ve bir taraftan yol ve bir taraftan câmi-i şerîf-i vakf ve İmam Rıfki tarlası ve bir taraftan Molla Mehmed bağçesi ile mahdûd iki evlek mikdarı bağçede mağrus ceviz ağaçları bi'l-istisna üç evlek mikdarı mahâlî imtiyaz ve âdât-ı fâsıla vaz'ıyla mûrisimiz müteveffâ-yı merkûmun Çakmaklar ve Alpagut Karyelerinin kaydlarının vakf akçelerine 350 guruş deyni olup zikr olunan üç evlek mahâl bağçe-i bi'l-müzâide merkûm Şakir Usta'ya 350 guruşa fûruht olunub zikr olunan 2 ağaç ceviz ağaçlarına dahi müdahâle itmek müdahâlesi men' olunmak matlûbumuzdur diyü da'vâ itdiklerinde oldahi cevabında zikr olunan üç evlekde mahâl iken derununda zikr olunan 2 ağaç ceviz ağaçlarıyla me'ân bi'l-müzâide 350 guruşa iştirâ eyledim diyü cevab itdiği müddeiyyân-ı mezbûranların bi'l-istisna üç evleğin mikdarı mahâl-i fûruht olduğunda isbâta havâle".³²

"Bolu'ya tâbi Çakmaklar Karyesinden Haydar oğlu Emin bin Mehmed nâm Alpagut Karyesinden Emir Ahmed oğlu Kadir bin Yaşar muvâcehesinde kara sığır danasına vâziü'l-yed olan Debbağlar Mahâllesi'nden berber Sâlih bin Sâlih hazır olduğu hâlde işbu târihten 3 ay mukaddem 125 guruşa dana-i mevsûf-ı mezkûru merkûm Kadir'den iştirâ idiüb semenî olan meblâğ-ı mezbûru merkûma tamamen' edâ ve teslîm itmemele bugün hazır merkûm Sâlih dana-i mevsûf-ı mezkûru benden almağla semenî olan meblâğ-ı mezbûru bana teslîm tenbîh olunmak matlûbumdur diyü da'vâ itdikde oldahi ikrâr ve i'tirâf idiüb lâkin dana-i mevsûf-ı mezkûr kapumdan yetişme nitâcen malımdır didikde hâzır-ı merkûm dahi cevabında bir sene mukaddem Çilimli'ye tâbi Bağışlar karyesinden Hasan Usta oğlu Mehmed'den 37 guruşa iştirâ idiüb bir(?) yedimde kalub zâyi'oldu diyü merkûmun nitâcen malı olduğunu inkâr ider isbâta havâle olduğu Alpagut Karyesi'nden orta boylu kara sakallı sağ gözü âmârencber taifesinden Hacı Mehmed oğlu Memiş bin Memiş ve orta boylu kara sakallı rencber taifesinden Çavuş oğlu Ahmed bin Ahmed şehâdetleriyle sabit olup hayvan-ı mevsûf-ı mezkûru merkûm Molla Kadir'e teslîm merkûm Sâlih'e tenbîh olunduğu kayd şüd 14 Ramazan 85".³³

Birinci dava, Alpagut köyü sakinlerinden iken vefat eden Kethüdaoğlu Abdülkadir bin Abdullah'ın varisleri, aynı köyden Baltacıoğlu Şakir bin Mehmed'in kendilerine ait iki adet ceviz ağacına müdahale etmesiyle, men olunmasını talep etmeleri üzerine isbat etmelerine karar verilmesi hakkındadır.

İkinci dava, Çakmaklar köyünden Emin bin Mehmed'in, üç ay önce 125 guruşa Kadir bin Yaşar'dan satın aldığı danasına Debbağlar mahallesinden Berber Salih bin Salih'in el koymasıyla, Salih'den 125 guruşu talep etmesiyle merkum Salih

³² BŞS. 937/4.

³³ BŞS. 937/11.

kendi yetiştirdiği malı olduğunu söyleyip, Kadir bin Yaşar ise şahitleriyle Bağışlar köyünden satın aldığını ispat etmekle Salih bin Salih'in danayı Kadir bin Yaşar'a teslim etmesi hakkındadır.

4.3.3. Hırsızlık

*“Medine-i Bolu’ya tâbi Gökçe Karyesinde sâkine Hacı Ahmed gelini Fâtıma bint-i Osman nâm yine karye-i merkûma sâkinlerinden Hacı Ahmed oğulları Hasan ve Hüseyin ve Ali ve mezbûre Fâtıma’nın hizmetkarı Hacı Hasan bin Selim ve merkûm Hüseyin’in zevcesi Hadice bint-i Mehmed merkûm Gâlib’in zevcesi Emniye bint-i Hacı Mehmed muvâcehelerinde bundan 4 gün mukaddem ben tarlada iken gelin olduğum menzil odasında mevcut olan 1000 beyaz akçe, 0460 yirmilik altın, 0200 nühas akçe, 1660 cem’ân meblâğ-ı mezbûru merkûmun me’ân dolabdan sirka itmeleriyle suâl olunub bana teslîm merkûmlara tenbîh olunmak mutlak da’vâ ve’l-inkâr müddeiyye-i mezbûreden yine talep olundukda külliyyen izhâr-ı acz idüüb talebiyle cümlesine yemin virilmiştir. 23 Ramazan 85”.*³⁴

“Bolu’ya tâbi Çivril Karyesi sâkinlerinden Çavuş oğlu İbrahim bin Hasan nâm Güzlük (?) karye-i merkûme sâkinlerinden Parmaksız bin Mustafa nâm merkûm Mustafa târihten on beş gün mukaddem leylen menziline girüb mürt (?) eylediği eşya

45 şairli yazlık yarım 3 15 inkâr

10 kebir bıçak 1 inkâr

40 kapaklı tencere 1 inkâr

30, 1 inkâr

125

150 nakd akçe olarak bakır akçe inkâr

025 tahta aded 25 kapak altı inkâr

300

*mevcud ise aynen müstehlek ise ba’de’s-sübût kıymetini bana teslîm merkûm Şakir’e tenbîh olunmak matlûbumdur diyü ba’de’d-da’vâ akibü’l-inkâr cümlesine yemin virilmiştir. 3 Zilhicce 85”.*³⁵

Birinci davada, Gökçe köyünden Fatıma bint-i Osman, isimleri yazılı altı nefer kişilerden, kendisi tarlada iken gelin olduğu menzil odasından çaldıkları eşyaları talep etmesi üzerine onların inkar etmesiyle Fatıma’nın da delil getiremediğini anlatmaktadır.

³⁴ BŞS. 937/13.

³⁵ BŞS. 937/22.

İkinci davada, Çivril köyünden Çavuşoğlu İbrahim bin Hasan, aynı köyden Parmaksız bin Mustafa'dan, onun 15 gün önce evinden çaldığı malları talep ettiğinde inkar etmesi üzerine cümlesine yemin verdirildiğini anlatmaktadır.

4.3.4. Cinayet

*“Husûsâtı'l-beyan mahâllinde keşf ve tahrîriçün savb-ı şer'-i enverden mezunen irsal olunan Kâtib Ahmed Nûri Efendi ve Zabtiye Arnavud Mustafa ve Cerrah cereci oğlu Ahmed nâm kimesneler ile Medine-i Bolu'ya tâbi Salıbeğler Karyesinde vâki müteveffâ Hasan'ın na'sı üzerine menziline varub, karye-i merkûmenin ihtiyar meclisi hazır olduğu hâlde şifa ve mu'âyene olundukda, müteveffâ-yı merkûmun bâbası Ahmed Akça şehirde bulunmağla vâlidesi Hadice Hatundan suâl olundukda, cevabında karye-i merkûme sâkinlerinden gaib anı'l-belde Celil oğlu Mehmed oğlu müteveffâ-yı merkûm ile karye-i mezbûre câmi-i şerîfesinde teravih nâmazını ba'de'l-edâ dışarı çıkarken merkûm Celil oğlu Mehmed oğlum müteveffâ-yı merkûm Hasan'ın ayağına basub çamur bulaşmağla oğlum müteveffâ-yı merkûm dahi merkûm Mehmed'in bulaşdırdığı çamuru merkûm Mehmed'in üzerine sürerek olvechle beynlerinde nizâ hasıl olduğundan merkûm Mehmed yedinde bulunan çakı buçağını oğlum müteveffâ-yı merkûm Hasan'ın sol böğrüne sokub mecruh olarak olhâlde oğlum hayatında bana beyan eylemiş olmağla 16 gün mürûrunda basılı mahâlîli ağrıdan kan revan olarak vefât eylediğini cevab itmek cerrah merkûm Mehmed'den suâl olundukda cevabında bıçak yarasıdır lâkin müteveffâ-yı merkûm Hasan yarası iltiyam-pezir olmak üzere iken vefâtından bir hafta mukaddem mezkûr kurbünde vâki tarlaya iniyor savıkılub tekrar huma hastası olarak vefât eyledi diyü cevab itmek ihtiyar cümlelerinden suâl olundukda cevaplarında târih-i mezkûrede müteveffâ-yı merkûm câmi-i şerîfeden dışra çıktığında bizler mektebde oturur idik müteveffâ-yı merkûm Hasan ile merkûm Mehmed'in niza eyledikleri görmedin ise de âherden istimâ' eyledik diyü cevab eylediklerini kâtib-i mezbûr mahâllinde ketb ve tahrîr ve me'ân mebûs-ı ümenâ-i şer' dolub alâ vukû'a inhâ ve takrîr itmeğin kayd şüd 25 Ramazan 85”.*³⁶

Belirtilen davada, Salıbeğler köyünde Ramazan ayında teravih namazından çıkarken Celil oğlu Mehmed, Hasan'ın ayağına basmış, Hasan ise ayağına bulaşan çamuru Mehmed'in üzerine sürmüştür. Bu sebepten çıkan kavgada Celil oğlu Mehmed Hasan'ı bıçaklamıştır. Daha sonra Müteveffa Hasan'ın naşını incelemek

³⁶ BŞS. 937/15.

üzere gönderilen heyetin görgü şahitlerini dinleyip ölünün naşını da muayene ettikten sonra durumu gelerek mahkemeye bildirmişlerdir.

BÖLÜM V

937 NO'LU ŞER'İYE SİCİL DEFTERİNİN SOSYO- EKONOMİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİMESİ

5.1. Şehirde Sosyo-Ekonomik Hayat

Osmanlı Devleti idari yapısı içinde kent (şehir) diyebileceğimiz yerler eyalet ve sancak merkezleridir. Şehirler genelde devletin bütün idari ünitelerinin bulunduğu yerdir. Bu dönemde şehir halkı genel olarak iki grupta toplanmaktadır. Biri geçimini devlet hazinesinde sağlayan grup, diğeri ise geçimini ticaret ve el emeğiyle temin eden gruptur.

Birinci grubu Vali, Askerler, Mütesellim, Defterdar, Sandık Emni, Ayân, Kadı, Müftü, Nâkibü'l-eşref, Kaymakam, Müderrisler, İmamlar ve muhtarlar gibi görevliler ile Şeyhler, Dervişler, Tarikat ileri gelenleri vb. gibi kimseler oluştururdu. İkinci grubu oluşturanlar ise esnaf, zanaatkar, hizmetli ve toprakla uğraşan kimselerdir. Devlet yönetiminin zayıflaması, otoritenin gittikçe azalması üzerine mahalli yöneticilerin halkı gittikçe ezmesi üzerine ikinci grup halkın mali güçleri gittikçe azalmıştır¹

İncelemiş olduğumuz kayıtlardaki terekeler Bolu halkının ekonomik durumu hakkında da bize bilgi vermektedir. Sosyal statü bakımından birinci grupta yer alanların terekelerinin kabarık olduğu göze çarpmaktadır. Aşağıda verilen dava örneğinde ölmüş olan Hüseyin Bey'in terekesi 14.161 gurus olarak hesaplanmıştır.

“Medine-i Bolu’ya tâbi Örencik Karyesinde sâkin iken târihten 1 sene mukaddem vefât iden Hüseyin Beğ Hacı Emin bin Abdullah’ın verâseti zevce Âişe bint-i Mustafa sabî kebir oğulları Nûri ve Bayram Beğler sagir oğulları Tahir ve Emin kızı Emine’ye münhasır ba’dehü ibn-i kebir-i merkûm Bayram Beğ dahi vefât idiüb verâseti zevce Zineti bint-i Hasan sagir oğlu Kadir sagir kızı Atiye’ye münhasır olduğu lede’s-şer’i’l-enver zâhir ve nümâyan oldukdan sonra sagîrun-ı mezbûrun Tahir ve Emin ve bintenin kibel-i şer’den dahi hediyeleri vâlideleri mezbûre Âişe tarafından taleb ve da’vâ ve ahz u kabz ve sulh ve ibrâyâ vekil olduğu zât-ı mezbûreyi bi’l-ma’rifeti’s-şer’iyye Ârifan olan mârrü’l-beyan Örencik Karyesinden Ateş Ağa oğlu Durmuş bin Hasan ve dükkancı oğlu Molla Hüseyin bin Ali şehâdetleriyle sabit ve sübût-ı vekâletine hükm-i şer’ lâhik olan Okçular

¹ Dursun Bayraktar, a.g.t., s. 88

Karyesinden mezbûr Âişe'nin zevc-i metrûkü Sarı Mustafa oğlu Molla Ârif bin Mustafa meclis-i şer' de sagir oğlu Kadir ve sulbiye kızı Atiye'nin kibel-i şer'den vasi mansûbeleri vâlideleri mezbûre Zineti Hatun tarafından vekil-i müseccel-i şer'îsi Karamanlı Mahâllesi'nden çubukçu İsmail Usta bin Hüseyin muvâcehesinde ve kebir-i merkûm İsmail Usta'nın zimmetin ibrâ ve iskât ve kabul. 12 Zilka'de 85. Hâlil Efendi, Tahir Ağa, Sâdık Beğ, Hacı İzzet Ağa, Kadir Efendi, Hacı Abdullah Efendi, Mazhar Beğ.

Müteveffâ Bayram Beğ zimmetinde sagiran-ı mezbûranların mevrûsları müteveffâ-yı merkûm Hüseyin Beğ'in hin-i vefâtında terekisi ma'rifet-i şer'le tahrîr olunub 14161 gurusu baliğ olub 9683 gurusu deyni tebeyyün itmek hat ve tenzîl olunub sahu'l-bâki 4478 gurusu beynelverese taksîm olunarak sagiran-ı mezbûran Tahir ve Emin'in hisselerine 870 gurusu 28 para cem'ân 1741 gurusu 16 para hisselerini müteveffâ-yı merkûm Bayram Beğ bâbası müteveffâ-yı mezbûr Hüseyin Beğ'in terekasinden kendi hissesine fazla eşya ahz u kabz idüub sagiran-ı mezbûranların hissesi olan 1741 gurusu 16 para zimmetinde kalmağla hâlen müteveffâ-yı sani merkûm Bayram Beğ vefâtından mukaddem 85 senesi Receb-i Şerîf'in guresi târihiyle Bolu Çarşusunda müteveffâ Hacı Beğ'in Fener'de vâki han arsasında papaz günü benim li-eb er karındaşım sagiran-ı mezbûran Tahir ve Emin'e babalarından mevrûs mallarından 960 gurusu deyni olduğu ikrâr dahi itmişdi ikrârı mûcibince meblâğ-ı mezbûr 961 gurusu sagiran-ı mezbûranlar için bi'l-vekâle bana teslim vekil-i merkûm İsmail Ağa'ya tenbîh olunmak matlûbundur diyü ba'de'd-def' ve'l-inkâr bint-i şehâdet Okçulardan Hacı Hasan oğlu Mustafa bin Ahmed ve Örencikden Dükkancı oğlu Molla Hüseyin bin Ali şehâdetleriyle bi't-tahlîf 14 Zilka'de 85²".

Bu dönemde Bolu şehir merkezinde yerleşen kişiler daha çok ticaret, zanaat ve tarım ile uğraşmaktaydı. 937 no'lu deftere göre Bolu'daki meslek grupları Debbağ³, Hathat⁴, Kalaycı⁵, Aşçı⁶, Attar⁷, Semerci⁸, Çamaşırcı⁹, Pabuşçu¹⁰, Çilingir¹¹, Abacı¹² olarak geçmektedir. Şehir merkezinde Müslümanlardan başka gayr-i müslimler de yaşamaktaydı. Bolu şehri ile taşraları arasındaki ilişki, incelediğimiz defterden çıkarabileceğimiz sonuçlardan bir tanesidir. 937 no'lu defterde tarafları şehirde olan sicil kaydı % 25, tarafları şehir ve taşrada olan sicil

² BŞS. 937/3, 6, 7, 9, 12, 15, 17, 18, 20, 23

³ BŞS. 937/20

⁴ BŞS. 937/3

⁵ BŞS. 937/6

⁶ BŞS. 937/9

⁷ BŞS. 937/15

⁸ BŞS. 937/12

⁹ BŞS. 937/15

¹⁰ BŞS. 937/7

¹¹ BŞS. 937/23

¹² BŞS. 937/7

kaydı % 40 olarak tespit ettik. Defterdeki borç ya da alacak-verecek davalarını incelediğimizde, alacaklı olan kesimin daha çok şehirde oturanlar olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum bize şehirlerdeki yaşayan kişilerin, taşraya nazaran daha çok para ya da mal sahibi olduğunu gösterir.

Aşçılık mesleğinin bugün olduğu gibi, 1868-1869 yıllarında da Bolu’da ünlü olduğunu sicil kayıtlarından tespit edebiliriz.

“An-asl Bolu’ya muzâf Gökçesu Nâhiyesi’ne tâbi Çorak Karyesi sâkinelerinden olub mahrûse-i Galata’ya muzâf Kasaba-i Beşiktaş’a tâbi Ömer Avfi Efendi Mahâllesi’nde sâkine Fâtıma Hanım bint-i İbrahim karyesi merkûme hudûdu dahilinde vâki babasından (?) müstakil bir taraftan Elhâc Sâlih Ağa tarlası ve bir taraftan Beğimiz Cenk İbrahim Ağa tarlası ve bir taraftan Tüylü oğlu İbrahim ve Abdullah ve Hasan Çayırı ve bir taraftan tarîk-i âmm ile mahdûd tahminen bir dönüm mikdarı arazi emiriyeden bir kıt’a tarlasını yine Nâhiye-i mezbûra tâbi Kuz-ı Kebir Karyesi sâkinlerinden ve aşçı esnafından Bayram oğlu Hüseyin Ağa ibn-i Bayram nâm kimesneye Der-Aliyyede 600 guruş bedel medfu ve makbuza ferağ ve tefvîz idüb oldahi ber-vech-i muharrer teferrüğ ve tefevvüz ve kabul idüb temessükünü tarafından takrîr ve i’tâ-i hüccet temessûke bir kıt’a hüccet-i şer’iyye nâtik olduğu üzere kabulünü mevkufa vekil eylediğini Nâhiye-i mezbûra tâbi Büyükkuz Karyesi’nden Değirmenci oğlu Mehmed bin Ahmed ve İbrahim bin Hüseyin şehâdetleriyle sabit ve sübût-ı vekâlete hükm-i şer’-i lâhik olan cevabında karyesinden üçüncü oğlu Ali Efendi bin Hasan 25 Receb 85¹³”.

Yukarıdaki sicil kaydında açıklandığı gibi, Aslen Gökçesu Nâhiyesine tâbi Çorak köyünden olup İstanbul’da Beşiktaş’ta ikamet eden Fatıma Hanım bint-i İbrahim, köyünde bulunan bir kıta tarlasını Kuzkebir köyünden Aşçı Hüseyin Ağa bin Bayram’a 600 guruşa satmıştır.

Aşağıdaki sicil kaydını incelediğimizde, Aslen Çorak Köyü sakinlerinden olan Kadiroğlu Hacı Yusuf’un, vefat etmeden önce İstanbul’da Mâbeyn Müşiri¹⁴ Hakkı Paşa Hazretlerinin aşçısı olduğunu anlamaktayız.

“An-asl Çorak Karyesi sâkinlerinden olub Der-Aliyyede Gümüşsuyu Hastahanesinde vefât iden Kadir oğlu Hacı Yusuf bin Yakub bin Abdullah’ın verâseti zevce Âişe bint-i Ahmed ibn-i sagir Rızâ bint-i sagir Şerîfe’ye münhasır oldukdan sonra sagiran-ı mezbûranın ba-hüccet-i şer’iye tesviye-i umûrlarına kibel-i şer’den vasî-i mansûbeleri vâlideleri

¹³ BŞS. 937/9

¹⁴ Mâbeyn: Sarayda haremle selamlık arasındaki oda; Sarayda vükelanın ve diğer zevâtın müracaat edecekleri ve padişahın yakınlarının bulunduğu oda. Bkz **Ferit Devellioğlu**, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Yay. Haz.: Aydın Sami Güneyçal, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 1996, s. 558

mezbûre Âişe meclis-i şer’de takrîr-i ani’l-merâm ider ki mûrisimiz zevcimiz müteveffâ-yı merkûm Hacı Yusuf Der-Aliyye’de mâbeyn müşiri müteveffâ Hakkı Paşa Hazretlerinin aşcısı olub paşa-yı müşariün ileyh zimmetinde aşcılık ücret 1400 gurus alacak hakkı olub kable’l-ahz ve’l-istifâ fevt olub bize mevrûs olmağla Der-Aliyye’de müteveffâ Hakkı Paşa’nın terekesinden taleb ve da’vâ ve ahz u kabza ve makbuzunu bize îsâl ve teslîm bi’l-vesâye ve bi’l-verâse kabulünü mevkûfe tarafımdan vekâlet-i mutlaka-i sahîha-i şer’iye ile Kuz-ı Sagir Karyesi sâkinlerinden Hâlil bin Mehmedi vekil ve nâib-i nasb ve tâyîn eylediği oldahi kabul şüd. 24 Receb 85. Çorak Karyesi’nden Veli Ağa oğlu Mustafa bin Ömer, Yine karyeden Kadir oğlu Hüseyin bin Hasan¹⁵.

5.1.1. Müslümanlar

Bolu’da Müslüman ve gayr-i müslim sınıf mevcuttur. Şehirde yaşayan nüfusun çoğunluğunu Müslüman halk teşkil eder. Tespit ettiğimiz 14 mahalleden 13’ünde Müslüman nüfusun bulunması bunu kanıtlamaktadır. Mahalle-i Ermeniyan olarak geçen diğer mahallede Ermeniler ikamet etmektedir. Şehirde yaşayan Müslüman halk ticaret, zanaat ve tarım işleri yapmaktadır. 937 no’lu defterde tarafları Müslüman olan sicil kaydı % 90’dır. Tarafları Müslüman ve gayr-i müslim olan sicil kaydı % 8’dir. Anlaşılan o ki, nüfus yoğunluğuna bağlı olarak sosyo-ekonomik ve kültürel bakımdan Müslümanlar ve gayr-i müslimler arasındaki ilişki azımsanamaz.

Ermeni mahallesinden vefat eden Nemci Mitas veled-i Abram’ın varisleri, Debbağlar mahallesinden Hatim Bey bin Abdurrahman’dan, babalarının kendisinde olan 1100 gurus alacak hakkını talep etmeleri¹⁶ davasında olduğu gibi, genellikle alacaklı olan tarafın Ermenilerden olduğu saptanmıştır.

Bir diğer önemli husus Ali Efendi Fetvâsı¹⁷ kitabının Müslüman terekelerinde yerini almasıdır. Asıl adı “Fetâvâ-yı Ali Efendi”dir. Osmanlı Devleti’nde 1673-1692 yılları arasında Şeyhülislamlık yapan Çatalcalı Ali Efendi’nin kitabıdır. Bu eser Osmanlı Fetvâhanesi’nin en muteber kabul ettiği dört

¹⁵ BŞS. 937/9

¹⁶ BŞS. 937/5

¹⁷ BŞS. 937/9, 11, 19, 21

fetvâ kitabından biridir¹⁸. Bir senelik Ali Efendi Fetvâsı kitabına biçilen değer, 72 ile 87 guruş arasında değişmiştir.

5.1.2. Gayr-i Müslimler

Tarih boyunca Müslümanlar gayr-i Müslimlerle iç içe, yan yana olmuşlar, birlikte yaşamışlardır. Gayri Müslimler yaşayış şartları itibariyle Müslümanlardan ayrırlırlardı. Müslümanlar onların kendilerine benzememelerinde fazla bir dini titizlik gösterirlerdi. 1904 yılında Ermeni mahallesinde 179 hane ve 908 nüfus vardır. Esasen incelediğimiz dönem bu tarihe fazla uzak olmadığı için, bu veriler bir delil olarak kullanılabilir.

Fatih döneminden itibaren Osmanlı Devleti'nin bünyesinde ticari ayrıcalıklar elde eden Ermeniler, XX. Yüzyılın başlarına kadar Müslümanlara oranla refah dolu bir hayat yaşadılar. Bugün bile halk arasında “Gavurlar Mahallesi”¹⁹ olarak adlandırılan yer, 937 no'lu defterde “Ermeni Mahallesi” olarak geçiyor. Bu mahalle, Abdülmecit Dönemi'nde Rusların baskısından kaçıp Osmanlı'ya sığınan Ermeniler tarafından kurulmuştur²⁰.

Genelde ticaret ve zanaatle uğraşmışlar, birçok kişi ve kamu görevlisine borç vermişlerdir. İncelemiş olduğumuz sicil kayıtlarında Ermenilerin kendi arasındaki davalar, defterin % 3'ünü kapsamaktadır.

“Ermeni Mahâllesinden ve Ermeni milletinden tekfur-ı veled-i Bâbahan nâm mahâlle-i mezbûreden ve Ermeni mahâllesinden Hamadili oğlu Kirkor veled Huriye (?) bint muvâcehesinde merkûm Kirkor zimmetinde târihten bir ay mukaddem malımdan ve yedimden cihet-i bakır akçe darı yerinde 400 guruş ahz u kabz ve ümuruna sarf idüb târih-i merkûmda darı yerinde Hacı Mustafa'nın salaşında hesab görüb meblâğ-ı mezbûr 400 guruşu ikrâr dahi itmişdi olvechle meblâğ-ı mezbûru merkûmdan hâlen taleb iderim diyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr isbâta havâle olunduğu. Darı yerinden ince oğlu Hasan bin Abdullahdan, yerinden incenin oğlu Hasan Efendi, Hacı Mustafa, Tahir Ağa, Molla Emin Efendi”²¹.

¹⁸ **Cengiz Kallek**, “Fetevâ-yı Ali Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 12, İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası, 1995, s. 438

¹⁹ Şimdiki Aktaş Mahallesi

²⁰ **Hüseyin Sarı**, “XIX. Yüzyıldan Cumhuriyet'e Bolu Sancağı'nda Ermeniler”, *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslar Arası Sempozyumu*, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları No: 10, 1998. s.15

²¹ BŞS. 937/16

Yukarıda, Ermeni mahallesinden Tekfur veled-i Babahan'ın, aynı mahalleden Kirkor'dan 400 gurus alacak hakkı olup talep etmekle Kikor'un inkar etmesine dair davadan bahsedilmiştir.

937 no'lu deftere göre, şer'î mahkemeleri kabul etmesine rağmen gayr-i Müslimlerin şahitlik yaptıklarına rastlanmamaktadır. Halbuki 1856 yılında yayınlanan Islahat Fermanı'nda; Müslümanlarla gayr-i Müslimler arasında veya gayr-i Müslimlerin kendi aralarında çıkan anlaşmazlıklarda, gayr-i Müslimler de şahitlik yapabilecekti²². Bolu gibi merkeze yakın bir yerde Islahat Fermanı hükümlerinin, aradan 12 yıl geçmesine rağmen hala tam anlamıyla uygulanmadığını söylemek mümkündür.

Tanzimat ile birlikte başlayan yeni yapılanma döneminde Hristiyan unsurlar vilayet meclislerinde, mahkemelerde görev almaya başlayınca Bolu Sancağı'nda da benzeri uygulamaları görmekteyiz. *“Ermeni milletinden ve temyîz-i hukuk meclis âzâsından Kazl oğlu Kirkor veled-i Ohannes”*²³ açıklamamıza bir örnektir. Adı geçen Kirkor, Zağferanborlu (Safranbolu)'dan bir taşçı ustası getirterek Ermeni mahallesinin su yolunu tamir ettirmek istemiştir.

“Zağferan Borlulu taşçı esnafından ve Devlet-i Aliyye'nin Ermeni milletinden Suzar Usta veledi Astoz nâm Medine-i Bolu mahâllatından ve Devlet-i Aliyye'nin Ermeni milletinden ve temyîz-i hukuk meclis âzâsından Kazl oğlu Kirkor veled-i Ohannes nâm mahâlle-i mezbûrenin çamaşurhanesinin su yolunun bana emr idüb ben dahi emrile yapup ücretim 480 benim ve kalfa ve çırağım yevmiyesi 12 38 etmek parası 115 teslîm eylediği minhâ

365

*meblağ-ı bâkî-i mezkûru merkûmdan hâlen taleb iderim diyü da'vâ itdikde oldahi cevabında suyu getir diyü emr itdim lâkin suyu getirmedi olvehle dirim diyü cevab”*²⁴

5.2. Köyde Sosyo-Ekonomik Hayat

Osmanlı Devleti'nde köyler en küçük idâri birimdi. Bolu köylerinin en önemli özelliklerinden birisi, kuruldukları günden bugüne kadar, kökenleri olan Türk-Oğuz boylarının adlarını muhafaza etmeleridir. Dodurga, Kızık, Yıva, Çepni,

²² **Ufuk Gülsoy**, “Islahat Fermanı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 16, İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası, 1995, s. 187

²³ BŞS. 937/11

²⁴ gös. yer.

Kınık, Avşar, Eymür bunların başlıcalarıdır. Bu bakımdan Orta Asya Türk-Oğuz kültürünün günümüze kadar bozulmadan gelen kırıntılarını Bolu ve köylerinde bulmak mümkündür²⁵. Defterde bulunan sicil kayıtlarının % 35'i tarafları taşrada olan davalardır.

Bolu köylerinin temel geçim kaynakları tarım, orman ve hayvancılığa dayanmaktadır. “Rençber Taifesi” olarak da isimlendirilen çiftçiler Bolu Sancağı’nda ekseriyeti teşkil eden gruptur. Yani halkın büyük bir kısmı klasik tarım toplumdur. Tanzimat’tan sonra getirilen yeniliklerden olan mülk edinme olayına yine defterde rastlamaktayız. Çiftçinin kullandığı eşyalardan “nacak, saban demiri, kürek ve delgeç²⁶” defterde zikredilen eşyalardır. Bolu’da yetiştirilen ürünlerden defterde “buğday, arpa, ceviz, bostan” ürünlerinin adı geçmektedir. Aşağıdaki davada bunu görmekteyiz.

“Meşciler Karyesi’nden Mustafa Beğ bin Ahmed nâm Debbağlar mahâllesinden Hatim Beğ bin Abdullah nâm mezbur Hatim Beğ’in bâbası müteveffâ Abdurrahman Beğ zimmetinde tarla bedelinden dolayı 500 guruş alacak hakkım olub meblâğ-ı mezbûr kable’l-ahz ve’l-istifâ fevt olmağla meblâğ-ı mezbûru tahsilçün mezbûr Hatim Beğ’den da’vâ itmemle kapu altında 16 yarım hinta ve 8 yarım şa’r üzerine 77 senesi sulh olmamızla bedel-i sulh olan 16 yarım hintadan 4 yarım ve 8 yarım şa’rdan 4 yarımı ahz u kabz itmemle bâkisi olan 12 yarım hinta ile 4 yarım şa’rı mezbûr Hatim Beğ’den hâlen taleb iderim diyü da’vâ itdikde ve’l-inkâr karyeden Ahmed Beğ bin Hâilil...²⁷”

Bolu’da taşrada yaşayan başka bir grup, Kıbtî (Çingene) taifesi idi.

“Sazak Nâhiyesi’ne tâbi Ocaklar Karyesi’nde Obanişin kıbtî taifesinden Ali bin Hüseyin nâm Mudurnu Kazâsına tâbi Ecinniler Karyesi’nden Abdullah bin Ali nâm merkûm Abdullah zimmetinde iki sene mukaddem bir re’s kır tayım ile merkûmun bir re’s kısırağla 100 guruş ustasıyla mübâdele itmemle meblâğ-ı mezbûru 100 guruş merkûmdan hâlen taleb iderim diyü da’vâ itdikde geçen sene meblâğ-ı mezbûrun tahsilçün Ceharşenbe nâibi Osman Efendi’ye da’vâ idüib meblâğ-ı mezbûru mûmâ ileyh tamamen’ def’ ve teslîm itdim diyü ba’de’d-def’ ve’l-inkâr isbâta havâle olunduğu. Şahidler: İğnecik’den Hacı Ali, karındaşı Molla Hasan, Serencefi’den İsmail Çavuş²⁸”

“Medine-i Bolu’da Debbağlar mahâllesi sâkinlerinden Zabtiye Zâim Mehmed bin Ahmed nâm Bolu Sancağı kazalarından Düzce kazasına

²⁵ Dursun Bayraktar, a.g.t., s. 90

²⁶ BŞS. 937/2, 5, 7

²⁷ BŞS. 937/9

²⁸ BŞS. 937/12

*tâbi Bâlâdlı karyesinde obanişin kıbtî taifesinden Ahmed bin Mehmed nâm merkûm kıbtî Ahmed zimmetinde târihden dört sene mukaddem malımdan ve yedimden iştirâ ve kabz eylediği iki re's bargiri semenden 1150 guruş alacak hakkım olub alacağım olan...*²⁹,”

Yukarıdaki davalarda açıklandığı gibi, Sazak Nâhiyesi'ne tâbi Ocaklar Karyesi'nde ve Düzce kazasına tâbi Bâlâdlı karyesinde kıbtî (çingene) taifesinden kişilerin bulunduğunu anlamaktayız.

Çiftçiler tarımın yanında hayvancılık ile de meşgul olmuştur. Yetiştirilen hayvanlar³⁰;

1. Bargir
2. Davar
3. Kara Sığır İneği
4. Kara Sığır Öküzü
5. Kara Sığır Tazesi
6. Keçi
7. Kısarak
8. Koyun
9. Manda Malağı
10. Manda Öküzü
11. Merkeb

Bolu Dağları eskiden beri kereste deposu olmuştur. Osmanlı Devleti'nin de en çok yararlandığı bölgelerden olmuştur. Köylerdeki halkın ormandan tomrukları alıp, öküzler vasıtasıyla Pazarcık İskelesi'ne (İzmit) götürdüğünü 937 no'lu defterde geçen şu ifadelerden anlıyoruz:

“Bolu kurâlarından Çepni Karyesi sâkinlerinden Suhte oğlu Hüseyin Ağa ibn-i Hasan nâm Mudurnu kazasına tâbi Aktaş Karyesi sâkinlerinden Kethüdâ oğlu Mehmed bin Mustafa nâm Emir oğlu Hüseyin bin Mehmed ve Mehmed Ali bin Mehmed hazır oldukları hâlde 83 ve 84 senesi Nallıhan kazasının kereste ağaçlarının kaza-i mezkûr meclis ile Sündiken Dağından Pazarcık iskelesine nakl etmek üzere kaza-i mezbûrda Ali ile bi'l-iştirâki's-seviyy kat' itmimizle kaza-i mezkûrda hükümet konağında merkûm Kethüdâ oğlu Mehmed ile Sündiken dağından Pazarcık

²⁹ BŞS. 937/12

³⁰ BŞS. 937/1, 2, 4, 6, 12, 15, 21

iskelesine indirmek üzere 25 Haziran 85 târihiyle bir kıt'a sened mucebince hâzır-ı merkûmanlar tarafından ben vekilim diyü kat' eylediği

2400 kemre ağacı 4 600

5600 lata ağacı 14 400

8000

Cem'ân sekiz bin guruşa kat' idüb hâla 3000 guruş merkûm Kethüdâ oğlu Mehmed'e edâ ve teslîm itmemle bâki zimmetinde 5000 guruş deynim olub lâkin benimle mukâvele eylediğim Bâlâda muharrer ağaçları indirmeyüb 8 aded (?) ağacı ve 8 aded(?) ağacı cem'ân 16 aded ağaç indirüb kereste memuru kabul idüb yedine memhur bir kıt'a ilm ü haber virmiş ise de lâkin benim yedime i'tâ eylediği yine mûcibince bâlâda muharrer ağaçları indirmedüğinden virmiş olduğum meblâğ-ı mezbûr 3000 guruş bana teslîm merkûm Kethüdâ oğlu Mehmed'e tenbîh olunmak matlûbumdur diyü da'vâ itdikle³¹

5.3. FOLKLORİK YAPI

5.3.1. Şahıs İsimleri

Folklorik yapıyı ve toplumun kültürel yapısını ortaya koyması açısından şahıs isimleri çok önemlidir. 937 No'lu Şer'iyye sicil Defteri'nde kullanılan Müslüman erkek isimleri şunlardır:

1. Abdulkadir
2. Abdullah
3. Abdurrahman
4. Abdülkerim
5. Arif
6. Asım
7. Bayram
8. Bekir
9. Cafer
10. Cemal
11. Cenk
12. Durmuş
13. Emin
14. Emir Salih

³¹ BŞS. 937/23

15. Ethem
16. Eyyüb
17. Fahri
18. Feyyaz
19. Feyzullah
20. Galib
21. Gevher
22. Hacı
23. Hakkı
24. Halid
25. Halil
26. Hamid
27. Hasan
28. Hatim
29. Hilmi
30. Hüseyin
31. İbrahim
32. İdris
33. İsmail
34. İzzet
35. Kadir
36. Kemal
37. Mahmud
38. Mazhar
39. Mehmed Ali
40. Mehmet
41. Memiş
42. Misdan (Mesdan)
43. Musa
44. Mustafa
45. Nafi
46. Nail

47. Naim
48. Nazif
49. Necib
50. Neşet
51. Numan
52. Nuri
53. Osman
54. Ömer
55. Ragıp
56. Ramazan
57. Raşid
58. Receb
59. Reşid
60. Rıfat
61. Rıfkı
62. Rıza
63. Rüşdü
64. Sadık
65. Sadullah
66. Saib
67. Said
68. Salih
69. Selim
70. Semi
71. Seyhan
72. Seyyid
73. Sinan
74. Suri Mehmed
75. Süleyman
76. Şaban
77. Şakir
78. Şamil

- 79. Şeref
- 80. Tahir
- 81. Veli
- 82. Yakub
- 83. Yaşar
- 84. Yusuf
- 85. Zaim

Bu isimlerden en çok kullanılanlar: “Ahmed, Abdullah, İbrahim, Hasan, Mehmed, Hüseyin, Mustafa, Ali”dir.

937 No’lu Şer’iyye sicil Defteri’nde kullanılan gayr-i müslim erkek isimleri şunlardır:

- 1. Abram
- 2. Akob (Agob)
- 3. Anestedi
- 4. Artin
- 5. Astoz
- 6. Bedros
- 7. Bogos
- 8. Dimitri
- 9. Doti
- 10. İsrail
- 11. İstebhan
- 12. Karabet
- 13. Kazl
- 14. Kirkor
- 15. Limni
- 16. Makraviç
- 17. Ohannes
- 18. Sekyas
- 19. Selken
- 20. Suzar
- 21. Yani

22. Yorgi

23. Yuri

937 No'lu Şer'iyye sicil Defteri'nde kullanılan bayan isimleri şunlardır:

1. Adiye
2. Akife
3. Aliye
4. Ayşe
5. Bahire
6. Behiye
7. Cennet
8. Dudu
9. Emine
10. Emniye
11. Fadıla
12. Fatıma
13. Gülsüm
14. Hadice
15. Hafize
16. Halime
17. Hamdune
18. Hamide
19. Hüma(Huma)
20. Marim (gayr-i Müslim)
21. Nazife
22. Necibe
23. Nefise
24. Nerime
25. Nuriye
26. Rabia
27. Rahime
28. Sırma

29. Şefika
30. Şerife
31. Tevhide
32. Ümmü Gülsüm
33. Ümmühan
34. Zeliha

5.3.2. Unvan ve Lakablar

1. Abazaoğlu
2. Abruhalıoğlu
3. Acemoğlu
4. Adalı
5. Ağa
6. Ahibabazade
7. Ak
8. Aka
9. Akbabaoğlu
10. Alaybeyzade
11. Aliagağlu
12. Alibeyoğlu
13. Altınbaşoğlu
14. Ammioğlu
15. Anbarlıoğlu
16. Arıkoğlu
17. Arnavut
18. Arslanbeyoğlu
19. Arzdamlıoğlu
20. Aşcıoğlu
21. Ateşagağlu
22. Ayvazoğlu
23. Bahçeköylü
24. Bakraçoğlu

25. Baloğlu
26. Baltacioğlu
27. Baltalı
28. Bayındırlı
29. Bayraktaroğlu
30. Bayramoğlu
31. Beğ
32. Bekiroğlu
33. Berberoğlu
34. Beşeoğlu
35. Bırakmazoğlu
36. Bıyıklıoğlu
37. Bilaloğlu
38. Bozraz
39. Bölükbaşioğlu
40. Calık(Çalık)
41. Canbazoğlu
42. Celibaşı
43. Celibeşeoğlu
44. Celiloğlu
45. Cemilbeşeoğlu
46. Cerebmecioğlu
47. Cevircioğlu
48. Cıgalı
49. Cıplak(Caylak?oğlu)
50. Cihanoğlu
51. Cirecioğlu
52. Cöneboğlu
53. Corakzade
54. Cozrazoğlu
55. Curazâde
56. Çakıroğlu

57. Çalıkoğlu
58. Çavuş
59. avuşoęlu
60. aylıoęlu
61. Çelebi
62. Çivicioęlu
63. olak
64. ömlekioęlu
65. Daęcioęlu
66. Daędelenoęlu
67. Davulcuoğlu
68. Dedeoğlu
69. Deli Hüseyinoğlu
70. Derviş
71. Dervişoęlu
72. Dilaveroğlu
73. Dirkli
74. Doęancioęlu
75. Durakoğlu
76. Dükancioęlu
77. Düşenlioęlu
78. Efendi
79. Eğri
80. Elhac
81. Emir
82. Emiroęlu
83. Eskioęlu
84. Eyyüboęlu
85. Feyzioğlu
86. Fizaloğulları
87. Gariboęlu
88. Göcek

89. Hacı
90. Hafız
91. Hamadilioğlu
92. Hamoğlu
93. Hamurcubaşı
94. Hamurcuzade
95. Hanımoğlu
96. Hatimoğlu
97. Hatun
98. Haydaroğlu
99. Hazinedaroğlu
100. Heybeli
101. Hızır
102. Hüseyinoğlu
103. İbrahimoglu
104. İhtiyaroğlu
105. İnceninoğlu
106. İnceoğlu
107. Kabakçioğlu
108. Kaçaroğlu
109. Kadioğlu
110. Kalaşoğlu
111. Kalaycıoğlu
112. Kalemoglu
113. Kalyoncuoğlu
114. Kamışoğlu
115. Karaberberoğlu
116. Kapucuoğlu
117. Kara
118. Kara Fevzioğlu
119. Karaabalioğlu
120. Karabıyıkoglu

121. Karakürtoğlu
122. Karamanlıoğlu
123. Karamisdanoğlu
124. Karaosmanoğlu
125. Karasakallı
126. Kasapoğlu
127. Kavidoğlu(Favidoğlu)
128. Kerimoğlu
129. Keşcioğlu
130. Keşkekoğlu
131. Kethüdaoğlu
132. Keyvanoğlu
133. Kıbrıslıoğlu
134. Koca İmamoğlu
135. Kocabaşoğlu
136. Kocabıyık oğlu
137. Kolağasıoğlu
138. Konyalıoğlu
139. Kömürcüoğlu
140. Köseoğlu
141. Kösepapazoğlu
142. Kürtoğlu
143. Meşecioğlu
144. Mısırlı
145. Molla
146. Nakiboğlu
147. Nalbandoğlu
148. Nebioğlu
149. Oruçoğlu
150. Osmanbeşeoğlu
151. Papazoğlu
152. Portakaloğlu

153. Postacı
154. Sadıkoğlu
155. Sarı Hüseyinoğlu
156. Sarı Mustafaoglu
157. Siskaoğlu
158. Softaoğlu
159. Suhteoğlu
160. Sulu
161. Sünnetçioğlu
162. Şakiroğlu
163. Şamlıoğlu
164. Tasmioğlu
165. Taşlakçioğlu
166. Tataroğlu
167. Tekanoğlu
168. Terzioğlu
169. Tiryakioğlu
170. Tokbendoğlu
171. Tombuloğlu
172. Topaloğlu
173. Topçu
174. Tüylüoğlu
175. Usta
176. Valdebanoğlu
177. Yamanoğlu
178. Yamuk
179. Yılanoğlu
180. Yusufoglu
181. Zadiroğlu
182. Zibuncuoğlu
183. Zenci
184. Zenginoğlu

185. Zümrüdoğlu

5.3.3. Giyim Eşyaları

Folklorik yapıyı ortaya koyan unsurlardan birisi de giyim eşyalarıdır. 937 no'lu bu defterde ismi geçen giyim eşyaları şunlardır³²:

1. Aba
2. Entari
3. Fanila
4. Fes
5. Gömlek
6. İhram
7. Kumaş
8. Kuşak
9. Müsta'mel aba
10. Pabuç
11. Peçe
12. Puşi
13. Sarık
14. Setre
15. Şal-ı riba
16. Şalvar
17. Yaşmak
18. Yazma
19. Yemeni
20. Zıbın

Osmanlılar elbiseden ziyade başa giyilen kisveye ehemmiyet verirlerdi. Başlığın şekli ve büyüklüğü, onu giyenin cemiyetteki mevkii ve derecesini gösterirdi. Başlığın üzerine birkaç parmak eninde bir bez sarılırdı.³³ Bu sarılan beze de sarık tabir olunurdu. Herkes böyle sarıklı kavuklar giyerlerdi. Aşağı tabaka ve köylüler külâh üstüne abânî veya yemeni sararlardı.

³² BŞS. 937/10, 11, 16

³³ Celal Esad Arseven, *Sanat Ansiklopedisi, I-VI*, M.E.B. Yay., İstanbul, 1983, c. 3, s. 1076

Gövdeye gömlek, mintan veya zıbın ve belden aşağısına don ve şalvar giyilirdi. Bunun üstüne de önü yırtmaçlı ve kollu bir entari giyilip üstüne ve bele bir kuşak sarılırdı. Daha üstüne de rical ve zenginler kürklü ve işlemeli kaftan, orta sınıf cübbe veya hırka giyerlerdi. Aşağı tabaka kollu ve yakasız kısa cepken ve yelek, belden aşağıya da potur giyerlerdi. Ayakkabı olarak yüksek sınıf çedik, pabuç, mest, çizme, aşağı sınıf yemeni ve köylüler çarık giyerlerdi.

Kadınlar evde umumiyetle zıbın ve belden aşağıya şalvar giyer, üstüne de yırtmaçlı bir entari ve bunun üstüne kuşak bağlarlar, başlarına uskufa ve ayaklarına çedik pabuç giyerlerdi. Sokakta ise bu elbisenin üstüne geniş bir ferace geçirirlerdi.

Köy kadınları umumiyetle bellerine bir peştamal sarar ve gövdeleriyle başlarını diğer bir peştamalla örterlerdi. Ayaklarına çarık giyerlerdi.³⁴

Giyim eşyalarının çeşitliliği kadar onların yapıldığı kumaşlarda önemlidir. Yünden, ketenden veya ipekten dokunmuş sade veya nakışlı her türlü dokumaya kumaş denir.³⁵ Defterde kullanılan kumaş isimleri şunlardır: “Alaca, Basma, Çuha, Bez, Astar, Hilalî, Kadife, Kutnu, Tülbent, Şal, Beledi, Canfes”

5.3.4. Ev Eşyaları

Ev eşyaları, halkın günlük hayatta ev içinde kullandığı eşyalardır. Bu eşyaların çeşitliliği ve kalitesi sahibinin kültür ve ekonomik yapısını ortaya koyar.

937 No’lu Şer’iyye sicil Defteri’nde kullanılan eşyalar isimleri şunlardır:

1. Açık sahan
2. Ayna
3. Bakraç
4. Basma Mushâf-ı Şerif
5. Basma yastık
6. Büyük kapaklı tencere
7. Cam
8. Cezve
9. Çanak
10. Çarşaf

³⁴ gös. yer.

³⁵ Arseven, *a.g.e.*, s. 1169

11. arşamba kilimi
12. Değirmen kurusu
13. Döşek
14. Fincan
15. Güğüm
16. İbrik
17. İftar Tabağı
18. İhrâm
19. İskemle
20. Kahve Değirmeni
21. Kapaklı sahan
22. Kapaklı tabak
23. Kehribar Çubuk Takımı
24. Küçük yağ tabağı
25. Merkavit saat
26. Minder
27. Oda döşemesi
28. Pamuk bezi
29. Peşkir
30. Pişirme tası
31. Saat
32. Seccade
33. Sini
34. Şemsiye
35. Tabak
36. Tas
37. Taş değirmen
38. Tencere
39. Tepsi
40. Tüfek
41. Yastık
42. Yatak

43. Yorgan

5.3.5 Ziyinet Eşyaları

1. Altın
2. Altın Küpe
3. Altın yüzük
4. Elmas yüzük
5. Gümüş bilezik
6. Gümüş tepelik
7. Mecidiye altın
8. Sandıklı Altın
9. Yirmilik altın
10. Zincir

SONUÇ

Çeşitli medeniyet ve uygarlıkların yerleşim alanı olan Bolu, özellikle kültür değerleri üzerinde durulması ve araştırılması gereken yerlerden birisidir. Anadolu'ya gelen Türk-Oğuz boylarının uç bölgelerine yerleşmesiyle zaman zaman Türk akınlarına maruz kalan Bolu'nun, Osmanlılar'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra tamamen Türkleşmeye başladığına şahit olmaktayız. Bolu ve civarına yerleşen Oğuz Boylarının isimlerinden bazılarının, incelemiş olduğumuz 937 no'lu şer'îye sicil defterinde geçtiğini görüyoruz. Buradan hareketle Bolu'nun bozulmamış Türkmen yapısı ile günümüze kadar geldiğini söyleyebiliriz.

Bolu, klasik dönem Osmanlı idari teşkilatı içinde Anadolu Eyaleti'ne bağlıyken, önce Hüdâvendigar (Bursa) daha sonra da Kastamonu'ya bağlı bir sancak merkezi oldu. 1842'de Bolu Hüdâvendigar Eyaleti'nden alınarak eyalet haline getirilmiş ve idaresine de Müşirler atanmıştır. İncelediğimiz dönem olan 1868-1869 yılları Bolu'nun Kastamonu Vilayetine bağlı mutasarrıflık devridir. Anlaşılan o ki Osmanlı Devleti değişen zaman ve şartlara göre idâri yapılanmalarda değişikliğe gitmektedir.

Zaman zaman kötü yönetimlere maruz kalan Bolu halkının, merkeze yakın olmasından dolayı sık sık İstanbul'a giderek şikayette bulundukları görülmektedir. Özellikle 18. yüzyıldan itibaren devletin içine düştüğü otorite boşluğundan dolayı taşrada bulunan Voyvoda ve Ayânlar bu durumdan yararlanıp halka zulüm ve haksızlık yapabilmekteydiler.

Şer'îye sicillerinin, bir devletin idâri, iktisâdi, içtimâî, askerî ve hukukî yapılarının aydınlatılmasında ne kadar önemli olduğu açıktır. İncelediğimiz dönemde, Tanzimat'ın getirmiş olduğu yeniliklerin başarıyla uygulandığına şahit olmaktayız. Bolu Sancağı, Osmanlı Devleti'nin yapmak istediği her türlü yenilik hareketini benimsemiştir.

1856 Islahat Fermanı'ndan sonra da Osmanlı Devleti'nde bir takım yenilik hareketlerinin devam ettiğini görmekteyiz. Hemen hemen hayatın bütün alanına haiz olan bu yenilikler, karşılaşılan güçlüklerle rağmen başarıyla uygulanmaya çalışılmıştır.

937 no'lu defteri incelediğimizde Tanzimat'ın getirdiği yeniliklerin tam anlamıyla uygulanmasına rağmen, 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı'ndaki bazı yeniliklerin Bolu'da uygulanmadığını görürüz. Bunun en çarpıcı örneği davalarda şahit olarak gayr-i Müslimlerin olmayışdır. Sicil kayıtlarında gayr-i müslimlere tahkir ifadelerinin olmayışını da Islahat Fermanı'nın getirdiği yeniliklerden sayabiliriz. Getirilen yeniliklerden bir tanesi de gayr-i müslimlerin meclis âzâlığı yapabilmeleriydi.

1864 Vilayet Nizamnamesi ile idari yapılarda bir takım değişiklikler yapılmıştır. Bu yenilikler 1867 ve 1871 yıllarında içeriği genişletilerek devam etmiştir. Buna göre defterde, nahiye birimlerinin oluşmaya başladığını görüyoruz. Bunun örneklerinden bir tanesi Kıbrıscık'ın kaza iken, Mudurnu'ya bağlı nahiye haline dönüştürülmesidir.

Defterde ayrıca toplum yapısı ve ekonomisi hakkında da bilgilere rastlamaktayız. Halkın çoğunluğunu Müslümanlar oluşturuyordu. Bolu'da bulunan Ermenilerin ise Ermeni Mahallesinde oturdukları kayıtlarda geçmektedir. Ermeniler daha çok ticaret ve zanaat ile uğraşmaktadır. Müslüman halkın çoğunluğu tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Köylerde oturan kişiler daha çok tarım, orman ve hayvancılıkla meşguldüler. Köylüler için orman ürünleri önemli bir geçim kaynağıdır. Çünkü, Tersânenin ve sarayın yakacak ihtiyaçlarının önemli bir bölümü Bolu'dan sağlanmaktaydı. Tespit ettiğimiz durumlardan birisi de Ermenilerin çoğunun davalarda alacaklı konumda olmasıdır. Bu bilgiden hareket ederek Ermenilerin çoğunluğunun varlıklı kişiler olup, Müslüman veya gayr-i Müslim kişilere borç para ya da mal verdikleri sonucu çıkarılabilir.

İncelediğimiz deftere göre 1868-1869 yıllarında kullanılan isimler, lakaplar, kullanılan eşyalar tespit edilmiştir. Böylece bu dönemin folklorik yapısı hakkında da bilgi sahibi olabilmekteyiz.

Sicil kayıtlarında bulunan davaların büyük çoğunluğu alacak-verecek ve borca dairdir. Aynı zamanda hırsızlık, darp, cinayet, gasp gibi hoş olmayan davalara da rastlıyoruz. Ancak bu tür davaların sayısı çok azdır. Yine bu davalarda taşra kesimi ile şehirli arasında olan ilişkilerin sıklığının, şehirlilerin kendi arasında olan ilişkilerinden daha fazla olduğunu da tespit ettik.

KAYNAKÇA

- AFYONCU, Erhan-AHISKAL, Recep**, “Katip”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 25, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.
- AKGÜNDÜZ, Ahmed**, *Mukayeseli İslam ve Osmanlı Külliyyatı*, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Hukuk Fak. Yay., 1986
- _____, **Ahmed**, “Şer’iye Mahkemeleri ve Şer’iye Sicilleri”, *TÜRKLER*, c. X, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- AKŞİN, Sina**, *Doğuştan Yükselişe Osmanlı Tarihi I (1300-1600)*, İstanbul: Milliyet Kitablığı, Milliyet Doğan Gazetecilik A.Ş., 2005.
- ARIK, Remzi Oğuz**, “Bitik Kazısı ve Hatay Tetkikleri Hakkında Kısa Rapor” *Belleten*, c.VIII, Sayı: 30, 1986.
- ARSEVEN, Celal Esad**, “*Sanat ansiklopedisi*” I-VI, İstanbul: MEB Yayınları, 1983.
- ATSIZ, Nihal**, *Evliya Çelebi Seyahatnamesinden Seçmeler I*, Ankara: MEB Yayınları, 2001.
- Başbakanlık Devlet Arşivi, Ankara
- BAYINDIR, Abdülaziz**, *İslam Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması)*, İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı, 1986.
- BAYRAKTAR, Dursun**, “Şer’iye Sicillerine Göre Tanzimat’ın İlk Yıllarında Bolu” (1838-1850). Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** Ankara 1995.
- BİLMEN, Ömer Nasuhî**, *Hukuk-u İslamiye ve Istılahatı Fıkıhıyye Kamusu*, İstanbul: Bilmen Yay. 1969.
- Bolu Şer’iye Sicilleri*, 937 numaralı defter
- ÇADIRCI, Musa**, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri’nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Ankara: TTK Basımevi, 1997.
- CANATAR, Mehmet**, “Kethüda”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 25, Ankara: TDVY, 2002.
- DARKOT, Besim**, “Bolu”, *İslam Ansiklopedisi*, c.2, Eskişehir: MEB Yayınları Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 1997.

- DEVELLİOĞLU, Ferit**, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Yay. Haz.: Aydın Sami Güneyçal, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 1996.
- EMECEN, Feridun M.**, “Osmanlıda Yerleşik Hayat, Şehirler ve Köyler”, *Osmanlı*, c. IV, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 1999.
- EREN, A. Cevad**, “Tanzimat”, *İslam Ansiklopedisi*, c.2, Eskişehir: MEB Yayınları Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 1997.
- ERKAL, Mehmet**, “Beytül-mâl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 6, İstanbul: TDVY, 1992.
- GÜLSOY, Ufuk**, “İslahat Fermanı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 16, İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş., 1999.
- İNALCIK, Halil**, *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi Üzerinde Arşiv Çalışmaları ve İncelemeler*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1996.
- KAFESOĞLU, İbrahim**, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul: Ötüken Yayınevi, 1998.
- KALLEK, Cengiz**, “Fetava-yı Ali Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 12, İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası, 1995.
- KARAL Enver Ziya**, *Osmanlı Tarihi*, c. I, Ankara: TTK Yayınları, 1972.
- KARAMAN, Hayrettin**, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul: Nesil Yay. 1991.
- KARAMAN, Hayrettin**, *Ana hatlarıyla İslam Hukuku-I-III*, c. II, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1990,
- KAZACI, Ziya**, *İslam müesseseleri Tarihi*, Kayıhan yay. İstanbul, 1991.
- KINAL, Firuzan**, “İlkçağlarda Bolu” *Çele Dergisi*, Sayı: 14, Ankara, 1963, s.13.
- KONUKÇU, Enver**, *1998 İl Yıllığı Bolu Valiliği*, Ankara: Plaka Matbaacılık, 1998.
- _____, **Enver**, *1967 İl Yıllığı Bolu Valiliği*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1968.
- _____, **Enver**, “Cumhuriyetin 70. Yılında Bolu”, Bolu: Bolu Gazeteciler Cemiyeti, 1988.
- _____, **Enver**, “Köroğlunun Yaşadığı Asırda Bolu’nun Siyasi Durumu (16. ve 18. Yüzyıllar)”, *Köroğlu Semineri Bildirileri*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 1983.
- _____, **Enver**, “Bolu ve Fatihleri”, *Bolu’da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu*, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları No: 10, 1998.

- KONROPA, M. Zekai**, *Bolu Tarihi*, Bolu, 1960
- KÖPRÜLÜ, Fuat**, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara: TTK Yayınları, 1984.
- KUTLU, Ali Haydar**, *Bolu Tarihine Kısa Bir Bakış*, Bolu: Halk Eğitim Merkezi, 1964.
- _____, **Ali Haydar**, *1973 İl Yıllığı*, Haz.: Erkan Tüzün, Bolu, 1973.
- ORHONLU, Cengiz**, “Bolu”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 6, İstanbul: TDVY., 1992.
- ORTAYLI, İlber**, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler 1*, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2000.
- _____, **İlber**, *Bir Hukuk ve İdare Adamı Olarak Kadı*, Ankara: Turhan Kitabevi Yayını, 1994.
- _____, **İlber**, “Kadı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 24, İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası, 2001.
- ÖZKAYA, Yücel**, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık*, Ankara: TTK Yayınları, 1994.
- _____, **Yücel**, “Bolu'da İç İsyanlar ve Ayanlar İle Hükümet Arasındaki İlgî Hakkında Bazı Düşünceler”, *Çele Dergisi*, Yıl: 1, S.: 1, Bolu: 1963.
- _____, **Yücel**, “1750-1800 arasında Bolu'nun Sosyal Durumuna Kısa Bir Bakış”, *Çele Dergisi*, Yıl: 1, S.: 3, Bolu, 1963.
- _____, **Yücel**, “Bolu Ayanları ile İlgili Bir Belge”, *Çele Dergisi*, S.: 18, Ankara, 1965
- ÖZTÜRK, Said**, *Askeri Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri*, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayını, 1995.
- “Sâlnâme”, *İslam Ansiklopedisi*, c.10, Eskişehir: MEB Yayınları, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 1997,
- SARI, Hüseyin**, “XIX. yüzyıldan Cumhuriyete Bolu Sancağında Ermeniler” *Bolu da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslar Arası Sempozyumu*, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları No: 10, 1998.
- SEVİM, Ali**, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Ankara: TTK Yayınları, 1993.
- SEVİM, Ali-MERÇİL, Erdoğan**, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları, 1995.

Sosyal ve Ekonomik Yönüyle Bolu 1986, Haz.: Bolu Valiliği ve Bolu Ticaret ve Sanayi Odası Başkanlığı, Düzenleme: Ekrem Kesmen, Bolu, 1986.

TAŞ, Kenan Ziya, “Tapu Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Bolu Sancağı”.
Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilgiler Enstitüsü**, 1993.

TOGAN, Z. Velidi, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul, 1981,

TURAN, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, İstanbul, 1980,

_____, **Osman**, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, c. I-II, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1998.

_____, **Osman**, *Selçuklular Tarihi*, Ankara, 1965,

UNAT, Faik Reşit, *Hicri Tarihleri Miladi Tarihlere Çevirme Kılavuzu*, Ankara: TTK, 1974.

YÜCEL, Yaşar-SEVİM, Ali, *Türkiye Tarihi*, c.I, Ankara: TTK Yayınları, 1995.

YÜCEL, Yaşar, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*, Ankara: TTK Yayınları, 1991.

937 NO'LU ŞER'İYE SİCİLİ DEFTERİ DAVA ÖZETLERİ

-1-

(1a) Alpagut köyünde sakin iken üç sene önce vefat eden Doğancıoğlu Ahmed bin Abdullah'ın kızı Ümmü Gülsüm'e babasından kalan Alpagut köyü çayırındaki iki adet kavak ve bir adet meşe ağacına aynı köyden İzzet'in müdahale etmesi üzerine engellenmesi hakkında.

-2-

Akpınar Mahallesi'nden Mısırlı Hacı Ahmed Ağa'nın Kabaklar Köyü'nden Arif Çavuş'tan 100 guruş alacağı olup ayda 15 guruş vererek ödeme vaktinin geciktirilmesine ve yine Hacı Ahmed Ağa'nın Akpınar Mahallesi'nden Abdullah bin Hüseyin'den alacağı olan 850 guruşun her ay 40 guruş vererek ödeme vaktinin geciktirilmesine dair.

-3-

(1b) Çay Gökpınar Köyü'nden üç sene önce vefat eden Abdullah bin Hacı Hüseyin'in zevcesi Hafize, kocasının Yukarı Çarşı'da bulunan dükkan arsasını oğlu Hacı Emin'in Emin Çavuş'a, onun da Emin ve Cafer ağalara satması üzerine dükkan arsasının kendisine teslim edilmesini talep etmesi hakkında.

-4-

Yayladınlar Köyü'nden Hüseyin'in babalarından kendilerine miras kalan tarlalara tek başına değil kardeşleriyle birlikte tasarruf etmesine hakkında.

-5-

Kızılağıl Köyü'nden Kara Osmanoglu Ali Usta bin Mehmet'in Bolu ahalisinin vakf ettiği paradan aldığı borca dair.

-6-

(2a) Paşa Köyü'nden Veli Ağa'nın damadı Salih bin İbrahim, Karaköy'den Kalyoncuoğlu Hüseyin Çavuş bin Mustafa'ya sekiz sene önce parasını almak üzere verdiği nesneleri talep ettiğinde 40 guruşa sulh olduklarına dair.

-7-

Karaçayır Mahallesi'nden Hazinedaroğlu İzzet Efendi ibn-i İbrahim'in, Karaköy sakinlerinden Bayramoğlu İbrahim bin Mehmed'e verdiği borçları talep etmesine dair.

-8-

Alpagut Köyü'nden İnceoğlu Mülazım Mustafa Ağa bin Salih'in aynı köyden Hacı Çavuşoğlu Nuri bin Abdullah'tan 120 guruş alacak hakkı olup Hacı Nuri'nin de Adalı Mustafa oğlu Nazif bin Mustafa'dan aynı miktarda alacak hakkı olmakla Mustafa Ağa'nın bu meblağı Nazif'ten talep etmesi hakkında.

-9-

Hacı Ahmed Ağa'nın Abdullah bin Hüseyin'den 850 guruş alacak hakkı olup her ay kırk guruş üzere tecil edildiği hakkında.

-10-

(2b) Yenice Za'meddin Köyü'nden Receboğlu Hasan bin Mustafa, tahta kavgasından dolayı erkek kardeşinin boğazını sıkıp elinin parmağını ısırmasından dolayı giriştiği davadan rızasıyla karşılık beklemeden vazgeçmesiyle sulh olduklarını dair.

-11-

Teteme Çele Köyü'nden 1275 senesinde vefat eden Recep bin Ahmed'in kızı Necibe, erkek kardeşi Salih'in babalarından kalan kendisine ait hisseye tasarruf etmesinden dolayı kendisine miras kalan hisseyi talep etmesine ve kardeşleri Zeliha'nın feragat ettiği hisseleri müşterek tasarruf etmelerine dair.

-12-

Kızılağıl Köyü'nden Kara Osmanoğlu Ali Usta bin Mehmed Bolu ahalisinin vakf ettiği paradan aldığı borca dair.

-13-

(3a) Paşa Köyü'nden Kethüdaoğlu Hacı Ali bin Mustafa, Ali Usta bin Ahmed'e borcuna karşılık verdiği kiremitlerden ayrı olarak Ali Usta'nın samanhanesine de el koyması üzerine kendisine teslimi için açtığı davada sulh olmalarıyla samanhanenin Ali Usta'da kalması hakkında.

-14-

Karaçayır Mahallesi'nden İbrâhim bin Mehmed, Gölyüzü Mahallesi'nden Göcek Ahmedoğlu Mehmed bin Hüseyin'de olan 435 gurusunu talep etmekle 200 guruşa sulh olduklarına dair.

-15-

Debbağlar Mahallesi'nden Zabtiye Süvari Mehmed Ağa bin Hasan'ın aynı mahalleden Nakiboğlu Numan bin İzzet'ten alacağı olan 290 gurusu hakkında.

-16-

Örencik Köyü'nden Hacı Hasanoğlu Hasan bin Osman, ...(?) Mahallesi'nden Müderris Abdullah Efendi'den 3 sene önce vermiş olduğu nesnelerin karşılığı olarak 115 gurusu talep etmesi hakkında.

-17-

(3b) Nuhlar Köyü'nden Dağcıoğlu Mehmed bin Mehmed'in, aynı köyden Hacı Osman bin Hüseyin'den alacak olduğu 500 gurusu talep etmesi hakkında.

-18-

Semerikand Mahallesi'nde sakin iken vefat eden Bayındırlı Mehmed bin Abdullah'ın oğlu Raşid ve kızları Fatma ile Ayşe, hanımı Hadice bint-i Mustafa'nın elinde bulunan tarla ile küçük oğlu Ahmed uhdesinde bulunan han yerinde hak talep etmelerine dair.

-19-

Yukarı Soku Köyü'nden Keşcioğlu kızı Hafize bint-i Mehmed, Akpınar Mahallesi'nden Ekmekçi Topaloğlu İsmail bin İbrahim'in hanımı olup aralarında

güzel bir geçinme olmadığından dolayı mehr-i müeccel olarak alacağı 350 guruştan vazgeçerek ve 5 yaşındaki oğlunu da babasına terk ederek muhalaa olduklarına dair.

-20-

Akpınar Mahallesi'nden Portakaloğlu Seyyid bin Mehmed, zevcesinin terekesinin hususatını tesviyeye aynı mahalleden Tonbuloğlu Mehmed bin Abdülkerim'i vekil tayin ettiğine dair.

-21-

(4a) Akpınar Mahallesi' sakınlerinden ve berber esnafından Hacı Arif Ağa, Karamanlı Mahallesi'nde sakın iken vefat eden Curazede Hasan Bey'in, kendisine borcu olan 900 guruşu terekesinden talep etmesine dair.

-22-

Curazade Hasan Bey'in oğullarından İbrahim Bey, babasından alacaklı olduğu 550 guruşu babasının terekesinden talep etmesine dair.

-23-

Karamanlı Mahallesi'nden Asım bin Mustafa'nın Semerkand Mahallesi'nden Âlim Efendi'den alacak olduğu 150 guruşu, Alim Efendi'nin de iki kile buğday ile bir kile arpayı talep etmelerine dair.

-24-

Çukurmahalle sakınlerinden Abdullah bin Hacı Mustafa, Debbaglar Mahallesi'nde sakın iken vefat eden Nakiboğlu Emin Efendi bin Ahmed'in varislerinden vermiş olduğu borçları nakit olarak veya rehin olarak elinde bulundurduğu kahve ile bitişiğindeki dükkanı talep etmesi hakkında.

-25-

(4b) Alpagut köyü sakınlerinden iken vefat eden Kethüdaoğlu Abdülkadir bin Abdullah'ın varisleri, aynı köyden Baltacıoğlu Şakir bin Mehmed'in kendilerine

ait iki adet ceviz ağacına müdahale etmesiyle men olunmasını talep etmeleri üzerine isbat etmelerine karar verilmesi hakkında.

-26-

Debbağlar Mahallesi'nde sakin iken vefat eden Nakiboğlu Emin Efendi bin Ahmed'in varisleri, Ermeni Mahallesi'nden ve Ermeni milletinden dört kişiye babalarından kalan değirmeni 4100 guruşa satmalarına dair.

-27-

Bu dava yarım bırakılmıştır.

-28-

Karaçayır Mahallesi'nden vefat eden Kalaycıoğlu Tahir'in zevcesi Fatıma, Sultan Köyü'nden Dilaveroğlu Ahmed bin Halil'den kocasına ait üç dönüm miktarı tarladan çıkan buğday ve samanı şehre götürmesi gerekirken Ahmed bin Halil'in samanın bir buçuk çitini zayi etmesiyle talep etmesi hakkında.

-29-

(5a) Teteme Çele Köyü'nden Molla Osman oğlu Hüseyin bin Ahmed, aynı köyden Halil bin İbrahim'e, onun çobanı olup, davarlara bakmadığını söyleyerek gökçe ağaç tabir edilen odunla sağ koluna ve sağ ayağına vurup berelemesi yüzünden şikayet etmekle 58 guruşa sulh olduklarına dair.

-30-

Bolu kazalarından Akçaşehir kazasının Büyükviran Köyü'nden Mustafa bin Hüseyin Bolu'ya tabi Rumşalar Köyü'nden Osman bin Hacı İbrahim'e verdiği borçları talep ettiğinde Osman bin Hacı İbrahim bu borçları ödediğini ve sulh olduklarını ifade etmesiyle isbat etmesi hakkında.

-31-

Eski Cami Mahallesi' sakinlerinden Nalbant Ali Usta bin Mehmed, Paşa Köyü'nden Arif bin Mustafa'nın üç dönüm miktarı tarlasını bir adet ceviz ağacıyla

birlikte satın aldığını, fakat Arif'in iki hafta önce ağacı dokuyup beş yarım cevizi almakla beş yarım cevizin kendisine teslimini talep ettiğinde Arif bin Mustafa'nın cevizden el çekmesi hakkında.

-32-

Ermeni Mahallesi'nden vefat eden Nemci Mitas veled-i Abram'ın varisleri Debbağlar Mahallesi'nden Hatim Bey bin Abdurrahman'dan babalarının kendisinde olan 1100 guruş alacak hakkını talep etmeleriyle vermesi hakkında.

-33-

Yıva memuru vekili zabtiye katibi Mustafa, bundan kırk beş gün önce zabt olunan bir kısrağın sahibi ortaya çıkmadığından satılmasını talep edip kendisine bu hususta izin verilmesi hakkında.

-34-

(5b) Karaçayır Mahallesi'nden vefat eden Kayyum Hacı Feyzullah'ın kızı Hadice, oğulları Hafız İbrahim ve Hafız Hüseyin'in babalarını terekesine el koymalarıyla kendisine düşeni talep etmesine dair.

-35-

Karacasu Köyü'nden Hamide bint-i Cemal, Mudurnu kazasına bağlı Çarşamba Nâhiyesi'ne tabi Gönüller Köyü'nden Mustafa bin Hüseyin'in karısı olup kocasının nafaka bırakmadan askere gitmesiyle kendisine nafaka takdir olunması ve kayınpederi uhdesinde bulunan eşyalarının kendisine teslimini kayınbiraderi Hüseyin bin Musa'dan talep etmesi hakkında.

-36-

(6a) Debbağlar Mahallesi'nden vefat eden Nakiboğlu Emin Efendi bin Ahmed'in varisleri babalarından kendilerine kalan han arsasını Rıza Beğ bin Ali Efendi ve Müderris Arif Efendi'ye 2305 guruşa satmaları hakkında.

-37-

İzmit'e tabi Mihaliç Köyü'nden Anestedi veled-i Limni aynı köyden Yori'den kiremitçi çıraklığı olarak altı aylık ücretini talep etmekle 280 guruş üzerine sulh olduklarına dair.

-38-

Yozgat Köyü'nden Dedeoğlu Halil Efendi bin Ahmed, Semerkand Mahallesi'nden Katırcı Ali oğlu Hüseyin Ali'ye sekiz sene önce vermiş olduğu borçları talep etmekle Hüseyin Ali de bazı nesneler vererek borcunu edâ ettiğini söylediğinde karşılık olarak inkar etmeleriyle mahkemenin tayin ettiği nesneleri her birinin diğerine vermesine dair.

-39-

(6b) Oruzlar köyünde sakin iken 27 sene önce vefat eden Salih bin Abdullah'ın torunu Mustafa, babasından kendisine intikal eden dedesinin mallarına el koymakla Salih bin Abdullah'ın kızı Ayşe'nin bu mallardan kendi hissesine düşen kısmını talep etmesine dair.

-40-

Gökçesu Nâhiyesi'ne tabi Müstakimler Köyü'nden bundan 22 sene önce vefat eden Karaabalıoğlu Mehmed bin Mustafa'nın vefat eden kızı Ümmühan'ın kocası Ali, Mehmed bin Mustafa'nın büyük oğlu Mehmed'den karısı Ümmühan'ın hissesine düşen eşyaları talep etmesi hakkında.

-41-

Aslen Karaçayır Mahallesi'nden olup İstanbul'da mukim Tevhide bint-i Sadullah adlı hanım, Karaçayır Mahallesi' sakinlerinden Hazinekar İzzet Efendi bin İbrahim'e vermiş olduğu 1000 guruş borcu talep etmekle, İzzet Efendi de Tevhide Hanım'ın kocasının tereke işlemlerini görmesinden dolayı yevmiye 915 guruş talep edip 260 guruşa sulh olduklarına dair.

-42-

Antara pazarlı olup Bolu'da kalaycılık esnaflığıyla sakin Dimitri veled-i Yani, Sazak Nâhiyesi'ne tabi Sünnetçioğlu Ahmed bin İbrahim'den kalaycılık ücreti olan 90 guruşu talep etmesine dair.

-43-

(7a) Müstakimler Köyü'nden Koca İbrahim oğlu Ali bin Mustafa, aynı köyden Karaabaoğlu Mehmed bin Mehmed'den alacak olduğu toplam 1067 guruşu talep etmesi hakkında.

-44-

Çiftler karyesinden Cöneboğlu Arif bin Mehmed, aynı köyden Cöneboğlu Ahmed bin Mustafa'dan alacak olduğu 333 guruşu talep etmesiyle Ahmed bin Mustafa da ondan alacaklarını talep etmesi üzerine 100 guruş üzerine sulh olduklarına dair.

-45-

Akpınar Mahallesi'nden Halil Mehmed Ağa bin Salih ile Ilıca Kınık Köyü'nden Kasapoğlu İsmail bin Mehmed, aynı köyden Abdullah'tan alacak haklarını talep etmelerine dair.

-46-

(7b) Akpınar Mahallesi'nden bundan iki sene önce vefat eden Fatıma bint-i Mustafa'nın kızı Hamide'nin kocası İbrahim, vefat eden Fatıma bint-i Hüseyin'in kocası Hacı Ali Ağa'nın el koyduğu, karısı Hamide'ye ait olduğunu iddia ettiği tarlaları talep etmesi hakkında.

-47-

Rum milletinden olup Bolu'da ticaretle meşgul Yorgi veled-i Doti, Gölyüzü Mahallesi'nden Berber Ahmed bin Ömer'den annesinin aba semeninden kalan 85 guruşu talep etmesine dair.

-48-

Gökçesu Nâhiyesi'ne tabi Kuzkebir Köyü'nden Zeliha bint-i Hacı Hüseyin boşandığı kocası Gölyüzü Mahallesi'nden Mehmed Ali'den nafaka talep etmekle Mehmed Ali'nin nafakayı vereceğine dair kefil göstermesine dair.

-49-

Çerkes kazasına tabi Örsler Mahallesi'nden Ahmed bin Abdullah, Ahmedler Köyü'nden Mustafa bin Ömer'den Acemoğlu Ali'nin 560 guruş alacağı için vekil olup bunu Mustafa bin Ömer'den talep etmesi hakkında.

-50-

(8a) Akpınar Mahallesi'nden ve zabtiye neferatından Şahin bin Ali aynı mahalleden zevcesi Ayşe bint-i Mustafa ile aralarında çıkan çeşitli anlaşmazlıklardan dolayı muhalaa olduklarına dair.

-51-

Gökçesu Nâhiyesi'ne tabi İlmen Köyü'nden Hamurcubaşı Hüseyin Ağa bin Mehmed'in Ciranlar Köyü'nden Akbabaoğlu Ali Osman bin Kemal'den 500 guruş alacağı olup muslihûn tavassutuyla 140 guruş üzerine sulh olduklarına dair.

-52-

Gökçesu Nâhiyesi'ne tabi Yaka Köyü'nden Kıbrıscıklı Mehmed bin Mehmed'in Yakuplar Köyü'nden Cihanoğlu Molla Hasan bin Ali'den bir çift sığır öküzü semeninden 180 guruş alacak hakkını talep etmesine dair.

-53-

Gökçesu Nâhiyesi'ne tabi Ciranlar Köyü'nden vefat eden Necipoğlu Mehmed bin Abdullah'ın oğullarından önce İbrahim ardından da Mustafa vefat etmekle Mustafa'nın küçük çocuklarına vasi nasp olunan muhtar Durmuş Ağa'ya küçüklerin babalarına ait Karaçayır Mahallesi'ndeki tarlanın etrafındaki hendeği kazdırmasına izin verilmesine dair.

-54-

İzmit'te Bağhance Mahallesi'nden Hacı Ali Ağa bin Hacı Ahmed'in Gölyüzü Mahallesi'nden Bakkal Suri Mehmed bin Abdullah'dan 520 guruş alacak hakkı olup talep etmesine dair.

-55-

(8b) Akmescid Mahallesi'nden Nazif Ağa bin Süleyman Dodurga köyünde sakin iken bundan iki ay önce vefat eden Selim Bey bin Süleyman'ın oğlu İbrahim'den 220 guruş alacağı olup İbrahim inkar etmekle Nazif Ağa'nın Cumartesi günü beyyine getireceğine dair.

-56-

Kuşçular köyü imamı Mehmed Efendi bin Halil, Çakmaklar Köyü'nden Molla İsmail oğlu Mehmed bin İbrahim'den alacağı 170 guruş ile 2 kile buğdayı alıvermeleri için aynı köyden Keyvanoğlu Mehmed ve Kara Ahmed'in kefil olmalarını talep etmesine dair.

-57-

Karaçayır Mahallesi'nden Hazinedaroğlu İzzet Efendi bin İbrahim, aynı mahalleden Tevhide bint-i Sadullah'tan 5 sene evvel vefat eden kocasının İstanbul'da bulunup beytülmalce zabt olunan mallarının beytülmalden kurtarılması karşılığı olarak 900 guruş ve diğer bir husus için de 40 guruş talep etmekle 900 guruşta 260 guruşa sulh oldukları fakat 40 guruşun isbata havale olduğuna dair.

-58-

Debbağlar Mahallesi'nde vefat eden Abdurrahman Bey'in oğlu Hatim Bey'in, Meşçiler Köyü'nden Ahmed Bey bin Halil'den 1500 guruş, yine Meşçiler Köyü'nden Mustafa Bey bin Ahmed'den 150 guruş alacağı olup birincisinden 1500 guruş almasına, ikincisiyle ise 60 guruşa sulh olduklarına dair.

-59-

(9a) Ermeni Mahallesi'nden bundan önce ölen Kara Artin veled-i Bogos'un varislerinin, Bolu kazalarından Üskübü kazasına bağlı Çilimli Divanının Hasancılar Köyü'nden vefat eden Ali bin Abdullah'ın varisleriyle Çilimli camii meşrutasından yüz guruş mukataa, iki dükkân, bir kahvehane ve bir han hakkında bunların hangi tarafa kaldığına dair çıkan anlaşmazlıklarında vefat eden zatların bu gayrimenkullarda ortak olmalarıyla davanın ona göre halli hakkında.

-60-

Aslen Gökçesu Nâhiyesi'ne tabi Çorak Köyü'nden olup İstanbul'da Beşiktaş'ta ikamet eden Fatıma Hanım bint-i İbrahim'in köyünde bulunan bir kıta tarlasını Kuzkebir Köyü'nden aşçı Hüseyin Ağa bin Bayram'a 600 guruşa satmasına dair.

-61-

Çanşaberk Köyü'nden Aşçıoğlu Mustafa bin İbrahim'in memleket akçesinden aldığı borç için bazı kimseleri kefil göstermesine dair.

-62-

(9b) Aslen Çorak Köyü'nden olup İstanbul'da Gümüşsuyu hastanesinde vefat eden Hacı Yusuf bin Yakup'un küçük çocuklarına vasi nasp olunan anneleri Ayşe bint-i Ahmed'in, kocasının İstanbul'da Mabeyn Müşiri Hakkı Paşa'nın zimmetinde 1400 guruş alacak hakkı olmakla vefat eden Hakkı Paşa'nın terekesinden bu parayı almak üzere Kuz-ı Sağır Köyü'nden Halil bin Mehmed'i vekil tayin ettiğine dair.

-63-

Hıdırşeyhler Köyü'nden iken vefat eden Bayrakdaroğlu Abdullah bin Abdullah'ın zevcesi Fatıma bint-i Mustafa'nın aynı köyden Abazaoğlu Hüseyin bin Hüseyin'den daha evvel vermiş olduğu borçları talep etmesine dair.

-64-

Meşciler Köyü'nden Mustafa Bey bin Ahmed, Debbağlar Mahallesi'nden Hatim Bey bin Abdurrahman'dan Hatim Bey'in babası merhum Abdurrahman Bey zimmetinde bulunan 500 guruş alacak hakkını talep etmekle 16 yarım buğday ve 8 yarım arpa üzerine sulh olup bunun bir kısmını Hatim Bey'den alıp geri kalanını talep etmesine ve aynı köyden Ahmed Bey bin Halil mezbur Hatim Bey'den alacağı nesneleri talep etmesine dair.

-65-

(10a) Debbağlar Mahallesi'nden Hatim Bey bin Abdurrahman, aynı mahalleden Kadir Efendi bin Mustafa'yı borçlarının ödenmesi için babasından kalan tarlanın satılıp borçların ödenmesi ve geri kalan paranın kendine teslim edilmesi hususunda vekil tayin ettiğine dair.

-66-

Debbağlar Mahallesi'nden vefat eden Abdurrahman Bey'in oğlu Hatim Bey Meşciler Köyü'nden Osman Beşe oğlu Ali bin Osman'dan babasının alacak hakkı olan 450 guruşu talep ettiğinde Ali bin Osman çeşitli şekillerle bunu ödemediğini belirttiğinde ispata havale olunması hakkında.

-67-

Eski Cami Mahallesi'nden Molla Osman oğlu Osman bin Hüseyin'in aynı mahalleden Hamdune bint-i Hafız Mehmed'e 913 guruş borcu olup kayınları Hacı İzzet Efendi ve Hafız Şakir Efendi'yi kefil gösterdiği davaya dair.

-68-

(10b) Sazak Nâhiyesi'ne tabi Çay Köyü'nden Cevirci oğlu Mehmed bin Mehmed, aynı nahiyeye tabi Berk Gökpınar Köyü'nden Selim bin Ali'den üç sene önce bir çift manda öküzünden alacak hakkı olan 2000 guruşun 1350 guruşunu almakla geri kalan 650 guruşu talep etmesi hakkında.

-69-

Sazak Nâhiyesi'ne tabi Gökpınar Köyü'nden Şerife bint-i Mehmed'in vekili kocası Sarı Hüseyin oğlu Hasan bin Hüseyin aynı köyden Hasan Bey oğlu Selim'den kayın pederinin Hasan Bey oğlu Selim'le ortak olarak aldıkları 9 dönüm tarladan karısının hissesine düşen kısmını para veya tarla olarak talep etmesine dair.

-70-

Sultan Beğ Köyü'nden Onbaşı Mehmed'in kızı Ayşe'nin aynı köyden Kara Feyzi oğlu Seyyid Mehmed'le tayin olunan mehr-i müeccel ve mehr-i muaccellerle evlenmesine dair.

-71-

(11a) Sazak Nâhiyesi'ne tabi Karha Köyü'nden Nazife bint-i Hasan'ın aynı köyden Şerefoğlu Selim bin Mehmed'le tayin olunan mehr-i müeccel ve mehr-i muaccellerle evlenmesine dair.

-72-

Gerede kazası mahallelerinden Orta mahalleden Salih bin Halil, yava memuru Tahir Ağa'dan 45 gün önce kaybedip Tahir Ağa'nın elinde bulduğu bir çift öküzünü talep etmesine dair.

-73-

Zağferanborlulu taşçı esnafından ve Ermeni milletinden Suzar Usta, Bolu mahallelerinden Ermeni milletinden Kirkor veled-i Ohannes'ten onun emriyle tamir ettiği çamaşırhanesinin su yolunun ücretini talep ettiğinde, Kirkor'un su getir dedim, getirmedi diyerek reddetmesine dair.

-74-

İmâret Mahallesi'nde sakin iken vefat eden Bilaloğlu Ali bin Abdullah'ın küçük oğlu Mehmed'in vasisi Nalbant Ali Usta bin Mehmed, küçük Mehmed'e tarla hasılatından ve babasından kalan malından nafaka takdir olunmasını talep etmesine dair.

-75-

(11b) Çakmaklar Köyü'nden Emin bin Mehmed, üç ay önce 125 guruşa Kadir bin Yaşar'dan satın aldığı danasına Debbağlar Mahallesi'nden Berber Salih bin Salih'in el koymasıyla Salih'den 125 guruşu talep etmesiyle merhum Salih kendi yetiştirdiği malı olduğunu söyleyip Kadir bin Yaşar ise şahitleriyle Bağışlar Köyü'nden satın aldığını ispat etmekle Salih bin Salih'in danayı Kadir bin Yaşar'a teslim etmesi hakkında.

-76-

Taşoluk Köyü'nden Koca İmamoğlu Mustafa bin Hüseyin İmâret Mahallesi'nden Baltalı Hacı Ali oğlu Mehmed Ali'nin evinde iki sene önce kiracı olup eve eşyasını koyup Taraklı kazasına gittiğinde Mehmed Ali'nin eşyalarını aldığını söyleyip mevcut ise eşyaları, değil ise parasını talep ettiğinde merhum Mehmed Ali'nin tamamen inkar etmesi hakkında.

-77-

Karacasu Köyü'nden Seyyid Ahmed, Çukur mahalleden Hacı Mehmed Efendi'ye 390 guruş borcu olduğunu ikrar edip iki kişiyi borcuna kefil göstermesine dair.

-78-

(12a) Sazak Nâhiyesi'ne tabi Ocaklar Köyü'nden ve kıbtî taifesinden Ali bin Hüseyin, Mudurnu kazasına tabi Ecinniler Köyü'nden Abdullah bin Ali'den 100 guruş alacak hakkı olup talep ettiğinde Abdullah bin Ali'nin geçen sene bu parayı Çarşamba naibi huzurunda ödediğini söylemesine dair.

-79-

Debbağlar Mahallesi'nden Çalıkoğlu Hacı Arif Ağa, Ağaçcılar Köyü'nden Mustafa bin Mehmed'den 310 guruş alacak hakkını talep etmekle Mustafa bin Mehmed'in üç sene önce bu borcu ödediğini ve hatta geçen sene dava ettiği zaman def ve kaziyesini ispat ettiğini belirtmesine dair.

-80-

Akpınar Mahallesi'nden Dörtdivanlı Mehmed bin Ahmed, Kıbrıscık kazasından Veli bin Ahmed'den 7 adet Osmanlı lirası alacak hakkı olup talep ettiğinde Veli bin Ahmed borcunu ödediğini şahitleriyle ispat edince merhum Mehmed'in mezbur Veli'ye sebepsiz muarazadan men olunması hakkında.

-81-

(12b) Alpagut Beğ Köyü'nden vefat eden Doğancıoğlu Abdullah bin Abdullah'ın karısı Fatıma ve kızı Ayşe, Alpagut Köyü'nden Baltacıoğlu Şakir bin Mehmed'in, murislerinden kendilerine kalan sekiz dönüm miktarı çayırın kenarında bulunan kavak ağacının dallarını kestiğinden gerekenin yapılmasını talep etmeleri üzerine Şakir bin Mehmed bu kavak ağacını orada bulunan tarlasıyla beraber satın aldığını iddia etmekle şahitlerin şهادetiyle kavak ağacının Fatma ve Ayşe'ye ait olduğuna dair.

-82-

Kıbrıscık kazasına tabi Alpagut Köyü'nden Mustafa bin Ali, Sazak Nâhiyesi'ne tabi Hacı Ahmed Bey çiftliğinden zenci Salih bin Abdullah'dan merhum Salih'in zimmetinde bulunan alacağını talep etmesine vesaireye dair.

-83-

Kıbrıscıklı Mustafa bin Ali, Sazak Nâhiyesi'ne tabi Çay Köyü'nden Molla Hüseyin oğlu Osman bin Hüseyin'den alacak olduğu nesneleri talep etmesine ve Osman'ın inkar etmesine dair.

-84-

(13a) Kıbrıscıklı Mustafa bin Ali, Sazak Nâhiyesi'ne tabi Berk Gökpmar Köyü'nden vefat eden Haydaroğlu Abdullah bin Hüseyin'in oğlu Mehmed'den babasına sattığı öküzden kalan 64 guruşu talep ettiğinde Mehmed'in inkar etmesine dair.

-85-

Sultan Beğ köyünde sakin iken vefat eden Corakzade Hasan bin Halil'in terekesine dahil olmayan zevcesi Ayşe Hanım'a ait eşyaları beyan hakkındadır.

-86-

Çiftler camiinin mütevellisi Ragıb bin Hasan, bundan altı sene önce vefat eden Abdullah bin Yusuf'un oğlu Abdullah'tan babasından alacaklı olduğu parayı talep etmesi hakkında.

-87-

Kıbrıscıklı Mustafa bin Ali, Dadiç'tan Mehmed Ali bin Ali'den alacak olduğu parayı talep etmekle Mehmed Ali'nin inkar etmesine dair.

-88-

Gökçesu Nâhiyesi'ne tabi Bilakviran (Bölükviran ?) Köyü'nden Halime bint-i Hacı Abdullah, aynı köyden Şakir bin Hasan ile tayin olunan mehirlerle evlendiğine dair.

-89-

(13b) Gökçe Köyü'nden Fatıma bint-i Osman, isimleri yazılı altı nefer kimseden kendisi tarlada iken gelin olduğu menzil odasından çaldıkları eşyaları talep etmesi üzerine onların inkar etmesiyle Fatıma'nın da delil getiremediği.

-90-

Akpınar Mahallesi'nden Hafize bint-i Hasan'ın küçük kızı Fatıma'nın vasisi, sağirenin nafakası olmayıp nafaka takdir olunmasını talep etmesine dair.

-91-

Ağaçcılar Köyü'nden Mustafa bin Mehmed, Gökçesu Nâhiyesi'ne tabi Yaka Köyü'nden Hüseyin bin Hasan'dan satın aldığı öküzün parasını tamamıyla ödeyemediğinden Hüseyin'in öküze el koymasıyla mahkemeye başvurup sulh olduklarına dair.

-92-

Kıbrıscık kazasına tabi Alpagut Köyü'nden Mustafa bin Ali, Sazak Nâhiyesi'ne tabi Berk Gökpınar Köyü'nden Molla Hüseyin'den alacak olduğu nesneleri talep edip Molla Hüseyin'in bazı nesneler vererek zimmetinin beri olduğunu söylemekle bir şey lazım gelmediğine dair.

-93-

Kıbrıscık kazasından Mustafa bin Ali, Çay Köyü'nden Molla Bekir oğlu Osman bin Hüseyin'den alacak hakkı olan parayı talep etmekle Osman'ın ödediğini söyleyerek inkar etmesine dair.

-94-

Kıbrıscık kazasından Mustafa bin Ali, Akpınar Mahallesi'nden Mustafa Efendi'den daha evvel verdiği borcu talep etmekle Mustafa Efendi'nin de ondan alacak olduğu parayı talep etmesine dair.

-95-

(14a) Demirciler Köyü'nden vefat eden Nazife bint-i Hacı Hüseyin'in oğlu Mehmed, Dadıç Köyü'nden Emin bin Hasan'dan annesinin Emin'e kiraladığı değirmenin, kirasının geri kalanını talep etmesine dair.

-96-

Çukur mahalleden olup vefat eden Hacı Ahmed Bey'in varisleri tarafından vekil olan Mustafa Efendi, Doğancı Köyü'nden Ahmed bin Kadir'den vefat eden Hacı Ahmed Bey'in alacak hakkını talep etmekle 400 guruşa sulh olduklarına dair.

-97-

(14b) Ağaçcılar Köyü'nden Hasan bin Ahmed ve Kürkcüler Köyü'nden Hasan bin Mustafa, yine Kürkcüler Köyü'nden Ahmed bin Mehmed'den yevmiyeli olarak çalıştıkları ücretleri talep etmeleriyle Ahmed'in inkar etmesine dair.

-98-

Oruzlar Köyü'nden Muhtar Hasan Ağa bin Ali'nin, Akpınar Mahallesi'nden Dellal Hacı Ahmed bin Hasan'dan alacak olduğu para hakkında.

-99-

Oruzlar Köyü'nden Tomrukçu Mehmed bin Halil, Akpınar Mahallesi'nden Dellal Hacı Ahmed bin Hasan'dan köyden Muhtar Hasan Ağa'ya teslim edilecek şeyler hakkında çıkan anlaşmazlıkta 50 guruş üzerine sulh olduklarına dair.

-100-

(15a) Debbağlar Mahallesi'nden Zabtiye Mehmed bin Ahmed, Düzce kazasının Baladlı Köyü'nden kıbtî taifesinden Ahmed bin Mehmed'den dört sene önce Ahmed'e satmış olduğu iki res beygirin parasını talep ettiğinde inkar etmesi üzerine iki tarafın da şahit getireceği hakkında.

-101-

Dodurga Köyü'nden Selim Beyoğlu İbrahim, Gölyüzü Mahallesi'nden Hafız Şakir'in Dodurga'da bulunan tarlasının dört dönümünü ziraat etmişken Oruzlar Köyü'nden Hüseyin Çavuş, Hafız Şakir'in ortağı olup hasılatına el koymakla 12 günlük ücretini Hüseyin Çavuş'tan talep ettiğinde inkar etmesi üzerine Hafız Şakir'in celbedilmesine dair.

-102-

Akpınar Mahallesi'nden Abdülkadir bin Osman, Eski Cami Mahallesi'nden Ahmed bin Tahir'den alacak olduğu 550 guruşu talep etmesi hakkında.

-103-

(15b) Salıbeğler Köyü'nden müteveffa Hasan'ın naşını incelemek üzere gönderilen heyetin görgü şahitlerini dinleyip ölünün naşını da muayene ettikten sonra durumu gelerek mahkemeye bildirdiklerine dair.

-104-

Gölyüzü Mahallesi'nden Buharalı Hacı Abdullah bin Hüseyin'in, Sazak Nâhiyesi'ne tabi Hariç Akçakavak Köyü'nden Ak Mehmed'den alacak olduğu 120 guruşla bir çit samanı talep etmesine dair.

-105-

Karaçayır Mahallesi'nden Hasan bin Mehmed'in Akmesicid Mahallesi' sakinlerinden Attar Hacı Mehmed bin Mustafa'dan alacak olduğu 40,5 guruşu talep etmesi üzerine Hacı Mehmed'in inkar etmesine dair.

-106-

(16a) Karaçayır Mahallesi'nde sakin iken bundan 14 sene önce vefat eden Nalbant Ahmed'in zevcesi Hafize ve oğlu Emin, merhumdan kalan menzilden kendi hisselerine düşeni vermesini Nalbant Ahmed'in vefat eden oğlu Arif'in zevcesinden talep etmekle teslim edilmesine dair.

-107-

Dadıç Köyü'nden Durmuş bin Receb, Örencik Köyü'nden Ateşoğlu Durmuş Bey'den alacak olduğu 7 yarım buğdayı talep ettiğinde 4 yarım buğday üzerine sulh olduklarına dair.

-108-

Ermeni Mahallesi'nden Tekfur veled-i Babahan'ın, aynı mahalleden Kirkor'dan 400 guruş alacak hakkı olup talep etmekle Kikor'un inkar etmesine dair.

-109-

(16b) Karaçayır Mahallesi'nde sakin iken bundan 14 sene önce vefat eden Nalbant Ahmed'in zevcesi Hafize ve oğlu Emin'in Nalbant Ahmed'in terekesine dahil olmayan eşyalarının beyanı hakkındadır.

-110-

(17a) Akpınar Mahallesi'nden Sırmalı Hatun bint-i Ali'nin Akçakavak Köyü'nden Kalaşoğlu Abdullah bin Mehmed'den alacak hakkı olan 300 guruşu talep etmesine dair.

-111-

Akpınar Mahallesi'nden Sırmalı Hatun bint-i Ali'nin Akçakavak Köyü'nden Durakoğlu Emin bin Hasan'dan 100 guruş alacak hakkı olup talep etmesine dair.

-112-

Akmescid Mahallesi'nden Molla Mustafa, aynı mahalleden Emine bint-i Emin'den talep ettiği nesnelere ve Emine'nin de ondan istediği nesnelere dair.

-113-

(17b) Aslahaddin Mahallesi'nden Fatıma bint-i Hasan, Seyit Köyü'nden Abdullah bin Hüseyin'in karısı olup aralarında güzel geçinme olmadığından muhalaa olduklarına dair.

-114-

Semerkind Mahallesi'nden Saib Efendi, Ermeni Mahallesi'nden Mıgırdıç veled-i İsrail'den, mezkur Mıgırdıç'ın Saib Efendi'nin Dirkli Agob'dan alacağı paranın kefilî olması hasebiyle 105 guruş alacak hakkını talep etmesine dair.

-115-

Gökçesu nâhiyesine tabi Kuzkebir Köyü'nden vefat eden Ayşe bint-i Abdülkadir'in babası Abdülkadir, aynı köyden vefat eden Ayşe'nin kayınvalidesi Gülsüm bint-i İbrahim'den Gülsüm'ün ve Durmuş bin Mustafa'nın almış oldukları Ayşe'ye ait malları talep etmesine dair.

-116-

(18a) Örencik Köyü'nden vefat eden Zeliha bint-i Mehmed'in babası ve annesi aynı köyden Hadice bint-i İbrahim'den, Hadice'nin kızının sandığından, kocasının alacağı olduğunu söyleyerek aldığı 350 akçeyi talep etmesine dair.

-117-

Karamanlı Mahallesi'nden Arif bin Mustafa, Gölyüzü Mahallesi'nden Hadice bint-i Mustafa'nın vekili Süleyman bin Mehmed'den, mezbûre Hadice'nin kocasının terekesi husûsunda vekîllik yaptığını söyleyip ücretini istemekle 24 guruşa sulh olduklarına dair.

-118-

Akpınar Mahallesi'nden Mülazım Mustafa, Mudurnu mahallelerinden Kazan Mahallesi'nden Salih bin Mehmed'den 700 guruş alacak hakkını talep ettiğinde Salih bin Mehmed'in daha evvel bir kısmını ödediğini söylemesine dair.

-119-

Gölköy'den Fatıma bint-i Mehmed'in, aynı köyden Hacı Mehmed bin Hüseyin'le tayin olunan mehirlerle evlenmesine dair.

-120-

(18b) Örencik Köyü'nden vefat eden Hacı Emin bin Abdullah'ın küçük oğulları Tahir ve Emin'in vekili Molla Arif, daha sonra vefat eden Hacı Emin'in büyük oğlu Bayram'ın çocukları ve karısı tarafından vekil İsmail Usta bin Hüseyin'den merhum Hacı Emin'in terekesinden Tahir ve Emin'in hissesine düşüp Bayram Bey zimmetinde bulunan meblağla Bayram Bey'in Tahir ve Emin'e olan 960 guruş borcunu talep etmesine dair.

-121-

Karaçayır Mahallesi'nden Attar Abdullah Efendi, Mengen kazasına tabi Kuzköylü Mengen kazası eski sandık emini Osman Efendi bin Hüseyin'den,

kendisine ödenmesi gerekip Osman Efendi zimmetinde kalan parasını istemesine dair.

-122-

(19a) Karamanlı Mahallesi'nden meclis kâtibi Ahmed Necib Efendi, memleket mütevellisi Molla Süleyman'dan 1150 guruş borç aldığına dair.

-123-

Akpınar Mahallesi'nden Şerife bint-i el-Hac Mehmed'in, Çiftler Köyü'nden Nazife Hanım'ın vekili Ahmed Nuri Efendi'den, vefat eden babasından almış oldukları meblağı talep etmesine dair.

-124-

Yaka Divanı'na bağlı Doğancılar Köyü'nden Ayşe bint-i Ali, eski kocası Hasan bin İbrahim'den onda kalan bazı eşyalarını talep etmesiyle Hasan'ın inkar etmesi üzerine şahide olunması hakkında.

-125-

Ağaçcılar Köyü'nden Mustafa bin Halil'in memleket akçesinden kefilleriyle aldığı borca dair.

-126-

(19b) Debbağlar Mahallesi'nden Hacı Ahmed Bey'in varisleri tarafından vekil olan Mustafa Efendi, Sazak Nâhiyesi'ne tabi Kandıra Köyü'nden Hüseyin bin Ahmed'den, vefat eden Hacı Ahmed'in alacağını talep ettiğinde Hüseyin'in şahitleriyle muhasebelerini gördüklerini ispat etmesine dair.

-127-

Debbağlar Mahallesi'nden Hacı Ahmed Bey'in varisleri tarafından vekil olan Mustafa Efendi, Kandıra Köyü'nden Ali bin Osman'dan vefat eden Hacı Ahmed Ağa'nın 898 guruş alacak hakkını talep ettiğinde 35 guruş deyni kaldığını söylemekle 400 guruş sulh olduklarına dair.

-128-

Debbağlar Mahallesi'nden Hacı Ahmed Bey'in varisleri tarafından vekil olan Mustafa Efendi, Kandıra Köyü'nden Arıkoğlu Mehmet'ten vefat eden Hacı Ahmed Ağa'nın 100 guruş alacak hakkını talep etmesine dair.

-129-

Bakırlı Çanşa Köyü'nden Molla Mehmed bin Mustafa'nın, Çukur Mahallesi'nden Hacı Mehmed Efendi'den kefilleriyle birlikte aldığı borçlara dair.

-130-

(20a) Bakırlı Çanşa Köyü'nden Ayşe bint-i İbrahim tarafından vekil olan Molla Mustafa, Soku Köyü'nden Ayşe Hanım'ın eski kocası Ahmed bin Osmân'dan, Aşye Hanım'ın merhum Ahmed'de kalan eşyalarını talep etmesine dair.

-131-

Yığılcalı Küçük Zabtiye Mehmed bin Osmân'ın, Kozlu Köyü'nden Hasan bin Mehmed'den satın aldığı beygirle alakalı. (Bu dava yarım bırakılmıştır).

-132-

Vefat eden Alaybeyzade'nin varisi Molla Mustafa, Sarıcalar Köyü'nden Hacı Abbasoğlu Hacı Mehmed bin Ali'den müteveffanın alacak hakkı olan 1450 guruşu talep ettiğinde Hacı Mehmed hesabı gördüklerini, yalnız 80 guruş borcu kaldığını ifade edip 1450 guruşu inkar etmesine dair.

-133-

Zağferanborlu'lu Ahmet Ağa, Sarıcalar Köyü'nden Hacı Abbasoğlu Hüseyin bin Ali'den alacak hakkını talep ettiğinde Hüseyin Efendi bir kısmını ödediğini söyleyip geriye kalan 100 guruşu da 20 içinde ödeyeceğine kefil getirmesine dair.

-134-

(20b) Ömerler Köyü'nden Hasan bin Yakup, Alpagut Köyü'nden Mühendis Mehmed Efendi bin Ali'den, Mehmed Efendi'nin Girit'te vefat eden kardeşi Yusuf Efendi'ye olan 50 guruşluk borcundan kendi hissesine düşen kısmını talep ettiğinde Mehmed Efendi borcunu ikrar fakat Yusuf'un öldüğünü inkar ettiğinde şahitleriyle ispat edip Mehmed Efendi'nin Hasan'a olan 17 guruşluk borcunu ödemesine dair.

-135-

İmâret Mahallesi'nden Şamlıoğlu Mehmed bin Mustafa, Yaka Köyü'nden Ayvazoğlu Mehmed bin Mehmed'den alacağı olan 401 guruşu talep ettiğinde Mehmed bin Ahmed'in inkar etmesine dair.

-136-

Ösenek Köyü'nden Mehmed bin Ahmed'in, Alpagut Köyü'nden Şakir bin Mehmed'den 50 guruşluk alacağını talep etmesine dair.

-137-

Alpagut Köyü'nden Hasan bin İsmail, Karaçayır Mahallesi'nden Debbağ Mehmed bin Ali'den askere giderken vekil tayin ettiği Hocaoglu Mehmed'in Debbağ Mehmed'e teslim ettiği gönlerini talep ettiğinde Debbağ Mehmed'in gönleri satın aldığını ifade etmesi üzerine Hasan'ın beyyineye havale olunmasına dair.

-138-

Demirciler Köyü'nden Mehmed bin Şakir, Dadıç Köyü'nden kendisine 250 guruş borcu olan Tahir bin Emin'in kefilisi olan Ahmed bin Ahmed'den bu parayı talep etmesine dair.

-139-

(21a) Bakırlı Çanşa Köyü'nden Muhtar Mustafa Bey bin Mehmed'in, Çukur Mahallesi'nden Ahi Babazade Ahmed Efendi'ye olan borcuna dair.

-140-

Bakırlı Çanşa Köyü'nden Ali Beyoğlu Ahmed bin Ali'nin Çukur Mahallesi'nden Ahi Babazade Ahmed Efendi'ye olan borcuna dair.

-141-

Bakırlı Çanşa Köyü'nden Ahmed bin Mehmed'in Çukur Mahallesi'nden Ahi Babazade Ahmed Efendi'ye olan borcuna dair.

-142-

Dadıç Köyü'nden Ahmed bin Ahmed, Sazak Nâhiyesi'ne tabi Karacaagaç Köyü'nden İbrahim bin Mehmed'den, İbrahim'in el koyduğu üç yaşındaki bir baş manda malağını talep ettiğinde İbrahim'in şahitleriyle bu malağın kendisine ait olduğunu ispat etmesine dair.

-143-

Semer kand Mahallesi'nden Hacı Yakup-zâde Mustafa Bey, Ermeni Mahallesi'nden Mıgırdıç veled-i Ohannes'ten, ona olan 66 guruş borcunu vereceğini belirtip onda olan buğdayını talep ettiğinde Mıgırdıç da onda olan buğdayını istediğinde 10 guruşa sulh olduklarına dair.

-144-

(21b) Sazak Nâhiyesi'ne tabi Zahmanlar Köyü'nden Kamile hanım, babasından kalan tarlanın kendi hissesine düşen beş dönümünü, kocasının kendi izni yokken Hacı Kutub Efendi'ye sattığını ifade edip Kutub Efendi'den beş dönüm miktarı tarlayı talep ettiğinde Kutub Efendi'nin kocasıyla birlikte ikisinden satın aldığını ifade ederek inkar etmesine dair.

-145-

Debbağlar Mahallesi'nden ve Divan-ı Hümayun katiplerinden İzzet Efendi'nin vekili olan Mehmed Efendi, Alpagut Köyü'nden Dülger Ahmed Usta'dan müvekkilinin alacak hakkını talep ettiğinde inkar etmesine dair.

-146-

Debbağlar Mahallesi'nden ve Divan-ı Hümayun katiplerinden İzzet Efendi'nin vekili olan Mehmed Efendi, Semerkand Mahallesi'nden Ekmekçi Arif Ağa'dan müvekkilinin alacak hakkını talep ettiğinde inkar etmesine dair.

-147-

Akpınar Mahallesi'nden Abidin Ağa'nın aynı mahalleden Beygirci Arif Ağa'dan alacak hakkını talep etmesine dair.

-148-

(22a) Semerkand Mahallesi'nden Hacı Yakupzade Mustafa'nın Karacaagaç Köyü'nden Corazoğlu Hüseyin bin Hasan'dan alacak hakkını talep etmesine dair.

-149-

Karaçayır Mahallesi'nden Beygirci Kürt İbrahim, Ankaralı Yüzbaşı Osman Ağa'dan 30 guruşa satın aldığı beygirini Nazif bin Ahmed'e teslim etmişken Nazif bin Ahmed, Tahir Ağa bin Mustafa'ya satmakla Kürt İbrahim, Tahir Ağa'dan beygiri talep ettiğinde 1100 guruşa sulh olduklarına dair.

-150-

Çivril Köyü'nden Çavuşoğlu İbrahim bin Hasan, aynı köyden Parmaksız bin Mustafa'dan, onun 15 gün önce evinden çaldığı malları talep ettiğinde inkar etmesi üzerine cümlesine yemin verilmesine dair.

-151-

Semerkand Mahallesi'nden Emine bint-i Mehmed, Eski Cami Mahallesi'nden Arif Ağa'dan beş ay on günlük çocuklarının birikmiş nafakasını talep etmekle inkar etmesine dair.

-152-

(22b) Sazak Nâhiyesi'ne tabi Güney Gideriç Köyü'nden Cemile bint-i Mehmed'e herhangi bir kimseyle evli olmayıp evlenmesine izin verilmesine dair.

-153-

Seyit Köyü'nden Şakir bin İbrahim, Gölyüzü Mahallesi'nden Hasan bin Hüseyin'den satın aldığı öküzün borcunu mezkur Hasan'ın acele etmesinden dolayı ödeyemeyip Hasan'ın öküzü el koyması üzerine geri verilmesini talep etmesine dair.

-154-

Çağa kazasına tabi Faltakçılar Köyü'nden Hüseyin bin Durmuş, Bolu Ermeni Mahallesi'nden Nazrat bin Artin'den merkum Nazrat'a mültezim diye verdiği nesneleri onun mültezim olmadığını öğrenince geri talep ettiğinde Nazrat mültezim katibi olduğunu söyleyip asıl mültezimlerin emriyle o nesneleri aldığını ve maaşına mahsup ettiğini ifade etmesine dair.

-155-

Çağa kazasına tabi Bey Köyü'nden Hüseyin bin Osman, Ermeni Mahallesi'nden Nazrat'ın kendisinden mültezim Hacı Mustafa'nın emriyle aldığı 200 guruşu, Hacı Mustafa'nın kendisinden ayrıca bir 200 guruş daha almış olması sebebiyle talep etmesine dair.

-156-

(23a) Çepni Köyü'nden Suhteoğlu Hüseyin Ağa, Aktaş köyü sakinlerinden Mehmed bin Mustafa, Hüseyin bin Mehmed ve Mehmed Ali bin Mehmed karşılarında, Nallıhan kazasının kereste ağaçlarının Sündiken Dağında kesilip Pazarcık iskelesine indirilmesi hususunda aralarında çıkan anlaşmazlıkta onlardan 3000 guruş talep edip onlar ise kendilerinin 5000 guruş alacak haklarını istediklerinde 250 guruş üzerine sulh olduklarına dair.

-157-

Çağa kazasından Faltakçı Köyü'nden Hüseyin bin Durmuş, Ermeni Mahallesi'nden Nazrat'ın kefil olduğu parayı kefil olduğu kişinin vermemesiyle Nazrat'tan talep etmesine dair.

-158-

(23b) Hacı Kayyumoğlu Hafız Hüseyin Efendi'nin kız kardeşine Feyzioğlu Hüseyin'in 1521 guruş borcu olup kız kardeşinin de kendisine borcu olmakla Hafız Hüseyin Efendi'nin bu parayı kendisine teslim etmesini Feyzioğlu Hüseyin'in kefil Mehmed bin Osman'dan talep etmesine dair.

-159-

Çakmaklar Köyü'nden Kömürcüoğlu Ömer bin Osman, Akpınar Mahallesi'nden Çilingir Kadri Usta bin Salih'den alacak hakkı olan 225 guruşu talep ettiğinde tamamen inkar etmesine dair.

-160-

Pirahmedler Köyü'nden Hüseyin bin Ahmed Karamanlı Mahallesi'nden Şerife bint-i Mustafa'dan Şerife'nin zimmetinde bulunan alacak haklarını talep ettiğinde sadece bir günlük çift ücretini ikrar edip 60 guruş olan bu ücreti vermesine dair.

-161-

Çağa kazasına tabi Şahinler Köyü'nden Ahmed bin Mehmed, Ermeni Mahallesi'nden Nazrat veled-i Artin'den merhum Nazrat'a iltizam parası olarak verdiği ücreti mültezim Mustafa dahi talep ettiğinde Ahmed bin Mehmed'in Nazrat'a vermiş olduğu parayı talep etmesine dair.

-162-

(24a) Vefat eden Ahmed oğlu Arif'in evvelki karısı vefat eden Fatıma'nın nezrinin beyanına dairdir.

-163-

Çakmaklar Köyü'nden Ahmed bin Mehmed, aynı köyden Arslan Bey oğlu Ahmed Ağa'dan alacak haklarını talep ettiğinde 20 guruş üzerine sulh olduklarına dair.

-164-

Mudurnu kazasına tabi Kıbrıscık nahiyesinin Davudlar köyünde bulunan hayır sahiplerinden Hacı Mehmed'in bina ettiği çeşmenin tamiri için köylülerin vakfettiği paradan bu paranın mütevellisi Ali bin Hacı Kerim'in kefilleriyle almak istediği borca dair.

-165-

(24b) Debbağlar Mahallesi'nden Hatim Bey, Akpınar Mahallesi'nden Hacı Mehmed'den, Hacı Mehmed'in babasına olan 4000 guruş borcunu talep ettiğinde Hacı Mehmed, onların kendisine 5623 guruş borcu olduğunu söyleyip talep etmesi üzerine 200 guruş üzerine sulh olduklarına dair.

-166-

Bursa vilayeti dahilinde Söke kazasından Şerif Osman bin Abdullah'ın kızı Ayşe, Dodurga Köyü'nden kayınpederi Hüseyin bin Salih'i babasından kalan mal ve eşyalarla ilgili hususlarda vekil tayin etmesine dair.

-167-

Rumşalar Köyü'nden Mehmed Efendi, Çakmaklar köyü hocası olmakla hocalık ücretini o köyden Mehmed Usta bin Abdullah'tan talep etmesine dair.

-168-

Karaçayır Mahallesi'nden Nuri bin Ali, Pirahmedler Köyü'nden Hasan bin Ali'den alacak hakkını talep etmesine dair.

-169-

Hoca Bey Mahallesi'nden Hacı Kayyumoglu Hafız Hüseyin, Ilıca Kınık Köyü'nden Mehmed bin Osman'dan alacak hakkını talep etmesine dair.

Belge No: 19

[illegible]

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	: Ahmet Boztaş
Sürekli Adresi	: Mimar Sinan mah. Varol sok. No:7 Sarıgöl/Manisa
Doğum Yeri ve Yılı	: Sarıgöl/Manisa, 1977
Yabancı Dili	: İngilizce
İlköğretim	: Mimar Sinan İlköğretim Okulu – Sarıgöl Orta Okulu (1991)
Ortaöğretim	: Sarıgöl Lisesi (1994)
Lisans	: Ankara Üniversitesi DTCTF(1999)